

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN KAMU-EKONOMİ POLİTİĞİ

İLKER KESKİN

101720

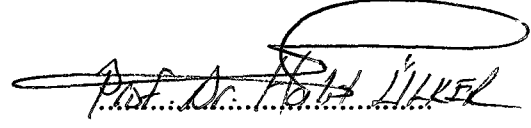
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM
DALI YÜKSEK LİSANS DERECESESİ İÇİN GEREKLİ ÇALIŞMALARI
YERİNE GETİREREK ONAYA SUNULAN TEZ

101720

OCAK 2001

TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Onayı

(Ünvan ve İsim)

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak gerekli çalışmaları yerine getirdiğini onaylarım

(Ünvan ve İsim)

Bölüm Başkanı

Okuduğumuz bu tezin Yüksek Lisans derecesinde bir tez olarak onaylanması, düşüncemize göre, amaç ve kalite olarak tamamen uygundur.

.....

(Ünvan ve İsim)

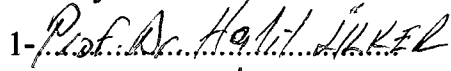
Ortak Tez Danışmanı

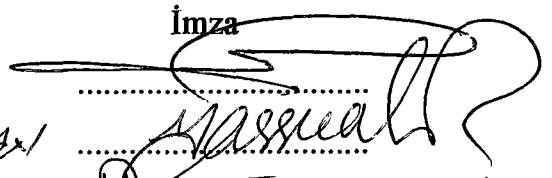
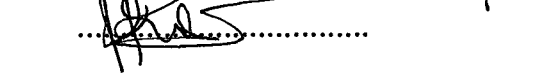
(Ünvan ve İsim)

Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri

- 1-
- 2-
- 3-

İmza

ABSTRACT

THE PUBLIC-POLITICAL ECONOMY OF EDUCATION IN TURKEY

Keskin, İlker

Masters Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Halil İ. ÜLKER

Department of Public Administration

January, 2001 xii + 99 Pages

This study is about the analysis of the sources which were separated to education and financing policies in period of 1950-1999 in Turkey.

Survey and descriptive research methods were used in this study. First conceptual investigation was done. Then, the analysis of sources separation and then the data was gathered from economics data and was interpreted by using the percentage method.

In the first chapter of the study, the problem sub-problem, the purpose, the significance, assumptions, limitations, research model were defined and definitions were made.

In the second chapter of the study, the concept of the state, the approach and the form of this situation and also the relationship of the state and education were investigated.

In the third chapter, the subject were studied rather conceptually, and economy based approaches about public goods and services were given.

In the fourth chapter of the study, characteristics and services of education, then views of the presentation about the subject were investigated.

In the fifth chapter of the study, the financing of education was examined and financing methods and sources were investigated according to educational levels.

It was seen after the analyst that:

States in which education services are completely financed by taking as a wholly public property. There are many countries sharing the financial property between the first and second classes were taken as semi public.

%90 percentage of public financing is high in Turkey as many countries in the world.

In Turkey, The educational service was accepted to be wholly public property at where there was social and public profit, therefore its finance was helped by the government. At the levels of high school and university education at where the profit was rather individual, education was accepted as to be semi-public and the expenditures were shared by the service-seekers.

In practise public who take advantage of the service contribute to the financing. While the average share of education in Gross National Product (G.N.P.) is %5, it is %3.8 in Turkey.

% 50 percent of Educational budget goes to primary education, % 27 percent to secondary education, and %23 percent university.

Private universities were opened after 1994 to overcome problems in university education. But private universities, getting money from the national budget, increased inequality between the public and private universities.

While %10 percent of the total investments was used for education until the 1970's, these rates dramatically after the 1980's. This rate fell to %3,7 in 1984 and 1986

Key Words: Economics of Education, School Financing, Spending.

ÖZET

TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN KAMU-EKONOMİ POLİTİĞİ

Keskin, İlker

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Halil İ. ÜLKER

Kamu Yönetimi Bölümü

Ocak, 2001 xii + 99 Sayfa

Bu araştırma ile Türkiye’de 1950-1999 yılları arasında uygulanan finansman politikalarıyla, eğitim kademelerine ayrılan kaynakların düzeyi analiz edilmiştir.

Araştırmada tarama ve betimleme yöntemi kullanılmış, kaynakların dağılım analizinde önce kavramsal inceleme yapılmış, daha sonra ekonomik ağırlıklı sosyal veriler toplanmış ve yüzdelerle çözümleme yapılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde problem, alt problem, araştırmanın amacı, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları, araştırma modeli ve tanımlara yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, devlet olgusu ve bu anlamdaki yaklaşım ve şekillenmelerine, ardından da devlet ile eğitim ilişkisine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde konunun daha çok kavramsal yönüne ağırlık verilmiş, kamu mal ve hizmetlerine ekonomik yönlü yaklaşımlara yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, eğitim hizmetleri ve özelliklerine, ardından da bu hizmetin sunumu konusundaki görüşlere yer verilmiştir.

Beşinci bölümde Türkiye’de eğitimin finansmanı analiz edilmiş, bu anlamda, finansman kaynak ve yöntemleri ile eğitim kademelerine göre dağılımı araştırılmıştır.

Verilerin analizi sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır;

Eğitim hizmetleri tam kamusal bir mal olarak algılanıp, tamamen devlet tarafından finanse edildiğı ülkeler bulunduğı gibi, yarı kamusal bir mal olarak ele alındığı ve finansal yükün kamu ile özel kesim arasında paylaşıldığı ülkeler de mevcuttur.

Dünya üzerinde bir çok ülkede kamu finansmanının %90 oranında ağırlığı olduğu, Türkiye’de de durumun aynı paralellik arz ettiği görülmüştür.

Türkiye’de eğitim, toplumsal ve sosyal faydanın yüksek olduğu zorunlu eğitim kademelerinde tam kamusal mal olarak görülmekte, finansmanı vergi ve borçlanma yoluyla devlet tarafından sağlanmaktadır. Orta öğretim; özellikle yüksek öğretimde ise bireysel faydanın ön plana çıkmasıyla, yarı kamusal bir mal olarak değerlendirilip, hizmetten yararlananların da finansmana kısmi katılımını sağlayan uygulamalar mevcuttur.

G.S.M.H. içerisinde eğitime ayrılan payların dünya ortalaması %5 iken Türkiye’de bu oran %3.8 seviyelerindedir.

Türkiye’de toplam eğitim bütçesinden, ortalama %50’si ilköğretime, %27’si ortaöğretime ve %23’ü yükseköğretime pay ayrılmaktadır.

Yükseköğretimde kaynak sıkıntılarını aşabilmek amacıyla 1994 yılından sonra Vakıf Üniversiteleri uygulamasına geçilmiştir. Ancak Vakıf Üniversitelerinin devlet bütçesinden de pay alması, devlet üniversiteleriyle vakıf üniversiteleri arasındaki adaletsizliği artırmıştır.

Eğitim yatırımlarına, toplam yatırımlar içerisinde 1970’li yıllara kadar %10 civarında pay ayrılırken 1980’li yıllardan sonra iyice düşmüştür. Öyle ki; 1984 ve 1986 yıllarında %3.7’lik oranlar dahi görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:Eğitim Ekonomisi,Okul Finansmanı,Harcama.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın yürütülmesi sürecinde, anlayış ve rehberliği için danışman hocam Sayın Halil İ. ÜLKER'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Fakültenin ve bölümün diğer öğretim üyelerine de tavsiye ve yorumları için teşekkür ederim. Ayrıca araştırma süresince özverilerde bulunan eşim Türkan KESKİN'e de şükran borçluyum.

Oğlum Ozan'a..

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AÜ	:	Ankara Üniversitesi
AB	:	Avrupa Birliği
DEÜ	:	Dokuz Eylül Üniversitesi
DB	:	Dünya Bankası
İİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
İİBF	:	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MG	:	Milli Gelir
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
SBF	:	Siyasal Bilgiler Fakültesi

TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEV	:	Türkiye Eğitim Vakfı
TOBB	:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TODAI	:	Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi
TÜSİAD	:	Türkiye Sanayicileri ve İşadamları Derneği

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	i
ÖZET.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
İTHAF.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	1
BÖLÜM I	4
GİRİŞ	4
1. Problem.....	4
2. Alt Problem.....	5
3. Araştırmanın Amacı	5
4. Araştırmanın Önemi	5
5. Sayıtlar	7
6. Sınırlılıklar.....	7
7. Araştırma modeli.....	7
8. Araştırma Evreni	7
9. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	8
10. Tanımlar	8
BÖLÜM II	9
DEVLET VE EĞİTİM.....	9

1. Devlet Olgusu Ve Değişik Devlet Anlayışları	9
2. Devlet-Eğitim İlişkisi	13
BÖLÜM III	17
KAMU MAL VE HİZMETLERİ	17
1. Kamusal-Özel Alan.	17
2. Kamusal Mal Kavramı	18
3. Kamu Hizmeti Kavramı ve Nitelikleri	20
4. Kamu Hizmeti Kavramı.....	20
5. Kamu Hizmetlerinin Nitelikleri	22
6. Kamu Ekonomisi – Piyasa Ekonomisi	24
7. Kamu Harcamaları(Giderleri)	26
BÖLÜM IV	29
EĞİTİM HİZMETİ VE ÖZELLİKLERİ	29
1. Eğitim Nedir ?.....	29
2. Eğitim Hizmetlerinin Genel Özellikleri.....	30
3. Eğitim Hizmetlerinin Sunumu(Arzı).....	35
BÖLÜM V	42
TÜRKİYE’DE EĞİTİM FİNANSMANI.....	42
1. Türkiye’de Eğitim Finansmanı	42
3. Türkiye’de Eğitimin Finansman Kaynakları	50
4. Türkiye’de Eğitime Ayrılan Kaynakların Analizi.....	54
5. Eğitim Kademeleri İtibariyle Finansman Yapısı.....	61
5.1. İlköğretim Ve Ortaöğretim Finansmanı	61
5.2. Ortaöğretim Finansmanı.....	68
5.3.Yükseköğretim Finansmanı.....	71
BÖLÜM VI	88
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	88
1.Sonuçlar.....	88
2.Öneriler.....	93
KAYNAKLAR.....	95

TABLÖLAR

Tablo 1	Seçilmiş Bazı Bölge ve Ülkelerde GSMH İçerisinde Eğiti Harcamaları.....	44
Tablo 2	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Eğitim Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payları.....	45
Tablo 3	Saıayı Ülkelerinin Öğrenci Başına Düşen Harcamalarının Karşılaştırılması(Dolara Dönüştürölmüş).....	46
Tablo 4	Seçilmiş Bazı Ülkelerde Öğretim Düzeylerine Göre Özel ve Kamu Finansman Kaynaklarının Dağılımı.....	48
Tablo 5	Eğitim Kademelerine Göre Okul/Kurum, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları.....	52
Tablo 6	Eğitimimizde Özel Okulların Payı.....	53
Tablo 7	Yıllara Göre Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve Milli Eğitim Bakanlığı+ Üniversite Bütçe Ödeneklerinin Gelişimi İle Konsolide Bütçe ve GSMH İçerisinde ki Payları.....	55
Tablo 8	Yıllar ve Sektörler İtibariyle Kamu Sabit Sermaye Yatırımları.....	59
Tablo 9	Mili Eğitim Bakanlığı ve İlköğretim Cari Harcamaları.....	62
Tablo 10	İlköğretim Yatırımlarının Milli Eğitim Harcamaları İçerisindeki Payı (1993 Sabit Fiyatlarıyla) Milyar TL.....	63
Tablo 11	4306 Sayılı Yasanın Geçici Birinci Maddesi Uyarınca Toplanan Eğitime Katkı Payı Miktarları.....	65
Tablo 12	Yıllara Göre Halkın ve Özel İdarenin Eğitime Katkıları.....	67
Tablo 13	Milli Eğitim Bakanlığı ve Ortaöğretim(Genel+Mesleki Teknik)Cari Harcamaları.....	68

Tablo 14 Toplam Cari ve Yatırım Harcamalarının, Ortaöğretime Ayrılan Cari ve Yatırım Harcamalarına Oranı.....	70
Tablo 15 Yükseköğretimin Getirileri.....	71
Tablo 16 Yükseköğretime Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Değişimi.....	72
Tablo 17 Konsolide Bütçe Yatırımlarından YÖK Yatırımlarına Ayrılan Pay.....	73
Tablo 18 1998 Yılı Fiyatlarıyla Yatırım Teklif ve Tahsisatlarının Karşılaştırılması.....	74
Tablo 19 Yükseköğretim Yatırım Ödeneklerinin Alt Sektörlere Göre Dağılımı.....	75
Tablo 20 Programlara Göre Öğrenci Başına Cari Maliyetler ve Öğrenciler Tarafından Ödenen Katkı Payları (Milyon TL).....	76
Tablo 21 Toplam Eğitime Ve Yükseköğretime Yapılan Kamu Ve Özel Sektör Harcamalarının Gsyih'ye Oranları (1995).....	77
Tablo 22 Yükseköğretim Kurumlarının Gelir Gerçekleşmeleri(1983-1992).....	78
Tablo 23 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretimin Gelir Kaynakları.....	82
Tablo 24 Vakıf Üniversitelerine Aktarılan Ödenek Miktarları(1996).....	84
Tablo 25 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretimde Kamudan Özele Aktarılan Kaynak Oranları.....	85

ÖNSÖZ

Dünya üzerinde 70'li yıllarla birlikte hızlı değişim rüzgarları esmeye başlamıştır. Adına globalleşme ya da küreselleşme olarak ithaf edilen kavramlar çok sık telaffuz edilir olmuştur. Neo-liberalizmin temel felsefesini yansıtan bu son süreçte, iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin, yerel ve milli değerleri aşarak dünya çapında yayılımını gözlemlemekteyiz. Tüm dünyada kamu ekonomisinin görev ve fonksiyonları yeniden tanımlanmaya çalışılmaktadır. Gerek devlet düzenlemelerinin (regülasyonları) ve kamu sektörünün, entegre olmuş küresel bir kapitalizmin önünde ciddi engel teşkil ettiği görüşü, gerekse sosyalist ve marksist kuramdaki gözle görülür aksaklıklar, devletin işlevlerinin sınırlandırılması ve küçültülmesini, böylelikle piyasa ekonomisine işlerlik kazandırması görüşlerine hız kazandırmıştır. Öyle ki, bu boyut devletin görevlerini sadece adalet, iç güvenlik ve savunma, başka bir deyişle yargı, polis ve ordu işleviyle sınırlandırılmasına kadar götürmektedir.

Global dünyanın bugünkü durumu, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ile kapitalist sistemi acımasızca uygulayan ülkeler arasındaki adaletsiz bir yarış simgeler durumdadır. Bu görünüm az gelişmişlerin var olan kaynaklarının da emilmesi anlamındadır. Küresel fırsatların dağılımı sonucunda, fakir ülkelere yetersiz kaynak sunulmaktadır. Daha da kötüsü, borç hizmeti yolu ile bu ülkelere ciddi boyutta kaynak alınıp götürülmektedir.

Değişimi tanımlayan ve yönelimini belirleyen Neo-liberal politikalar, eğitim sisteminin amaç ve işleyişini de yeniden tanımlayarak bir dizi düşünce ve uygulama ile eğitime ilişkin yapı ve pratiklerin tüm dokusuna işlemiştir. Eğitim dolayısıyla ortaya çıkan sistematize edilmiş bilgi, artan bireyselleşme sürecindeki yeni toplumsal ilişkilerde özel bir anlam katmaya başlamıştır.

Salt özel sektör kapsamında geliştirilmek istenen eğitim politikaları neticesi dünyada esen değişim rüzgarlarından bir nebze de Türkiye nasibini almıştır. 1980’li yıllarla birlikte uyum politikaları gereği ve dış dünyaya kapıların açılması, devletin görev alanlarının daraltılması çerçevesinde kamu harcamalarında da bir daralmaya sebebiyet vermiştir. Toplam kamu harcamaları içerisinde eğitime ayrılan paylar azalmış, hem de piyasanın işine yarayan ve bireysel çıkarları ön plana çıkarmayı amaçlayan bir eğitim sistemi kurulmaya başlanmıştır.

Ülkeler arası ekonomik işbirliğinin artması, dünya ticaretiyle ilgili anlaşmalar, bir takım bölgesel bütünleşme hareketleri, Avrupa birliği ve benzeri bölgesel organizasyonlar ve entegrasyonlar, küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde, üretim sistemlerindeki gelişmeler, ürün çeşitliliği, pazar payının bu kapsamda artması, hızlı teknolojik değişimler ve haberleşme olanaklarının artması, insan gücünün eğitim olanaklarının ve düzeyinin artırılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Bu gelişim ve etkileşim sürecinde beşeri sermayenin yüksek nitelikli insan gücüne dönüştürülmesi, gelişmemiş ülkelerin, gelişmiş ülke seviyelerine çıkma çabasında, öncelikli bir konu haline gelmiştir. Günümüz dünyasında teknolojik ilerlemelere ayak uydurma çaba ve derecesi, ülkelerin kalkınmasını, sermaye birikimini, ekonomik ve sosyal refah derecesini de belirlemektedir. Dolayısıyla saymış olduğum artı değerlerin kazanılması insana yapılacak olan yatırımdan geçmektedir. İnsana yatırım ise, eğitimden geçmektedir. İyi eğitilmiş insan ülke için kalifiye eleman demektir. Bu anlamda, insanların eğitim yuvaları olan okullara ihtiyaçları oranında harcama yapılması, zorunluluk halini almıştır. Bu harcamaların yapılması, gerek altyapının kurulmasında ve donanımında, gerekse bilgi ve teknolojiden yararlanıp yenilerinin üretilmesinde öncelikli bir ihtiyaçtır.

Dünyadaki sürekli değişebilen teknolojileri edinebilmek, öğrenip özümsemek, toplumun ve ekonominin etkinlik alanlarına yayarak kullanılabilir hale getirmek, bu teknolojileri bir üst düzeyde yeniden üretebilme yeteneğini kazanma yönünde hareket edebilme gücü, Türkiye’nin uluslararası arenada teknoloji kazanma ve ekonomik rekabet gücünü oluşturmaları bakımından son derece önemli bir konum teşkil etmektedir.

İşte rekabet gücünün temel elemanlarından biri olan nitelikli insan gücünü yetiştirmek için, plânlama, yatırım ve üretim safhalarında eğitim kademesine ayrılan parasal kaynakların tümü, eğitim harcamalarını oluşturmaktadır ve bu harcamaların oransal büyüklüğü, ülkelerin eğitime verdiği önemin de bir göstergesi olmaktadır.

Dolayısıyla eğitime ayrılan finansman kaynaklarının miktarı, geleceğe hazırlanan Türkiye için de çok önemli bir amaç oluşturmaktadır. Bu araştırma çerçevesinde de 1950’li yıllardan günümüze, Türkiye’de eğitim kademelerine göre, eğitime ayrılan kaynakların düzeyi araştırılmaya çalışılmıştır.

Bu anlamda birinci bölümde araştırmanın problemi, alt problemi, araştırmanın amacına, önemine, sayıltılarına, sınırlılıklarına, araştırma modeli ve tanımlara yer verilmiştir.

İkinci bölümde, devlet olgusu ve bu anlamdaki yaklaşım ve şekillenmelere, ardından da devlet ile eğitim ilişkisine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde, daha çok konunun kavramsal yönüne ağırlık verilmiş, kamu mal ve hizmetlerine ekonomik yönlü yaklaşımlara değinilmiştir.

Dördüncü bölümde, eğitim hizmetleri ve özelliklerine, ardından da bu hizmetin sunumu konusundaki görüşlere yer verilmiştir.

Beşinci bölümde, Türkiye’de eğitimin finansmanı analiz edilmiş, bu anlamda, finansman kaynak ve yöntemleri, eğitim kademelerine göre dağılımı araştırılmıştır.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi ve amacı açıklanmış, ayrıca araştırmanın önemi üzerinde durularak, araştırmanın sayıltıları, sınırlılıkları, modeli, çalışma evreni ve araştırmayla ilgili tanımlara yer verilmiştir.

1. Problem

Dünya ile bir etkileşim ve entegrasyon içerisinde bulunan Türkiye’de, gelecek nesillerin yetiştirilmesi, eğitim hizmetlerinin yeterli derecede sunulması, işgücü verimliliğinin artırılması, fırsat eşitliği, adil bir gelir dağılımı ve kamusal kaynakların optimal bir biçimde dağılımı, temel hedefler olmalıdır. Bu temel hedefleri gerçekleştirme noktasında geliştirilecek olan eğitim politikaları içerisinde eğitimi hizmetlerinin finansmanını kimin üstlenmesi gerektiği, tartışılan ve araştırılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitime ayrılan kaynakların finansmanını kimlerin üstlenmesi gerektiği araştırmanın bir kısmını oluşturmaya karşın, Türkiye’de 1950 sonrası eğitim kademelerine ayrılan kaynakların dağılımı ve yeterliliğinin analizi araştırmanın asıl problemini oluşturmaktadır.

2. Alt Problem:

Yukarıdaki problem ışığında aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1-Devlet ile eğitim arasında ne tür bir ilişki vardır?

2-Türkiye’de eğitim kimler tarafından finanse edilmektedir?

3-Eğitimin finansmanı için tüm eğitim kademelerinde 1950-1999 yılları arasında, kaynak aktarım dağılımı nasıldır ?

4-Finansman kaynaklarını artırılması konusunda yeni yaklaşımlar nelerdir?

3. Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmayla amaçlanan;

Türkiye’de 1950’lerden günümüze, tüm eğitim kademelerinde eğitime ayrılan kaynakların, kamu ve özel kesim açısından dağılım ve gelişimlerinin araştırılmasıdır. Aynı zamanda dünyadaki diğer ülkelerdeki eğitimin finansman yapı ve politikalarıyla karşılaştırmalar yapılarak, finansman payları analiz edilerek ve yorumlanarak, gerekli hallerde önerilerde bulunmaktadır.

4. Araştırmanın Önemi:

Çağımızda bilgilerin üretilmesi, öğretilmesi, stoklanması ve kullanılması çağdaş toplumlarda gittikçe daha fazla kaynak tüketen bir kesim haline gelmesine sebep olmuştur. Yeni yüzyıl, gerçek anlamda bir bilgi üretim, stoklama ve iletişim devrimi içindedir. Özellikle gelişmiş sanayi toplumlarında bilgisayarın gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte bilgi üretimi ve dağıtımı hızla büyümüş, buna bağlı olarak da eğitim harcamaları milli gelirin önemli bir bölümünü işgal eder hale gelmiştir. Bu gelişim süreci; eğitimin nasıl bir mal ve hizmet olduğu, bu hizmetten kimlerin yararlanması

gerektiği,daha da önemlisi eğitimin finansmanını kimin slenmesi gerektiği sorularını da beraberinde getirmiştir.

Devletlerin ve toplumların eğitim kavramına yüklemiş oldukları önem bir noktada finansman modelinin de büyük ölçüde belirleyicisi olmuştur. Konunun kamu harcamaları ve buna konu olan kaynakların nasıl bir vergi sistemiyle elde edildiği, toplumsal mallara ayrılan kaynakların, toplumdaki gelir ve servet dağılımını, ekonomik istikrarı önemli ölçüde etkilemektedir. Eğitimin bugün için değil gelecekte de gelirleri ve üretim süreçlerini etkileyeceği için, konunun ekonomik boyutu da, finansman konusuna ayrı bir önem yüklemektedir.

Ülkelerin ekonomik koşulları ve diğer ülkelerle olan etkileşimleri yanında, hükümetlerin politik eğilimleri de kamu kesiminin hangi anlayışa göre yönlendirileceğini etkilemektedir. Günümüzde devletin görevlerinin yeniden tanımlanması süreci yaşanmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bazı farklılıklar olmasına rağmen, kamu harcamalarının daraltılması, devletin küçültülmesi yaklaşımı söz konusudur. Bir “kamusal mal” olarak ele alınıp, çoğu ülkelerde kamu hizmeti olarak devlet tarafından sunulan eğitimin, bireysel kazançlarının ne çıkması nedeniyle özel finansman kaynakları da ön plana çıkmaya başlamıştır.

Temel hedef 21. yy da evrensel ölçülerde bilgi üretme kapasitesine sahip bir elit insan gücü tabakası ile birlikte, üretilen bilgiyi katma değer yaratma yönünde kullanabilen nitelikte insan gücünü elde etmek olunca eğitimin bunu sağlayacak şartlarla donatılması gerekliliği çok daha fazla önem arz etmektedir.¹

Dünyada 1990’lı yılların başından itibaren, hızlı gelişme ve değişmeler yaşanmaktadır. Hızlı teknolojik yenilikler, haberleşme olanaklarının artması, kıyasıya rekabet ortamında uluslararası piyasadan pay kapma yarışları, ülkeleri daha nitelikli mal ve hizmet üretmeye, bunun sonucunda da daha iyi yetişmiş, daha nitelikli insan gücü kullanmaya zorlamaktadır.

¹ Zekai Baloğu ,Türkiye’de Eğitim, Tusiad Yayınları, İstanbul:1990,s.240

Bu çerçevede insan gücünün yetiştirilmesi ve verimliliğin yükseltilmesi amacıyla eğitime ayrılan kaynakların artırılması ve akılcı kullanılması gerekmektedir. Zira insan gücü niteliğinin yükseltilmesi amacıyla, eğitim düzeyinin uluslararası alanda rekabet gücünü artıracak şekilde geliştirilmesi, hızlı teknoloji ve yönetim biçimlerinde meydana gelen değişikliklere uyum açısından da önemlidir. Bu bakımdan çağın gerektirdiği nitelikte insan gücü yetiştirecek olan eğitim kurumlarına, yeterince finansman kaynağı ayırma zorunluluğu kaçınılmaz hale gelmektedir.

5. Sayıtlar:

Resmi ve yayınlanmış kaynaklardan toplanan verilerin doğruluğu varsayılmıştır.

6. Sınırlılıklar:

- 1- Araştırma 1950-1999 dönemi ile sınırlıdır.
- 2-Araştırmada kullanılan veriler resmi ve yayınlanmış kaynaklarla sınırlıdır.
- 3-Araştırma Türkiye'deki eğitim kademeleri ile sınırlıdır.
- 4-Araştırma verileri Yüksek Öğretim Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığı'na ayrılan bütçelerle sınırlıdır.

7. Araştırma modeli:

Bu araştırmada “Tarama” modeli esas alınmış, araştırmanın yürütülmesinde “Betimleme” yöntemine başvurulmuştur.

8. Araştırma Evreni:

Araştırmanın çalışma evrenini Yüksek Öğretim Kurulu ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kademelerinin tamamını oluşturmaktadır.

9. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi:

Araştırmada, D.P.T., D.İ.E., T.O.D.A.İ.E., T.B.M.M, T.O.B.B., Maliye Bakanlığı Kayıtları, konu ile ilgili internet ve yazılı kaynaklar taranmış, 1950-1999 yılları arası eğitime ayrılan kaynakların ne derece yeterli olduğu araştırılmıştır.

10. Tanımlar:

Gayri Safi Milli Hasıla(GSMH): Bir ekonomide bir yıl içerisindeki toplam tüketim, mal ve hizmetler ile gayri safi yatırım gibi nihai ürünlerin toplamıdır. ²

Eğitim Ekonomisi: Bireyin ve toplumun, para kullanarak ve para kullanmadan, kıt kaynakları, çeşitli tür eğitim ve yetiştirme etkinliklerini üretmek ve bugün veya yarın tüketmek üzere, toplumun çeşitli bireyleri ve gurupları arasında dağıtma konusunda yaptıkları tercihleri inceleyen bir bilim dalıdır. ³

Finansman: Bir organizasyonun amaçlarını yeterli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için gerekli her türlü ödeme araç ve olanaklarını sağlayacak ve organizasyonun her türlü yükümlülüklerini süresinde yerine getirmesini mümkün kılacak biçimde para akışının yönetimi ve bunlarla ilgili fonksiyonlar finansman kavramı ile ifade edilir. ⁴

Konsolide Bütçe: Devletin bütün gelir ve giderlerini tek bir bütçe içinde toplanmasını amaçlayan, bütçenin birliği ilkesinin sağlanabilmesi amacıyla kamuya ait tüm birimlerin bütçelerinin bir araya getirilmesi ile elde edilen bütçedir. ⁵

Küreselleşme: Maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasıdır. ⁶

² Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, Sabah Yayınları, İstanbul: 1997,s.230

³ L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996,s.12

⁴ Büyük Ekonomi Ansiklopedisi, Sabah Yayınları, İstanbul: 1997,s.212

⁵ Tamer İşgüden ve Rona Turanlı, Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul: 1992,s.197

⁶ Davut Duran,Küreselleşme ve Türkiye,Yeni Türkiye, Sayı:19,İstanbul:1998,s.155

BÖLÜM II

DEVLET VE EĞİTİM

1. DEVLET OLGUSU VE DEĞİŞİK DEVLET ANLAYIŞLARI

Gözübüyük'e göre devlet, “yerleşik bir topluluğun hukuksal ve siyasal açıdan örgütlenmesi sonucu oluşan,tüzel kişiliğe ve egemenliğe sahip bir varlıktır”.⁷

İlkçağdan günümüze kadar bütün insan topluluklarında bir siyasal otoritenin varlığı bilinmektedir. Devlet esasen, göçebe topluluklarının belirli bir toprak parçası üzerinde yerleşmesiyle doğmuştur. Toplumun ya da kurumların temel görevi, insanların toplu halde yaşamaları dolayısıyla ortak ihtiyaçlarının, mal ve can güvenliklerinin karşılanması olmuştur.

Aktan, devletin unsurlarını ve nitelikleri için “devlet yetkilerinin kullanıldığı sınırları belirli bir arazi parçası,ülke içerisinde yerleşmiş insan topluluğu ve siyasi otoriteyi ve zorlama gücünü elinde bulunduran bir siyasi ve hukuki teşkilatlanma gereklidir. Bu kısaca devletin siyasi ve idari yapısıdır.”⁸ demiştir. Bu çerçeveden baktığımızda çeşitli yazarlar tarafından devlet anlayışları farklı kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir.

Aktan'a göre devlet anlayışı iki gruptan ibarettir; Devletin ekonomik alandaki güç ve yetkilerinin, yani devlet yönetiminin kapsamının sınırlı olduğu bir ekonomik düzen “*liberalizm*”, bunun tersi ise, yani devletin ekonomik güç ve yetkilerinin geniş olduğu, aynı

⁷ A.Şeref Gözübüyük, Anayasa Hukuku, “S”Yayınları, Ankara:1986,s.11

⁸ Coşkun Can Aktan, Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul: 1998 s.22

zamanda sınırsız ya da aşırı devlet müdahalesinin söz konusu olduğu bir ekonomik düzen ise “totalitarizm” anlamına gelmektedir. Daha kısa olarak totalitarizm sınırsız devlet, ya da aşırı müdahaleci devlet demektir. ⁹

Bir başka yazara göre devlet şöyle sınıflandırılmıştır: Günümüzde iki türlü devlet örgütlenme biçimi vardır. Bunlardan ilki mülki devlettir. Burada tüm üretim araçları devletin mülkiyetindedir. İkinci devlet örgütlenme biçimi olan kapitalist sistem devlet yapısında ise, devlet mülk sahibi olmayıp sadece aracı rolü üstlenir. Böyle devletler ne fakirdir, ne de zengin, zira bir kesimden alıp, diğer kesime hizmet götürür. ¹⁰

Aktan’ın bir başka bakış açısıyla, konuya görev ve fonksiyonlar açısından yaklaşıldığında aşağıdaki devlet modellerinin söz konusu olabileceğine değinmiştir:

- (1)-Minimal devlet,
- (2)-Sınırlı ve sorumlu devlet,
- (3)-Müdahaleci sosyal devlet(Karma ekonomi devleti),
- (4)-Aşırı müdahaleci sosyal devlet,
- (5)-Sosyalist devlet. ¹¹

Yukarıdaki görüşlerden farklı olarak, devletin ekonomik alandaki yetki ve görevleri açısından değerlendirdiğimizde şu şekilde yapılacak bir sınıflamanın daha isabetli olacağı kanaatindeyim. Kamu ekonomisinin politik boyutunu, Çağdaş Muhafazakâr, Liberal ve Sosyal Refah Devleti anlayışı olarak sıralayabiliriz. ¹²

Çağdaş Muhafazakar anlayış: Milton Friedman’ın rekabetçi kapitalizmin bakış açısına dayanan devlet anlayışıdır. Bu anlayışa göre, devletin ekonomiye müdahalesinin çok sınırlı kalmasını savunan ve bireyi ön plana çıkaran bir anlayıştır. Doğal olarak da bu yaklaşımda kamu kesiminin işlevleri çok dar tanımlanmakta;devletin görevlerini, tekelleşmeye karşı önlemler alma ve dışsal ekonomilerin oluşmasını engelleme gibi rekabet ortamını bozan gelişmeleri durdurma ile sınırlamaktadır. ¹³

⁹ Aktan, a. g. e. s. 71

¹⁰ İzzetin Önder, Devrimci Cumhuriyetin Eğitim Politikaları, Kaynak Yayınları No:257, İstanbul:1998, s.209

¹¹ Aktan, a. g. e. s.167

¹² L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996, s.311

¹³ Ünal, a. g. e. s.311

Liberal(Neoklasik)Yaklaşım:Bu yaklaşımda ekonomik olayların seyri kamu sektörünü de içine alan ancak, özel kesimin hakim olduğu piyasa ekonomisine bağlıdır. Böyle bir sistemde geçici aksamalarda dahi, devlet müdahalesinin yeri yoktur. Çünkü piyasanın kendi işleyişiyle çözüm yolunun bulunacağına inanılır. Kamu sektörünün rolü ise sadece özel sektörü tamamlamaktır. Bu rolü ise kendisine yüklenen kaynak dağılımı, gelir dağılımı ve istikrar işlevlerini yerine getirirken gerçekleştirir. Kaynak dağılımında kamu ve özel kesim arasında bölüşümün sağlanması söz konusudur. Buna göre devlet, talebi piyasada oluşmayan, fiyatlandırılmayan dolayısıyla da özel sektörcü üretilmeyen savunma, bayındırlık vb. mal ve hizmetlerle, devreye girerken;bu tip özellik göstermeyen mal ve hizmetlerin üretimi içinse, özel kesime yer açmalıdır. Sonuç olarak liberal yaklaşım, kamu sektörünü hakim sektör olarak görmemekte ve hakim özel kesimin kurallarına uygun olarak işlev gören bir “tamamlayıcı” olarak nitelendirilmektedir.¹⁴

Yay da liberal görüşe benzer şekilde şöyle destek vermiştir:

Liberal Hukukun “genel yasa ilkesi”ni “yasa altında hükümet”(hukuk devleti)kavramlarını çıkış noktası olarak ele almışlardır. Aynı zamanda, özgürlüğün tanımını da oluşturan liberalizmin temel görüşü, adil yönetim evrensel ilkelerinin uygulanması altında bireylerin makul bir özel mülkiyet alanı korunarak, bilinçli düzenlemelerle, yaratılacak olan çok daha karmaşık insan faaliyetlerinin, kendiliğinden düzeni oluşacaktır . Bu nedenle devlet, her ne kadar diğer bazı hizmetleri üretebilse de, devletin cebir faaliyetleri bu ilkelerin uygulanması ile sınırlanmalıdır¹⁵

Ünal, sosyal refah devletini,sosyal demokrat bakış açısıyla benzeştirerek, kapitalizmin reformlar nedeniyle çöküş bunalımına girmesinden yola çıkarak, devletin

¹⁴Ramazan Gökbunar ve Birol Kovancılar, Sosyal Refah Devleti ve Değişim, Süleyman Demirel Üniv.

İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:3, Isparta: 1998,s.250

¹⁵ Turan Yay, F. A. Hayek’te İktisadi Düşünce, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa:1993, s.64

görevlerini, çağdaş muhafazakar ve liberalci yaklaşımlara göre daha etkin ve kapsamlı görevler yükleyerek geniş anlamda tanımlamıştır.¹⁶

Gökbunar ise sosyal refah devletini, şu şekilde açıklamaktadır:20 y.y. ikinci yarısından sonra yaşanan teknolojik, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmeler, tüm dünyayı tarihte görülmemiş bir değişim ve gelişim sürecinin içerisine sürüklemektedir. Bu değişim ve gelişmeler, sosyal refah devletinin yeni koşullara uyumunu sağlayacak yenilenme gereğini ortaya koymaktadır.

Devletin rolü konusundaki şüphecilik 1960' ların sonunda yoğunlaşmış, 1970'lerde güçlenmiş ve günümüzde güncel bir konu olarak gündeme oturmuştur. Gökbunar, "Devletin yeniden yapılanması gereğini hazırlayan olgunun, sosyal refah devletin içine düştüğü problemler kadar; devletin faaliyet gösterdikleri ortamın, küresel ekonomi gelişmeleri ile birlikte çarpıcı bir değişime uğramasından kaynaklandığını"¹⁷ ifade etmiştir. Süreç içerisinde yaşanan teknolojik değişimin hizmetlerin yaygınlaşmasına ve piyasaların daha büyük rol oynamasına imkan veren yeni fırsatlar yaratırken, vergiler, kamu harcamaları, yatırımlar ve ekonomik politikalar küreselleşmiş bir dünya ekonomisine uyum sağlamak durumunda kalmıştır. Bu gibi değişiklikler devletin sadece temin eden değil kolaylaştıran ve düzenleyen unsurlar olarak değerlendirilmesi gereksinimini doğurarak devlet için yeni ve farklı roller tanımlanmıştır.

Ülker, devletin rol değişimini bürokratik yaklaşımla ilişkilendirerek şöyle izah etmiştir:

Feodal devlet ve toplum düzeni yerini burjuva toplumuna bırakınca, devletin ana fonksiyonu bu düzeni korumak, geliştirmek ve işletmek olmuştur. Devlet bu fonksiyonu, askeri ve sivil bürokrasi araçlarını yaratıp kullanarak yürütmektedir. Ekonomik güce sahip egemen sınıflar orta sınıfları kendi ideolojisine bağlamak ve düzeni devam ettirmek için devlet bürokrasisini bu sınıf üyeleriyle doldurmakta ve onlara birtakım ayrıcalıklar tanıyarak halktan kopmalarını sağlamaktadır. Böylelikle egemen sınıfın güdümünde çalışan devlet bürokrasisi toplumsal yabancılaşmaya sebebiyet vermekte ve insanları yaşantılarının kendi kontrol ve anlayışlarının dışında düzenleyerek, başka alternatifin

¹⁶ L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996, s.311

¹⁷ Ramazan Gökbunar ve Birol Kovancılar, Sosyal Refah Devleti ve Değişim, Süleyman Demirel Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:3, Isparta: 1998, s.251

olmadığı konusunda düşünmeye ve davranmaya zorlanmaktadır. Bu durum da, devletin giderek ekonomik gücü elinde tutan elit grup yanlısı politikalara kaymasını ifade etmektedir.¹⁸

Devletin ve özel sektörün ekonomideki rolü, her dönemde ideolojik, felsefi, politik ve ekonomik tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Bu tartışmalar esnasında, dünyadaki değişmelere paralel olarak, dönem dönem devletin ve özel sektörün rollerinin göreceli olarak ağırlığının arttığı/azaldığı görülmektedir. II. Dünya savaşı sonrasında Keynes'in ortaya attığı makro-ekonomik politikaların başarıları sonucunda, devletin pazar mekanizmasının işleyişine müdahalesinin artması, ya da 1980'ler sonrasında uluslararası örgütlerin de baskısıyla hemen her sektörde liberalizm ya da özelleştirme yanlısı politikaların gündeme gelmesi buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁹

Talas da devlet açısından günümüzde geline son noktayı, şöyle izah etmiştir: "Günümüzde özellikle sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde yeni liberalcilik adı altında devletin ekonomideki ağırlığını en aza çekme çabaları olanca hızıyla sürdürülmekte ve az gelişmişler de bu modeli uygulamaya zorlamaktadırlar. Bu konudaki başlıca dayatmalar; (1) Devletin hedeflerinin ve etkinlik alanını sınırlandırılması gerekir. (2): Devletin başlıca işlevi, özgürlüklerimizi düşmanlara karşı korumak olmalıdır. (3): Adaletin ve iç düzenin sürekliliğini sağlamalıdır (4): Rekabetçi piyasalar güçlendirilmelidir gibi kabullerdir. Prof Friedman, Neo-Liberalizm'e ilişkin değerlendirmesinde özgürlüklere durmadan müdahale eden devleti sakıncalı görmüştür".²⁰

2. DEVLET-EĞİTİM İLİŞKİSİ

Devlet-Eğitim ilişkisini iki yaklaşımla açıklayabiliriz. Bunlar ideoloji ve faydadır. Okulların ve öğrenme sürecinin eşitsizliklerle dolu olan sosyal, politik, kültürel ve ekonomik sistemle bu kadar yakından ilişkisi, ancak yaptırımlara yani güce dayanan devletin bu ilişkiyi düzenlemesiyle başarılıdır. *Louis Althusser* kapitalist toplumda eğitimin

¹⁸ Halil Ülker, *Siyasi İktidar-Bürokrasi İlişkisi*, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Kamu Yönetimi Disiplin Sempozyumu Bildirileri Cilt II, Ankara: Aralık, 1995, s.186

¹⁹ Feyzi Uluğ, *Eğitimde Yapısal Uyum Sorunları*, Eğitim Yönetimi, Sayı14, 1998, s.154

²⁰ Cahit Talas, *Liberalciliğin Geri Dönüşü ve Yeni Kuramlar*, Cumhuriyet, 6 Ağustos 98 s.2

işlevini devletin ideolojik araçlarından biri olarak tanımlar. Devletin ideolojik araçlarının; eğitim, din, aile, hukuk, politika gibi ideolojik kurum ve alanların ordu, hükümet, polis, vb. kurumlarda olduğu gibi, yaptırım güçleri yoktur. Althusser, devlet gücünü elinde bulunduranların, hem baskı araçlarını, hem de ideolojik araçları kontrol ettiğini söyler. Toplumdaki egemen ilişkileri doğrudan veya dolaylı olarak üreten bu araçların içinde eğitimin rolü çok önemlidir.²¹ Eğitim kurumları böylelikle, yetiştirdiği kuşağın ve toplumun, devlet sistemine bağlılık göstermesini sağlamaktadır.²²

Eğitim hizmetlerinin temel olarak kişisel ve toplumsal faydası söz konusudur. Bu anlamda, ilerideki bölümlerde detayıyla incelenecek olan eğitimin yaratmış olduğu dışsal fayda özellikleri(kişilerin yaşama ilişkin doyumları, kişisel özgürlüklerin kazanılması, düşük suç oranları, daha fazla kitap ve gazete okuyarak anlayış ve uyum düzeyinin yükseltilmesi, etkin piyasa ve demokratik kurumların oluşturulması vb.)²³ dolayısıyla devlet bu hizmeti kendisi üstlenmektedir.

Yukarıda saydığımız nedenlerden dolayı, eğitimin finansmanı, hiçbir ülkede sadece özel kesime bırakılmamıştır. Bir şekilde devletin eli hep, eğitim sektörünün üzerinde olmuştur. Devletin, eğitimin finansmanına katılma şekil ve nedenleri konusunda diğer görüşlerde şunlardır;

Özgü, devletin, bir ekonomik mal olan eğitimi; üretilen tür, üretim miktarı, fiyat vb. ekonomik unsurlarının piyasa şartlarına göre oluşmasına seyirci kalmaması gerekliliğini, ekonomik açıdan, eğitimin yine bir ekonomik mal olma özelliklerinden kaynaklandığını dile getirerek, bu özelliklerin “eğitimin dışsal faydası, yarı kamusal mal olması, erdemli mal niteliği taşımasıdır.”²⁴ demiştir.

²¹ Fatma Gök, 75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet, T. C. İş Bankası Yayınları, İstanbul: 1999, s.2

²² Esergül Balcı Bucak, Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Ödülleri, Adım Yayıncılık, Ankara: 1993, s.4

²³ W. W. McMahon, Eğitimin Dışsallıkları, Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar Personel Geliştirme Merkezi Yayın No:14, Ankara:1994, s.29

²⁴ Tahir Özgü, Eğitim Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:187. Eskişehir: 1987, s.47

Başlıkları kısaca yukarıda sıralanan bu özelliklerinden ötürü eğitim, hemen hemen bütün ülkelerde devletin ekonomik yönden piyasa işleyişine müdahalesi çerçevesinde yürütülür. Özet olarak devlet; eğitim hizmetlerinin üretim miktarını, biçimini düzenler ve uygular. Bu faaliyetleriyle ilgili olarak özel kaynaklardan kamu kaynaklarına veya kamu kaynaklarından özel kaynaklara aktarma yapar. Gerekli gördüğü hallerde eğitimden yararlanmayı zorunlu kılar.²⁵

Aslında eğitim finansmanı şu üç sorunun yanıtlanmasıyla ilgilidir. Eğitimden kim kazanç elde etmektedir? Kim eğitim için ödeme yapmaktadır? Eğitim maliyetini kim karşılamalıdır? Devlet finansmanını destekleyenler, bu dengelemeyi en iyi devletin yapacağını savunurlar.

Devletin eğitim finansmanına katılmasını açıklayan çeşitli görüşler vardır: bunlardan ilki dışsallıklardır, yani eğitimin yarattığı sosyal kazançların bireysel kazançları aştığı yönündeki kabuldür. Bu, eğitim harcamalarının devlet eliyle yapılması gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Devlet, bireylerin gelirlerini düşük olması nedeniyle, eğitime ödeyeceği pay düşük olacağından ve sosyal kazançları belirli düzeyde tutmak için eğitim yatırımı yapar. İkincisi devlet, yaptığı eğitim harcamalarıyla, eğitim olanaklarını hakkaniyete (equity) uygun olarak ve eşitlikçi (equality) bir biçimde dağıtmayı amaçlar. Piyasa aksaklıkları, eğitimin devletçe finansmanının bir başka gerekçesini oluşturur.²⁶ İki tür piyasa aksaklığı üzerinde durulmaktadır. Bunlardan biri eğitim kararı verecek olan bireylerin bilgi eksiğinden kaynaklanmaktadır. Bireyin, eğitim yatırımı yaparken amacının gelecekteki gelir elde etme kapasitesini artırmak olduğu kabul edilirse, bu kararı sağlıklı olarak verebilmesi için gerekli bilgiyi elde etmesi çok güçtür. Bir başka aksaklık ise sermaye piyasalarıyla ilgilidir. Özellikle düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim olanaklarından yararlanmaları için borçlanmaları gerekmektedir. Bu piyasa şartlarında zor olduğu için söz konusu boşluğu doldurması, bireylere uygun koşullarda kredi sağlaması gerekir.

²⁵ Tahir Özgü, Eğitim Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:187. Eskişehir: 1987, s.47

²⁶ L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996 s.313

Devlet harcamalarını gerekli kılan bir diğ er g r    devlet in sunduğu eğitim in birim maliyetlerinin daha d      olduğu bu nedenle devlet in yatırımlarının     ek ekonomisi sağladığı y n ndeki g r   lerdir. Bu tezi hem destekleyen hem de desteklemeyen kanıtlar bulunmakla birlikte, devlet in yaptığı eğitim yatırımlarının daha verimli olduğuna inanılmaktadır.²⁷

²⁷ L. I ıl  nal, Eğitim ve Yeti tirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996 s.312-33

BÖLÜM III

KAMU MAL VE HİZMETLERİ

1. KAMUSAL-ÖZEL ALAN:

Milattan önce 6. y.y'da Yunan kentlerinde, o ana dek eve kapalı yaşam süren bireyler, ürettiklerini pazarlamak amacıyla “agora”adı altındaki alanlara çıkmışlardır. Kent yönetiminin aristokrasiden demokrasiye geçtiği klasik dönemin başında, özgür olan yurttaşların kent işleri konusunda felsefe, bilim ve sanata dair söz söyledikleri, etkinlikler düzenledikleri bir kamusal alan ortaya çıkmıştır²⁸. Bu süreç günümüzde globalleşme ile hız kazanarak, “Kamusal Alan” “Özel Alan” kavramlarını iyiden iyiye tartışılır hale getirmiştir.

Kamu kavramı hukuki bir kavramdır ve “herkese açık” anlamı içermektedir. Bu bağlamda “Özel”, bir şeyi kendisine mal etmek “Kamusal” bir şeyi herkese mal etmek anlamını taşımaktadır.²⁹

Sarıbay, kamusal alanı, katılım ekseninde toplumsal normlara ve kolektif politik kararlara uymada, o normların ve kararların muhataplarına söz hakkı tanınarak prosedürlerin demokratik şekilde yaratılması olarak tanımlar.³⁰

Endüstri devrimi ve onu takip eden bir dizi siyasal süreçle birlikte “Kamusal Alan”, yerini giderek kamusal çıkara dayalı (iktidar istekli) *yurttaşlar toplumu* ile kendi özel

²⁸ Mahmut Eşitmez, *Siyaset Kamu İktisat*, <http://araf.net/dergi/sayi08/html/mhmez963.shtml>, İzmir: Haziran, 1996

²⁹ A. Yaşar Sarıbay, *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*., Alfa Yayınları No:674 İstanbul: Şubat, 2000, s.17

³⁰ Sarıbay, a. g. e. s.6

çıkarlarını gözetken *burjuva toplumu* arasındaki ayrışma bırakmıştır. ³¹Sarıbay’a göre “politik ekonominin doğuşuyla ekonomi ile politika birbirinden ayrılmış, kamusal ile özelin ilişkisi de mahiyet farklılığına maruz kalmıştır. Politik, toplumu oluşturan eşit olmayanlar arasındaki ilişkiyi ifade etmeye başlamıştır.” ³²

Liberal söylemle birlikte, tüm beşeri ilişkilerin maddileşmesi, kamu alanını feodalleştirmiştir. Özel alan kamu alanının aleyhine genişlemiş ve tüm insani varoluş, bireyin şahsi sorunlarına indirgenmiştir. ³³ Dünyada devletin küçültülmesi adı altında kamu hizmet alanlarının daraltılması söz konusudur. İnsanlara bir hak olarak sunulan temel hizmet alanları da bir “Kamusal Alan” olmaktan çıkarak küreselleşme sürecinde ticarileştirme ve metalaştırma yönünde “Özel Alan”a kayış süreci yaşanmaktadır. Örneğin eğitim ve sağlık hizmetleri gibi.

2. KAMUSAL MAL KAVRAMI

Kamusal mallar, bir kez üretildi mi artık hiç kimsenin bir bedel ödeyip ödemediği söz konusu olmaksızın tüketiminden dışlanmadığı(Non-Excluded) mal ve hizmetlerdir. ³⁴

Kamusal mallar ilk kez çağdaş anlamda Samuelson tarafından tanımlanmıştır. Buna göre kamusal mallar, “toplumdaki bireylerden herhangi birisinin tüketimi nedeniyle diğerlerinin aynı malı tüketme olanağında herhangi bir azalışın olmadığı birlikte ve eşit biçimde tüketilen hizmetlerdir.” ³⁵ Kısacası toplumsal mallar toplumdaki kişiler tarafından birlikte ve eşit olarak tüketilen kamusal hizmetlerdir. Ancak günümüzde devletin giderek artan fonksiyonlarına bağlı olarak kamusal mal kavramı yarı kamusal ve özel malları da içerecek biçimde kullanılmaktadır. Böyle bir yaklaşıma göre piyasa mekanizmasının etkinsizliği nedeniyle örneğin devletin bebeklere bedava olarak sağladığı süt de bir tür kamusalılık niteliği kazanmıştır.

³¹ Mahmut Eşitmez, *Siyaset Kamu İktisat*, <http://araf.net/dergi/sayi08/html/mhmez963.shtml>, Haziran,1996

³² Yaşar Sarıbay, *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*, Alfa Yayınları No:674 İstanbul: Şubat 2000, s.4

³³ Eşitmez,a.g.e.

³⁴ Orhan Şener, *Kamu Ekonomisi*, Beta Yayınları, İstanbul:1996, s.48

³⁵ Şener.a.g.e. s.47

Akalın, “ kamusal mal” kavramını “sosyal mal” olarak ele almış ve şöyle tanımlamıştır:

Sosyal mal ; sağlanması(arzu) veya sübvansiyonu, devlet bütçesi tarafından finanse edilen herhangi bir mal olarak adlandırılabilir. Burada sosyal sözcüğünün tanım içerisinde ifade ettiği anlam, bir toplumsal tercihin varlığını ortaya koyan yasama kararının mevcudiyetidir. Biçimsel bir koşul olmakla birlikte bu özellik çok önemlidir. Çünkü bir mal ne kadar dışsal ekonomi yaratırsa yaratsın, ne kadar sosyal mal özellikleri taşırsa taşısin mahalli veya milli yasama meclislerinin bu malın sağlanmasının veya sübvansiyonunun bütçeden finanse edilmesi yönünde bir kararı bulunmadıkça sosyal mal sayılmaz

Bu biçimsel koşul, yani toplumsal tercihin varlığı bir yana, kamusal malların ekonomik niteliklerine bakıldığında tüketim özellikleri dolayısıyla kişisel mallardan ayrıldıkları görülür. Milli savunma, iç güvenlik, yargı gibi sosyal malları, ekmek, kalem, silgi, şeker gibi kişisel malların tüketim özelliklerinden farklı kılan, sosyal malların iki ekonomik niteliğidir. Bu nitelikler, “sosyallik derecesi” ve “dışsal ekonomi yaratma” hususlarıdır. Bu unsurlar bir malda ne kadar mevcut ise o mal o kadar sosyal mal olma özelliği taşır. Eğer bu özellikler giderek azalırsa karma mallar ve erdemli mallar gibi ara kategoriler oluşur. Bu özelliklerin olmadığı mallar ise kişisel mallardır.³⁶

Şener ayrıca konuya, geniş ve dar anlamda yaklaşmış ve şöyle ifade etmiştir;Devlet topladığı vergi ve vergi benzeri kaynaklarla toplumun sosyal ihtiyaçlarını gideren çeşitli mal ve hizmetler üretmekte ve bunları kamu hizmeti biçiminde tüketiciye sunmaktadır. Geniş anlamda kamusal mal ve hizmetler kavramı, başta tam kamusal mallar (savunma, güvenlik, adalet)olmak üzere, yarı kamusal mallar (yükseköğrenim, devlet hastaneleri, katma bütçeli idarelerce sunulan hizmetler), özel mallar (kamu ekonomik kuruluşları ve yerel yönetimlerce sunulan demir-çelik, çimento elektrik vb.) ve Birleşmiş Milletler örgütünün üye ülkelere sunmuş olduğu sağlık, tarımsal yardım vb. mal ve hizmetleri içerir. Dar anlamda kamusal mal ve hizmetler kavramı ise ;genel bütçe ile sunulan ve finansmanı zorlamaya dayanan vergilerle karşılanan hizmetleri kapsar.³⁷

³⁶ Güneri Akalın, Kamu Ekonomisi, A. Ü. SBF Yayınları. Ankara:1986, s. 44-45

³⁷ Orhan Şener, Kamu Ekonomisi, Beta yayınları, İstanbul:1996, s.47

3. KAMU HİZMETİ KAVRAMI VE NİTELİKLERİ

Günümüze kadar yaşanmış hemen hemen her dönemde devlet düzenleyici kuralları koymak, yol göstermek, özendirmek ve sermaye yaratmak suretiyle toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla ekonomide rol almıştır. Gerek merkezi gerekse yerel yönetim kurumları mekanizması içerisinde, eğitime, toplum sağlığına, çevre sorunlarına yönelik hizmetler sunulmakta, sosyal güvenlik uygulaması içerisinde, hastalıklar, yaş, işsizlik, iş kazaları, emeklilik gibi problemlerin giderilmesi konusunda, devlet rol almıştır. Toplumun iç ve dış güvenliğinin sağlanması, asayiş ve adaletin tesis edilmesi gibi çok sınırlı kamu hizmetlerinin yapılmasını öngören “koruyucu devlet” görüşü gitgide önemi kaybetmiştir. Devletin faaliyet alanı iç ve dış dinamiklerin etkisiyle genişlemiş, bununla beraber, milli eğitim, sağlık, sosyal yardımlaşma, bayındırlık gibi hizmetler, devletçe gerçekleştirilen kamu hizmeti alanına girmiştir.³⁸

Kısacası “koruyucu devlet”, “jandarma devleti” “polis devleti” hüviyeti yerini, giderek “sosyal devlet”ve “İktisadi refah devleti” uygulamalarına bırakmış, Kamunun sınırları ve hizmet yaklaşımlarında değişiklikler olmuştur.

4. KAMU HİZMETİ KAVRAMI

Kamu hizmetlerini tanımlamadan önce mal veya hizmetleri sunacak olan kamu kesiminin, neyi ifade ettiği, hangi birimlerden oluştuğuna bakmak gereklidir. Eker’e göre: Dar anlamda kamu kesimi, sadece merkezi idareyi ifade eder. Dolayısıyla dar anlamda kamu kesimi iktisadi faaliyetleri, sadece merkezi idarenin gerçekleştirdiği iktisadi faaliyetleri içeren bir kavramdır. Buna göre merkezi idarenin toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla tam kamusal mal ve hizmetler üretmesi, üretim işlevini gerçekleştirirken, kamu harcamaları yapması ve bu harcamaları kamu gelirleriyle finanse etmesi birer kamu iktisadi faaliyetidir. Geniş anlamda kamu kesimi ise merkezi idareyle

³⁸ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara:1996 s.29

birlikte merkezi idareye bağılı olarak sosyal ve ekonomik amaçla faaliyet gösteren diğer kurumları da içine alır. Dolayısıyla geniş anlamda kamu kesimi iktisadi faaliyeti, merkezi idarenin yanında Kamu İktisadi Teşekküller, Belediye İktisadi Teşekküller ve Sosyal Güvenlik kurumları gibi kuruluşların da faaliyetlerini kapsar.³⁹

Akdoğan, Kamu hizmeti kavramını şöyle tanımlamıştır: “Toplumun müşterek nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanması bakımından devletin yapmak durumunda bulunduğu hizmetler, kamu hizmeti olarak nitelendirilmektedir”.⁴⁰ Başka bir yaklaşımla kamu hizmetlerini harcama olarak ele alırsak, kamu gideri olarak da iki anlamı ortaya çıkmaktadır;

Dar anlamda kamu giderleri ise , bedelini devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin (belediye, il özel idaresi ve köyler) ödeyerek yerine getirdikleri giderleri kapsar. Diğer bir deyişle, kamu kuruluşlarının bütçelerinden kamu hizmetlerinin doğrudan doğruya maliyetine giren bütün unsurlar kamu gideridir. Belirli hizmetler karşılığı olarak ödenen aylıklar ve ücretler, güvenlik, bayındırlık, sağlık ve eğitim giderleri, sosyal yardımlar kamu gideri örneklerindendir.

Geniş anlamda kamu giderleri, yalnız devlet ve kamu kuruluşlarının bütçe ödenekleri değil, iktisadi devlet teşekküllerinin harcamaları, sosyal sigorta ödemeleri, vergi muaflık ve istisnalarını da kapsamaktadır. İktisadi devlet teşekküllerinin, sermayelerini oluşturmak için devletten verilen paralar ve bunların zararlarının devletçe karşılanması için yapılan ödemeler kamu gideri kapsamındadır. Ayrıca devletin gördüğü hizmetler için bazı hallerde gider yapmak yerine vergilerden muaflık tanınması da dolaylı bir şekilde kamu gideri sonucunu doğurmaktadır.⁴¹

³⁹ Ayça Eker, Kamu Kesiminin Sınırlarının Belirlenmesinde Alternatif Mali Politikalar, (Yayınlanmamış Doktora Tezi ,Dokuz Eylül Üniversitesi,1997), s.5

⁴⁰ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara:1996, s.31

⁴¹ Akif Erginay, Kamu Maliyesi, Turhan Kitabevi, Ankara:1985, s.166

E.Stiğlitz Eker'in yaptığı gibi Kamu kesimini dar veya geniş olarak ayırmanın, kesin sınırlamasının olmadığını belirtmiş ve aşağıdaki birtakım faktörlerin bu sınırları kaldıracabileceğini ifade ederek, bu faktörleri şöyle sıralamıştır:

1-Kamu kesiminin hangi faaliyetleri yaptığı ve bu faaliyetleri nasıl organize ettiğinin bilinmesi zorluğu, devlet faaliyetlerinin karmaşıklığıyla doğru orantılı olarak, o derece fazladır ki, devletin toplam harcamalarının ne olduğunu ve nereye harcadığını takdir etmek oldukça güçtür. Gerek bütçe içerisinde faaliyetlerin sınıflandırılması, aynı faaliyetlerin çeşitli idarelerce üstlenilmesi, gerekse merkezi ve yerel birimlerin hizmet alanlarının çatışması, karmaşıklığın boyutunu göz önüne sermektedir.

2-Devlet faaliyetlerinin mümkün olduğunca bütün sonuçlarının anlaşılması ve tahmininin güç olması. Bir kurumdan vergi alındığında, vergi yükünü gerçekte kim yüklenir. ?Devletin sosyal güvenlik sisteminde emeklilik yaşının değiştirilmesinin sonuçları nelerdir. ?Aynı şekilde devlet üniversitelerinden harç alınmasının ekonomik ve sosyal boyutu nedir. ?Yaşlılara sağlık hizmeti verilmesinin sonuçları nelerdir. ?İşte bu sorulara doğru cevapların aranması, kolay olmamaktadır.

3-Alternatif politikaların değerlendirilmesi:Bunu yapabilmek için alternatif politikaların sonuçlarını bilmeye gereksinim duymamızın yanısıra, değerlendirme için farklı kriterlere de ihtiyaç vardır. İlk olarak devlet politikalarının amaçlarının ne olduğunu anlamalıyız daha sonra belirli bir önerinin bu kriterlere uyma ölçüsünü belirlememiz gereklidir, ancak bu bile yetmeyebilir. Birçok önerilerin tasarlanan etkilerinden başka etkileri de vardır ve diğer faktörler tahmin edilmeli ve değerlendirmeye alınmalıdır.⁴²

5. KAMU HİZMETLERİNİN NİTELİKLERİ

Kamu hizmetleri müşterek nitelikteki ihtiyaçların karşılanmasına yöneliktir. Başka bir deyişle toplumun müşterek nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanması bakımından devletin yapmak durumunda bulunduğu hizmetler kamu hizmeti olarak nitelendirilmektedir. Kamu hizmetinin neler olacağı ve bunların hangi boyutta yürütüleceği, sahip olunan mali ve ekonomik koşullara göre siyasal iktidar tarafından kararlaştırılır.⁴³

⁴² E. Joseph Stiglitz, Kamu Kesim Ekonomisi, Marmara Üniversitesi Yayın No:396, İstanbul:1998, s.18

⁴³ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara:1996, s.31

Kamu hizmetlerinin hepsinde bulunan zorunlu finans kaynağı dışında kendi bünyelerinde taşıdıkları özellikler dört başlık altında toplanabilir. Bu özelliklerin her biri diğerinden bağımsız olarak vardır; biri diğerinin alt takımı değildir. Bir kamu hizmetinde bu özelliklerin biri ya da bir kaç birden bulunabileceği gibi hiç biri de bulunmayabilir. Bu sonuncu halde, hizmetin kamusal sayılmasının sebebi bütçe finansmanıdır. Başka bir deyişle iç niteliklerden hiç birisi kamu hizmetleri ile eş takım niteliğinde değildir. Yalnızca zorunlu finansa dayalı kamusal, ya da siyasal talebe bağımlılık tüm kamu hizmetlerinin tanımlanma gereğini kavrayan bir eş takım niteliğindedir. Kamu hizmetlerinin bütçe finansmanı dışında kalan dört özelliğini Bulutoğlu şöyle sıralamıştır: Hizmet faydasının pazarlanamaması, ortak tüketim için üretilmesi, hizmetten yararlananların birbirine rakip olmaması ve üretimde ya da tüketimde zorlamaya baş vurulmaması.⁴⁴

Toplumsal açıdan önem taşıyan belirli mallar ve hizmetler eğer devlet tarafından üretilmezlerse başka türlü üretilmeyecek niteliktedirler. Bu mal ve hizmetlere kolektif mallar denilmekte olup söz konusu mallar fiyatlandırılmazlar ve bu nedenle pazarlanamazlar. Küçük kısımlar halinde olan, bölünemeyen ve talebi belirli olmayan bu mal ve hizmetler toplumu oluşturan bireylerin tamamını ilgilendirmektedir. Kolektif mallar, kamu harcamaları suretiyle gerçekleştirilen ya da kamu politikası olarak belirlenen veya sınıflandırılan politikalar aracılığıyla sağlanan mal ya da hizmetlerdir. Toplumsal nitelikteki ihtiyaçları karşılamaya yönelik faydaları, toplum bireyler arasında bölünmeyen ve faydasından o ülke içerisindeki hiç kimsenin yoksun bırakılmadığı ve ilgili kararların siyasal süreç içerisinde verildiği mal ve hizmetlerdir. Bu mal ve hizmetlerin faydalarının belirli bir kişi ya da kişi grubuna yönelik olarak düzenlenmesi söz konusu olmadığı gibi aynı anda çok sayıda kişinin tüketebilmesi ve finansmanının kamu gelirleriyle yapılması zorunludur.⁴⁵

Kamu kesimi tarafından sunulan kamu hizmetlerinin hangi anlamda değerinin olduğunu ise Türk şöyle açıklar:

⁴⁴ Kenan Bulutoğlu, Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul:1981, s.7

⁴⁵ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara:1996, s.31- 32

İktisadi kaynakların optimum kullanımının sağlanması. Kamu ekonomisinde kaynakların sahibi, sevk ve idarecisi, denetleyicisi devlet olduğundan, iktisadi ve sektör planlamasının yapılması açısından önem arz etmesi. Her ekonomide sosyal barışı sağlayabilmek, kişiler, sosyal tabakalar ve sektörler arasında servet ve gelir dağılımının dengelemek üzere kamu ekonomisi sosyal hayattaki çeşitli aksaklıkları düzeltmek görevini üzerine almıştır. Kalkınma planlarında kamu sektörü kendi gerçekleştirdiği amaç dışında özel sektörün amacını gerçekleştirmede geri kalmasını önlemek fonksiyonunu da üzerine almıştır. Kamu ekonomisi ile özel ekonomi arasında ilişkileri herhangi bir iktisadi kayıp ve israfa sebep olmaksızın düzenleyebilmek ve her iki ekonominin ahenkli ve dengeli kalkınmasını sağlayabilmek bakımından kamu ekonomisinin büyüklüğünü bilme zorunluluğu vardır.⁴⁶

6. KAMU EKONOMİSİ – PİYASA EKONOMİSİ

Mal ve hizmetlerin kamu veya özel kesim tarafından üretilmesi ve sunulması konusunda etkenlerin neler olduğunu inceleyecek olursak şunları söyleyebiliriz:

Kamu hizmetleri piyasadan talep edilmez. Öyleyse bu hizmetlerin türlerini ve tutarlarını belirleyen etken, piyasada açıkladıkları talepleri değildir. Kamu hizmetlerinin tutarları ve türleri siyasal yoldan kararlaştırılır. Bu yol demokratik, yani halk katılımıyla olabileceği gibi siyasal gücü elde tutan bir diktatör ya da egemen sınıf tek taraflı olarak da belirleyebilir. Her iki halde de kamu hizmetleri, piyasa talebi dışından siyasal talep kanalıyla kararlaştırılır.⁴⁷ Ancak piyasa talebi, kamu hizmetleri siyasal talebinden büsbütün bağımsız değildir. Piyasada belirlenen bazı talep türleri ve bunlardaki artışlar, zamanla devletin de benzeri talepleri karşılayan türden hizmetler sunmasına sebep olabilir. Örneğin öğretim hizmetleri, önceden sadece piyasadan karşılanırdı. Sanayi devrimi üretimde eğitilmiş işçilere olan talebi hızla arttırdığından piyasadan karşılanan eğitim yetersiz kalmış işçinin eğitimsizliği firmaların maliyetini artırmıştır. Bu sebeple devletin bedelsiz kitle eğitimini üstlenmesi giderek yaygınlaşmıştır. Bunun gibi durumlarda devlet hizmetleri, piyasada fiyat karşılığı sunulan hizmetlere rakip olarak (onların kısmen ya da

⁴⁶ İsmail Türk, Maliye Politikası, Sevinç Yayınevi, İstanbul:1991,s.34

⁴⁷ Kenan Bulutoğlu, Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul:1981, s.7

tamamen yerine geçmek, miktarı artırmak üzere) sunulur. Ancak devletin halka hizmet götürmesi, kaynaklarını kullanması siyasal bir süreçle gerçekleşir. Yurttaşlar kamu hizmetlerinde miktar ve tür bakımından değişiklik yapmak isterlerse siyasal karar sürecini kullanmak zorundadırlar. Yoksa piyasada açıkladıkları tercihler ve davranışlar kamu hizmetleri arzını kendiliğinden etkilemez.⁴⁸

Eker kamu-özel kesim ayırımına birtakım sorularla yaklaşmış ve milli ekonomi içerisindeki ağırlığının önemli olduğunu ifade etmiştir.

Kamu ekonomisi milli ekonomi içerisinde belirli bir disiplin çerçevesinde faaliyet gösterir. Kamu Ekonomisi faaliyeti sadece üretim-tüketim ilişkisinde taraf olmaktan ibaret değildir. Bu ilişkileri düzenleme, bu ilişkilerden doğan devlet faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirme ve bu sonuçlara göre alternatif mali ve iktisadi politikalar belirleme şeklinde bir disiplin içerisinde kamu kesimi, milli ekonomi içerisinde faaliyet gösterir.

Burada kamu faaliyetleri ile ilgili şu sorular ön plana çıkmaktadır: Üretilmesi gerekenler nelerdir?, bunların nasıl üretilmesi gerekir?, kimler için üretilmesi gerekir?, kararlar nasıl alınır?

Burada üretilmesi gereken nedir sorusuna cevap, bir noktada kaynakların ne kadarının özel mallara ne kadarının kamu mallarına ayrılacağı, devletin birey ihtiyaçlarına göre yürüttüğü iktisadi ve mali politikalara bağlıdır.

Bu mal ve hizmetlerin nasıl üretilmesi gerektiği sorusuna verilecek cevap ise, devletin fonksiyonlarının ne olması gerektiği sorusuyla yakından ilişkidir. Devletin fonksiyonları toplum tarafından önemli kabul edilen ihtiyaçların (askeri güç, savunma, kültür ve din birliğinin korunması, ekonomik gelişmenin sağlanması vb.) devletçe karşılanmasını ifade eder.⁴⁹

Dolayısıyla hangi mal ve hizmetin kamu tarafından, hangisinin özel kesim tarafından üretilmesi gerektiği, yine milli ekonomi içerisinde, ağırlığı hangi kesiminin oluşturduğuna bağlıdır.

⁴⁸ Bulutoğlu, a. g. e. s.9

⁴⁹ Ayça Eker, Kamu Kesiminin Sınırlarının Belirlenmesinde Alternatif Mali Politikalar, (Yayınlanmamış Doktora Tezi ,Dokuz Eylül Üniversitesi,1997), s.18-19

Mal ve hizmetlerin kimler için üretilmesi gerektiği sorusunun cevabı ise, toplumsal refahın nasıl sağlanacağı sorusu ile bağlantılıdır. Devlet bu anlamda ürettiği mal ve hizmetlerden, toplumun her kesiminin mümkün olduğunca yarar sağlamasına yönelik bir dağıtım politikası izlemeli, oluşturduğu faydaların belirli grupların elinde toplanmasını engelleyici önlemler almalıdır

Mal ve hizmet üretimine yönelik kararları nasıl alındığı sorusu, kollektif karar alma mekanizmalarının işlerliği ile ilgilidir .⁵⁰

Bulutoğlu ise, piyasa ekonomisinde üretim ve sunumun tamamen tüketicinin talebi ve seçimi ile olduğunu bir örnekle şöyle vurgulamıştır:

Piyasa ekonomisi açısından, piyasada hangi malın ve hizmetin üretileceğine gelir sahibi tüketiciler karar verir. Tüketiciler belirli bir malı daha fazla talep ederlerse üretim miktarı artmadığı takdirde fiyat yükselir. Üretimde kullanılan emeğe ödenen ücretler değişmezse(ya da fiyattan daha yavaş artarsa)üretici firmaların karları artar, kar artınca firmalar bu maldan daha fazla üretmeye çalışırlar. Bunun için de o üretim kolunda daha fazla işçiye iş vermek isterler. Bu işi bilen işsizler yoksa, başka iş kollarındaki işçilerden bu alana aktarmaya çalışırlar, bunu yapmak için ücretleri artırmak zorunda kalırlar. Sonuç olarak bir yandan piyasada daha çok talep edilen ürünün üretimi artar. Bir yandan da başkaları bu işi öğreninceye kadar o üretimi bilen işçilerin ücretleri bir miktar yükselebilir.⁵¹

Bu örneğin anlamı, serbest piyasa da hangi ürünlerin üretileceği , ana kural olarak tüketicilerin seçimleri ve istekleri belirlemektedir.

7. KAMU HARCAMALARI(GİDERLERİ)

İnsanların bir arada yaşama istekleri, bir arada yaşamaktan doğan ihtiyaçların karşılanması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaçların yerine getirilebilmesi bakımından gerekli mal ve hizmetlerin sağlanabilmesi için gittikçe önemi artan bir biçimde harcama yapılması zorunluluğunda kalmıştır. İşte kamu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan ödemelere kamu harcaması denilmektedir. Para şeklinde ödemesi yapılan yetkili kişilerce

⁵⁰ Eker a. g. e s.128-129

⁵¹ Kenan Bulutoğlu, Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul:1981,s 7

gerçekleştirilen ve zaman içerisinde sürekli olarak artma eğilimi gösteren kamu giderleri, kamu ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir⁵²

Burada önemli bir sorun kamu harcamalarının sınıflandırılması ve hangi harcamaların kamu harcaması olarak ele alınacağıdır. Bu anlamda Türk, kamu harcamalarının iktisadi sınıflandırılması, bu harcamalarının doğrudan doğruya tahsis edildikleri yer itibariyle meydana getirdikleri etkiler bakımından yapılması gerektiğini belirtmiştir. Aksi halde uzun vadeli etkilere göre yapılacak olan herhangi bir sınıflandırmanın sağlam bir temele dayanmayacağını ifade etmiş ve kamu harcamalarını;

- a) Reel harcamaları-Transfer harcamaları
- b) Cari harcamalar-Yatırım harcamaları
- c) Verimli-Verimsiz harcamalar olarak üç'e ayırmıştır. ⁵³

Akdoğan'a göre, kamu giderlerinin belirlenmesinde herşeyden önce hangi kurumların ve hangi harcamaların dikkate alınacağını bilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu açıdan kamu giderleri dar ya da geniş anlamda ele alınabilir. Dar anlamda kamu giderleri merkezi idare tarafından gerçekleştirilen hizmetler dolayısıyla yapılan giderleri ifade etmektedir. Geniş anlamda kamu giderleri ise, merkezi idare harcamalarının, yerel yönetim harcamalarının, devletin ve yerel yönetim kuruluşlarının iktisadi girişimleri ve sosyal güvenlik ve benzeri hizmetleri dolayısıyla katlanılan harcamaları kapsamaktadır. Bu harcamaların ise, ülkeden ülkeye göre değişebileceği vurgulanmıştır. ⁵⁴

Bulutoğlu ise sınıflandırmayı şu şekilde yapmaktadır. Kamu harcamaları, bu harcamaların niteliğine göre işlevsel olarak ve bu harcamalarla ekonomik kaynakların kullanım şekline göre, iki şekilde sınıflandırılmaktadır. İşlevsel sınıflamada kamu hizmetleri üç büyük kümede toplanabilir. *Birincisi* en genel yönetim ve düzen hizmetleridir. Genel yönetim, temsil, yasama, güvenlik, yargı ve savunma hizmetleri bu kümede toplanabilir. Bunlar adeta demirbaş kamu hizmetleridir. *İkinci kümede* yer alan hizmetler, yurttaşlara topluca veya teker teker refah sağlayan hizmetlerdir. (eğitim-sağlık,

⁵² Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara:1996, s,49

⁵³ İsmail Türk, Maliye Politikası, Sevinç Yayınevi, İstanbul:1991, s,36

⁵⁴ Abdurrahman Akdoğan, Kamu Maliyesi, Gazi Büro Kitabevi, Ankara:1996,s.50

sosyal güvenlik, konut vb)Bu hizmetler yurttaşların dolaysız olarak kendi gereksinimleri için yararlanabildikleri hizmetlerdir. *Üçüncü kümede* de üretimi destekleyen ekonomik nitelikteki hizmetler yer alır. (Tarım, sanayi, ticaret alanındaki hizmetler, altyapı hizmetleri ve yatırımları)Ekonomik hizmetler kişilere doğrudan doğruya fayda sunma yerine daha çok piyasadaki firmalara fayda sunar, onların özel maliyetlerini azaltmalarına yardımcı olur. Ekonomik sınıflandırmada kamu harcamasının ürettiği hizmetin türüne değil, harcamanın ekonomik niteliğine bakılır. Bu açıdan harcamalar cari harcamalar(faydası döneminde yok olan)ve sermaye(faydası dönemden sonraya kalan)harcamaları olarak iki büyük gruba ayrılabilir⁵⁵

⁵⁵ Kenan Bulutoğlu, Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul:1981, s.219

BÖLÜM IV

EĞİTİM HİZMETİ VE ÖZELLİKLERİ

1. EĞİTİM NEDİR ?

Eğitim kavramı yazarlar tarafından farklı ifadelerle kullanılmaktadır. Adem'e göre eğitim, "bireyin toplumda hak ettiği yeri bulabilmesi, bir yere, ya da mesleğe, toplum ya da kendisi için her zaman yüce olan ereklere ulaşmasında yararlanabileceği bilgi, davranış ve yeteneklerle donatılmasıdır."⁵⁶

Ünal'a göre, "en genel anlamdan bir davranışı değiştirme süreci, bireylere kazandırılacak davranışların önceden belirlendiği ve nasıl kazandırılacağının planlandığı bir süreç" olarak tanımlanmıştır.⁵⁷

Yukarıda yapılan tanımlamalar bir anlamda eğitimin sosyolojik tanımlamasıdır. Bu tanımların dışında eğitim, ekonomik anlamda da tanımlanabilmektedir.

Özgü'ye göre eğitimin birkaç anlamı vardır:

1.Eğitim ekonomik bir maldır. Öncelikli olarak bir ihtiyaçtır. İhtiyaç, insanların bilgi beceri ve tutumlarında değişiklik istekleridir. Bu istekleri konusundaki talepleri eğitimi bir mal hüviyetine sokmaktadır.

⁵⁶ Mahmut Adem,Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı, Ankara.Üniv.Eğitim Bilimleri Fak. Yayın no:172, Ankara:1993, s.2

2.Eğitim, kişisel geliri artıran bir faaliyettir. Eğitim hizmetleri devlet tarafından ücretsiz verilse de, ayrıca kişisel maliyet gerektireceğini ve bu yüzden eğitim maliyetinin kişisel gelirin harcama kompozisyonu içinde yer alacağını bir kenara bırakırsak asıl önemli bağlantı eğitimin kişisel geliri arttırıcı etkisidir.

3.Eğitim milli geliri arttıran bir faaliyettir. Kişilerin üretim, bilgi ve becerisini ve dolayısıyla kişinin üretimini arttırıyorsa, kişilerden oluşan toplumun, üretimini de otomatik olarak arttırmaktadır.⁵⁸

Mutlu'ya göre eğitim, bir hizmettir. Bu hizmeti ister devlet versin ister özel kurumlar versin bir hizmettir. Eğitim görenler ve aileleri için bu, aynı zamanda bir yatırımdır. Amerikalı ekonomist Martin O'Donoghue'nın açık bir şekilde özetlediği gibi, insanlar kendilerine dolaysız bir zevk veya tatmin için değil, fakat gelirlerini arttırdığı veya maliyetleri düşürdüğü ve dolaylı olarak kendilerinin tüketim seviyelerini arttırdığı için, eğitim hizmeti talep etmektedirler. Bu nedenle iktisat dilinde eğitim, bir tüketim malından çok yatırım malı olarak kabul edilmektedir. Felsefi bir dille eğitim bizatihi bir amaç değil, fakat amaca ulaştıran bir araçtır.⁵⁹

2. EĞİTİM HİZMETLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Toplumsal mal olarak eğitim, sosyallik derecesine ve dışsal ekonomi yaratma özelliklerine bağlı olarak çeşitlilik göstermekte, böylece çeşitli ölçülerde kişisel mal olma özelliği de taşıyabilmektedir. Hem toplumsal hem de kişisel özellik gösteren mallar, karma mal veya yarı kamusal mal olarak adlandırılmaktadır. Eğitim kişisel mal özellikleri de gösteren bir çeşit sosyal maldır. Çeşitli tür ve düzeylerde üretilen eğitim hizmetlerinin toplumsallık dereceleri birbirinden farklı olmakla beraber, eğitim bir karma mal olarak ele alınır. Eğitim, bireylerin en azından zorunlu eğitim sonrasında, tüketimden vazgeçebilecekleri, fiyatını ödeme konusunda tercihlere sahip olabilecekleri bir maldır. Bu nedenle salt toplumsal mal olarak ele alınmaz.⁶⁰ Şu da gözardı edilmeyen bir gerçektir ki

⁵⁷ L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996 s.7

⁵⁸ Tahir Özgü, Eğitim Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:187,Eskişehir:1987, s.11-13

⁵⁹ Latif Mutlu, Eğitim Düşünceleri, Ana Yayıncılık, İstanbul:1997, s.117

⁶⁰ Ünal, a.g.e, s.305

ilköğretim yani temel eğitim, siyasal nedenlerle zorunlu bir eğitim düzeyi olup, tam kamusal bir mal niteliğindedir.

Eğitim hizmetlerine baktığımızda iktisadi anlamda bir mal olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber, bir hizmet niteliği de söz konusudur ve aynı miktar eğitim için gelirinden aynı miktarda pay ayıran herkesin, eğitim hizmetlerinden aynı oranda yararlanamaması de söz konusu olabilmektedir. Öyle ki; herhangi bir seviyede eğitim kurumuna devam edenler içinde öğrenme arzu ve gayreti daha çok olanlar, eğitim hizmetinden daha fazla fayda sağlarlar.

Eğitim hizmetleri, çağdaş ve belirli bir uygarlık düzeyine ulaşma çabası içerisinde olan toplumlarda, asgari seviyede eğitim görmek, zaruri bir ihtiyaç niteliğindedir. İktisadi bir mal olarak eğitim hizmetlerinin, diğer mallardan ve hatta bazı diğer hizmetlerden farklı bir tarafı da artarak biriken bir nitelik taşıması yada kümülatif olmasıdır. İnsanlar, hayatları boyunca öğrenme ihtiyaçları duyarlar ve bu nedenle eğitim, doğumdan ölüme kadar devam eder ve bireylerde birikim oluşturur. İnsanlar, devletin sunmuş olduğu diğer hizmetleri ihtiyaca göre (aynı türden hastalık, belediye hizmetleri vb.) farklı zamanlarda tekrar talep etmelerine karşın, örneğin eğitim hizmetlerinde aynı lise veya fakültenin birden fazla kez bitirilmesi söz konusu değildir.

Alt kademede eğitim ihtiyaçlarının yeteri kadar karşılanmaması veya iyi bir eğitim seviyesine ulaşamaması, üst kademedeki eğitimin hasılatını düşürür, faydası azaltır veya geciktirir.

Eğitim ihtiyacının şiddet derecesi ise, fizyolojik ihtiyaçlara ve medeni ihtiyaçlara nazaran çok daha yüksektir. Bu ihtiyaçlardan birincisinde doyum noktasına çabuk, ikincisinde daha geç varıldığı halde eğitim ihtiyaçlarında doyum noktası yoktur. Eğitim hayat boyunca devam ettiğinden, şiddeti hayat süresince azalarak devam eden bir olgudur.⁶¹

⁶¹Tayfun Ak, Türk Eğitim Sisteminin Ekonomik Analizi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir :1997), s.13-14

Dikmelik'in ifadesine göre, eğitim harcamaları insan ihtiyaçlarını tatmin eder niteliği gereğince, tüketim harcaması olarak kabul edilebileceği, ancak eğitim harcamalarının tamamının bir tüketim harcaması olarak düşünmenin doğru olmadığını, çünkü bu harcamaların bir kısmının dayanıklı tüketim malına yatırılmış bir plasman olduğunu ifade etmiştir.⁶²

Yukarıdaki açıklamalar ışığında eğitimin bir kişisel faydasının, diğeri de toplumsal faydasının olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu fayda ve özellikler konusunda şu görüşler mevcuttur:

Ataç'a göre eğitim hizmetleri, iki türlü fayda yaratmaktadır. Bu faydalardan birincisi tamamen kişisel olup, kişisel tüketim ve kazanç için geçerlidir. İkincisi ise toplumsal olup bu faydadan toplumun bireyleri eşit ve bağımsız olarak yararlanabilirler. Bu açıdan baktığımızda Ataç, eğitim hizmetlerinin kişiye doğrudan sağlanan faydaları başlıklar halinde şöyle olabileceğini belirtmiştir:

1. Kişileri, yeni buluşları daha kolay kabul eder hale getirir.
2. İşgücü için gerekli potansiyeli sağlar, makinalaşmayı beraberinde getirir.
3. Öğretim teknolojilerinin avantajlı bir biçimde birleştirilmesini sağlar.
4. Yeni teknik buluşların gecikmeden uygulanmasını sağlar
5. Hem ülke içi hem de uluslararası alanda işgücü ve girişim yeteneğini artırır.
6. Daha fazla eğitimin getireceği mali kazançlara sahip olur.
7. Eğitim "mali seçim" olanağı sunar. Yani eğitimi daha üst seviyelerde

sürdürmek suretiyle elde edilecek ödüllerin seçme şansının olmasıdır. Bir örnekle açıklayacak olursak, tıp fakültesini bitiren birinin pratisyen olarak çalışması veya uzmanlık yapması konusunda seçeneğinin olması gibi.

8. Parasal olamayan seçim fırsatları sağlaması, kişinin eğitim düzeyinde iş olanakları genişlemekte ve parasal olmayan özellikleri de (ünvan, şöhret, makam vb) kazanmasıdır.

⁶² A. Berrin Dikmelik, Türkiye Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporları Dizisi, Ankara:1987, s.19

9. Piyasa dışı faydaların sağlanması. Örneğin vergi beyannamelerinin kendi doldurması, ona eğitimin sağlamış olduğu bir dış faydadır. ⁶³

Eğitim hizmetlerinin topluma sağladığı dolaylı faydalar(dışsallıklar) konusunda ki görüşleri ise şöyledir: Dışsallık, ayrı karar birimlerinin fayda ile üretim fonksiyonlarının her ikisi arasında mevcut olan ve fiyatlara yansıtılmayan etkileşimdir. Ataç eğitim hizmetlerinin yaratmış olduğu dışsallıkları, tüketim ve üretim dışsallıkları olarak ikiye ayırmıştır. Kişilerin ve toplumun daha yoksul fertleri için sunulan eğitimin, niteliği veya bunların iş fırsatları ile ilgilendiği noktaya kadar, devletin eğitim için yapmış olduğu harcamalar tüketim dışsallığı temeline oturtmaktadır. Toplumun verimlilik düzeyi veya geliri, eğitilmiş nitelikte işgücüyle sınırlıdır. Bu sınıra kadar devletin eğitim için yapmış olduğu harcamalar, özel kesimle sağlanamayan, üretim dışsallığını yansıtmaktadır. ⁶⁴

Eğitimin spesifik yararlarını ölçmeye yönelik çok sayıda araştırma yapılmıştır. Howard R. Bowen ve Weisbrod bu konuda öncüdürler. Bu yazarlara göre temel olarak dışsal fayda iki başlıkta toplanmıştır:

1. Eğitimin bir bütün olarak topluma yararı,
2. İçinde bulunulan çevreye ve üzerindekiyle dönük yararı. Bu gruplamalar çerçevesinde dışsal yararlar şöyle sıralanabilir:
 - a) Etkin bir demokrasi ve demokratik kurumların gelişmesi için eğitim, bir anahtar rolü üstlenir.
 - b) Eğitim, etkin piyasalar ve teknik değişikliklere uyum için önemlidir.
 - c) Düşük suç oranları ve ceza sistemi giderlerinin azaltılması için gereklidir.
 - d) Yoksullara yardım, sağlık yardımı, işsizlik desteği ve kamu sağlık maliyetlerinde azalma yaratma noktasında eğitim etkindir.
 - e) Toplumsal hizmet sunan kuruluşların sayısal olamayan niteliklerinin artması toplumun birçok kesiminde eğitim ve kültürel alanda bilgi aktarımını sağlamaktadır. ⁶⁵

⁶³ Engin Ataç, Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, Eskişehir. İ. İ.

T. A No:216/140 Eskişehir:1979, s.97-98

⁶⁴ Ataç a. g. e. s.99

⁶⁵ W. W. McMahon, Eğitimin Dışsallıkları, Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar Personel Geliştirme Merkezi Yayın no:14, Ankara1994 ,s.29-30-32

Temelde dışsal fayda ,daha çok maddi ve manevi anlamda bireylerin kendisine sağladığı direkt faydaya değil,topluma sağladığı dolaylı fayda üzerinde durmaktadır. Bu faydalardan birkaçını Ataç şöyle sıralamıştır:

1. Daha fazla eğitim görenler, daha az eğitim görenlere göre ek bir artışı sağlar.
2. Daha iyi eğitilmiş şimdiki kuşak, gelecekteki kuşaklara gelir artışı sağlar
3. Gizli yeteneklerin ortaya çıkmasını sağlar
4. İşgücüne meslek bulmakta esneklik kazandırır.
5. Bilim ve teknoloji araştırmayı özendiren çerçeveyi oluşturur.⁶⁶

Kanımcı dışsal faydaların bireysel faydalara göre farklı bir özelliği de zaman boyutuyla ilgilidir. Daha çok bireysel faydaların neticeleri kısa sürede ortaya çıkarken. Eğitim den sağlanacak olan dışsal fayda boyutu uzun dönemde ortaya çıkabilecektir.

zg de bir başka şekilde dışsal faydalar şöyle sıralamıştır:

1. Eğitim görmü şişinin, çağdaşlarının gelirinde hasıl edeceği artış,
2. Eğitim görmü bir kuşağın, gelecek kuşağa daha yüksek kazanç sağlama fırsatının hazırlanması,
3. Toplumda mevcut yeteneklerin ürün verebilmesi için uygun ortam hazırlanması,
4. İşgücüne mesleki esneklik sağlanması. Teknolojik değişmeler ve yeniliklere bir bütün olarak toplumun daha kolay uyabilmesi,
5. Bilim ve teknoloji alanında araştırma yapılması için özendirici ortam doğması,
6. Hukuk kurallarına saygı ve gönüllü sosyal faaliyetlere katılma sorumluluğunun artması dolayısıyla, emniyet, adalet, sağlık hizmetleri gibi, vergiyle finanse edilen bu tür kamu hizmetleri gereğinin, kısmen kendiliğinden azalması,
7. Yetkin politik önderlik ve bilinçli seçmen kitlesinin geliştirilmesinden ötürü, politik istikrara kavuşma eğilimi,
8. Entelektüel düzeyin gelişmesi ile eğitilenlerle eğitilmeyenlerin etkileşimi sayesinde, “boş zaman”dan yararlanma kalitesinin artması.⁶⁷

⁶⁶ Engin Ataç, Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, Eskişehir. İ.

İ.T. A. no:216/140 Eskişehir:1979, s.101-102

⁶⁷ Tahir zg, Eğitim Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:187. Eskişehir. 1987,s.44

Bütün bu açıklamalardan anlaşılan, eğitimin dışsallığı kişinin sadece kendisiyle sınırlandırılmayacağı faydaları kapsamakta ve bu faydalar eğitilen kişinin görece gelirinde görülmemektedir. Fakat ekonomiye “yayılarak “ (spill-over) gerçek gelir seviyesini ve refah düzeyini artırır.⁶⁸

3. EĞİTİM HİZMETLERİNİN SUNUMU(ARZI)

Eğitim hizmetlerinin kim tarafından üstlenileceği ve finansmanın kim tarafından karşılanacağı uzun yıllar boyunca tartışıla gelen bir konu olmuştur. Eğitimin finansmanı konusu eğitim ekonomisinin en tartışmalı konularından biridir. 17. yy sonlarından beri eğitimin finansal yükünün nasıl paylaşılacağı (kamu, aile, işveren)tartışıla gelmiş ve hala tüm ülkelerde bir görüş birliğine varılamamıştır. Bugünkü uygulamalarda, eğitim hizmeti tam kamusal bir hizmet olarak algılanıp tamamen devlet tarafından finanse edildiği ülkeler bulunduğu gibi, eğitimin yarı kamusal(karma)bir hizmet olarak ele alındığı ve, eğitimin finansal yükünün kamu özel arasında paylaşıldığı ülkeler de bulunmaktadır.⁶⁹

Eğitimin finansmanında devlet veya özel kesim tarafından üstlenilmesinde belirleyiciliğin, ülkenin ekonomik ve politik yapısıyla yakından ilgili olduğunu görüyoruz.

Bu açıdan bakıldığında kamu finansmanı taraftarı olanlarla, özel finansman taraftarı olanlar arasında görüş farklılıklarının olduğunu söyleyebiliriz

Özel finansmanı destekleyen görüşlere baktığımızda şu gerçeklerin ortaya çıktığını görüyoruz;

Devlet bütçesinden ayrılan kaynakların, çok fazla yer işgal etmeye başlaması ileri sürülen bir görüştür. Yalnız, asıl gerekçeler eğitimin, ne derecede toplumsal mal olarak algılanıp algılanmaması gerektiği yönündedir. Özel finansman kaynaklarının kullanımını

⁶⁸ Engin Ataç, Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, Eskişehir. İ. İ.T. A. No:216/140 Eskişehir:1979 s.102

savunan görüşler, eğitimin bireysel getirisinin sosyal getirisinden daha yüksek olduğu yönündeki belirlemelere dayanmaktadır. Her bireyin eğitimin kendisi için getirisinin hesaplanması ve bireysel yatırım kararını kendisini vermesi gerektiği belirtilmektedir. Özel finansmana gerekçe oluşturan görüşün üzerinde durduğu fiyat, eğitime yatırım yapan bireyin eğitimin üretim maliyetine katılmasıdır. Harçlar yoluyla belirli bir programın fiyatını ödemek, eşit yatırım maliyetine katlanarak gelecekte elde edilecek benzer kazançlar için yatırım yapmak anlamına gelmektedir. Bu durumda farklı kaynaklara sahip olan bireylerin, getiri oranlarını tahmin ederek, farklı eğitim yatırımlarından birini seçmesi söz konusu olmaktadır. Bireyler arasındaki ekonomik farklılık, ellerindeki kaynağın farklı olmasına dayanır. Elindeki kaynağı sınırlı olan bireyin yapabileceği şey borç bulmak ya da yardım almak olabilir.

Özel finansmanın kullanılmasını savunanlar tarafından, finansal riskler azaltılarak, fırsat ve olanak eşitliğinin, bunun da devletin oluşturacağı kredi ve yardım programıyla mümkün olabileceği ileri sürülmektedir.

Özel finansman araçlarının kullanılmasının gerekliliğinin önemli dayanaklarından birin Ünal'a göre "günümüzde devletin ve eğitimcilerinin eğitim programlarının içeriğini belirlemede, her zaman en iyiyi gerçekleştiremedikleri ya da bunu gerçekleştirmenin güç olmasıdır." Çünkü çeşitli toplumsal kesimlerin eğitim ile ilgili taleplerinde farklılıklar olabilmektedir. Bu taleplerin etkili olabilmesi farklı kesimlerin eğitim etkinliklerine katılımlarıyla kolaylaşabilmektedir. Ekonomistler gelirleri tümüyle öğrenci harçlarına dayanan özel kurumların devlet kurumlarından daha verimli çalıştıklarını belirtmekte, verimliliğin nedeni olarak da öğrencilerin ve iş verenlerin gereksinmelerine daha fazla cevap vermelerini göstermektedirler. Tartışmaların bir boyutunu da, devletin, eğitim sunma, yeni eğitim hizmetini üretme etkinliklerinden tamamen çekilmesi, yalnızca onu sübvansetmesi gerektiği noktasında oluşturmaktadır. Daha çok ABD ve İngiltere'de savunulan bu görüşe göre eğitim, kullanıcılar, yani öğrenciler ve ailelerce finanse edilmeli, devlet bunlara finansal kredi ve benzeri yollarla parasal kaynak sağlamalıdır.⁷⁰

⁶⁹ A. Rıza Erdem, Nasıl Bir İnsan Modeli Yetiştirelim?, Anı Yayıncılık, Ankara:1998, s.171

⁷⁰ L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996, s.318-321

Neo-klasik düşüncenin mimarı olan Milton Friedman, devletin eğitime müdahalesinin, eğitimin etkinliğini azalttığını belirtmiştir. Bu durumda şu sonuçların ortaya çıkabileceğine değinerek; kamu finansmanının eğitim standartlarını düşürdüğünü, sınıfların atmosferinin öğrenmeyi motive etmediğini, gözlemlenebilir bir karlılığı olmadan maliyetleri artırdığını vurgulamıştır. Beraberinde; bürokratik sistemlerde harcamaların artmasının, üretimde düşüşlere neden olduğu, üretimde harcamaların artması bir yandan kaynakları kara delik gibi emerken diğer yandan eğitim hizmetlerinin üretim düzeyini düşürdüğünü belirtmiştir.⁷¹

Ercan, özel finansman yaklaşımlarını günümüzde ki uygulamalarını şöyle izah etmiştir:

Dünya bankası, OECD uzmanlarının özellikle son zamanlarda üzerinde durdukları konu, eğitimin sermaye için yeni yatırım alanı olması yönündeki vurgulardır. Böylece eğitimin sermaye yönündeki tartışmaları, sermayenin yeniden üretim krizine karşı yeni değerlendirme alanı olarak eğitimin metalaşması yönüne kaymasına sebebiyet vermiştir. Sermaye birikimi ulaştığı aşamaya bağlı olarak, gerek yerel, gerekse uluslararası sermaye, eğitime yönelik yatırımlara öncelik vermiştir. Bu yöndeki gelişme, yani kamusal alanda gerçekleşen eğitim faaliyetlerinin, örgün yada yaygın eğitim olarak özellikle de üniversite düzeyinde ticarileşmesi son zamanlarda özelleştirme olarak adlandırılmaya çalışılmaktadır.⁷²

Dünya bankası ve IMF'nin eğitimin piyasa sürecine bağlanmasına ilişkin ileri sürdükleri savlar şunlardır.

1. Hükümetlerin yaşama müdahaleleri genellikle olumsuz sonuçlar verir. Çünkü hükümetlerin ilgi alanları “güç”ün elde tutulması ve korunmasıdır. Bu yüzden de genellikle hükümetler gücü elde tutmak için bir dizi çıkar gruplarını ödüllendirirler. Neo-klasik iktisadın tanımladığı yeni politik ekonomi, bu anlamda piyasanın, hükümetin yaptığı eşitsizlikler ve buna bağlı olarak sınırlı kaynakların adil olmayan dağılımının ortadan kaldırılacağı ve böylece sınırlı kaynakların daha adil dağılacağı belirtilmektedir.

2. Eğitimin piyasa sürecine taşınması için bir diğer neden ise, kamu kaynaklarının eğitim harcamaları için yetmediği, eğitim talebini karşılamadığı özellikle gelişmekte olan

⁷¹ Fuat Ercan, 1980’lerde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması: Küreselleşme ve Neoliberal Eğitim Politikaları, 5 Yılda Eğitim, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul: 1999, s.27

⁷² Ercan, a. g. e. s.27

ülkelerde temel eğitimden sonra bir çok öğrencinin eğitim yaşamından dışlandığı belirtilmekte. Bu düşünceden hareketle özel sektörün eğitim hizmetini sunmasının sınırlı olan eğitim arzını artıracakı belirtilmektedir.

3. Varolan kaynaklar eğitimin temel aşamaları içinde yanlış dağıtılmaktadır. Kaynakların büyük bir kısmı yüksek öğretime ayrılırken, küçük bir kısmı temel eğitime ayrılmaktadır. Eğitimin piyasa koşulları içine taşınması için bu ilke oldukça belirleyici olmuştur. Dünya Bankası(DB)'nın eğitim politikasının belirlenmesinde önemli bir isim olan DB uzmanlarından Paul Psacharopoulos sürdürdüğü bir dizi çalışmanın sonucunda, devletin eğitime özellikle orta ve yüksek öğretime yaptığı harcamalardan daha çok toplumun üst gelir grubunun yararlandığı yönündeki vurgusu bu anlamda önem kazanmaktadır. Son zamanlarda ülkemizde de oldukça sıkça telaffuz edilen bu düşünceye göre, toplumun alt gelir kesimi, özellikle orta ve daha çok yüksek eğitimden yararlanmadığı için orta ve yüksek eğitime yapılan harcamalar, devletin kaynaklarının sadece belirli bir kesimin yararına harcanması sonucu, bir eşitsizliğe neden olduğu belirtilmiştir.⁷³

Karacan ise; zorunlu eğitim aşamasını devletin vatandaşlarına ücretsiz sağlaması gereken bir kamusal mal olarak düşünmüştür. Bunun dışında kalan eğitim devletin vatandaşa ücretsiz verebilmesi için bir neden yoktur. Eğitim serbest mal oldukça çok sayıda niteliksiz öğrenci, nasıl olsa bir bedel ödemiyorum diyerek sistemin içinde kalmaktadır. Böylelikle insan, para ve zaman kaybı söz konusu olmaktadır. Sistemde de fayda – maliyet analizinin yapılmadığı için, toplumsal ve sosyal gereklere uygun bir eğitim planlaması da yapılamamaktadır şeklinde açıklamıştır.⁷⁴

Önder, kapitalizm süreci içerisinde sermayenin eğitimi denetlemesini kaçınılmaz olduğunu belirterek, neden olarak şu üç noktayı vurgulamıştır: Eğitim bir beşeri sermaye üretim ünitesidir, eğitimin sermaye teknolojisi üreterek, maliyet tasarrufu sağlama unsuru

⁷³ Fuat Ercan, "Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anatomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve", <http://www.odtu.edu.tr/home/wwwoes/yaz4.html>. S.5

⁷⁴ A. İhsan Karacan, Özelleştirme İyileştirme sağlıyor mu?, Finans Dünyası Yayınları İstanbul:1996

vardır ve eğitim toplumsal ideolojileri koruyarak ,sermaye yanlı ideoloji üreten bir araç niteliğindedir. ⁷⁵

Yıldırım'a göre devlet finansmanında şu sakıncalar ortaya çıkmaktadır:

1. Eğitim harcamaları içerisinde personel harcamaları önemli miktarda çoğalmaktadır.
2. Devlet okullarında kaynakların dağılımında organizasyon eksikliği görülmektedir. Devlet organizasyonları, maliyetlerini ve faydalarını doğrudan karar vericiler üzerinde yoğunlaştıramazlar. Kamu ekonomisinde karar vericilerin görevden kaçmalarına imkan varken piyasa ekonomisinde rekabetin varlığı nedeniyle bu durum mümkün değildir. Devlet okullarında sistemin varlığı, eğitimde bu rekabeti engellerken, maliyetini direkt olarak ödemeyen öğrenciler, başarı veya başarısızlığa itiraz edemezler. Birer devlet memuru olan eğitimciler de bu kötü hizmetin sonuçlarından sorumlu tutulamazlar.
3. Kamu işletmelerinde verimlilik özel kesime göre daha düşüktür. bunun nedeni ise işletmelerin geliri ile çalışanlar arasında bir ilişkinin olmamasıdır. ⁷⁶

Ünlü ise kamu finansmanını, adalet ölçütünde şöyle eleştirmektedir:

Kendiliğinden gelişen sosyal düzenin, eğitim alanında, parası kıt olanlarla, zihinsel kapasitesi daha az gelişmiş olanlara ve daha yeteneksiz olanlara az imkan sağlayacağı doğrudur. Yanlış maddi kaynakları kıt olanlarla, akıllı yetenekli ve çalışanların büyük kısmının, böyle bir düzende burs almakta zorlanmayacaklar ve kendi hedeflerine ulaşmakta serbest bırakılan bu tip insanların, hem kendi hesaplarına, hem de toplumun geri kalanı için daha büyük değerler üretecekleri de bir başka gerçektir. Herkesin eşit fırsatlara sahip olması gerektiği veya gerekmediği görüşünün siyasi bir slogan olmasının ötesinde, adalet kavramı ile hiçbir ilgisi yoktur. Eğitim bir hak değildir. Kaynak dağılımının adil olup olmadığı, ancak kaynakların merkezi bir otorite tarafından dağıtıldığı bir düzende anlamlı olabilir. Yani komünist devlette, refah devletinde ordu gibi şirket gibi, organizasyon düzenlerinde kaynak dağılımının adil olup olmadığından söz etmek anlamlıdır. Kendiliğinden gelişen bir düzende bireyin belirli bir kaynağa sahip olup olmayacağı, en başta kendi yeteneklerine ve azmine, sonra da kendi tercihlerinde özgür bırakılan bireylerin, değişik amacı ve motivasyonlarla yaptıkları

⁷⁵İzzettin Önder, "Eğitim Üzerine", <http://www.odtu.edu.tr/home/wwwocs/vaz2.html>, 1999

⁷⁶Uğur Yıldırım, *Eğitim Sektöründe Devletin Konumu ve Rolü Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım*, Türk İdare Dergisi, 1998,s.85

seçimlerine bağlıdır. Eğer zgrlk bizim için değerliyse ve diğer temel hakları ihlal etmedikleri sürece, bu tercihler adaletin konusu olmazlar.⁷⁷

Özel finansmanı destekleyenler ve kamu finansmanının sakıncaları olduğuna değinen yazarlar olmakla birlikte ,kamu finansmanını savunanların da mevcut olduğunu ve gereklerinin daha çok eğitimin dışsal boyutuna dayandığı görülmektedir. Ataç, devletin eğitim hizmetlerine müdahale nedeni olarak, önce eğitimin sağladığı dışsallık, sonra da devletin çocuklara ve sorumsuz kişilere karşı babalık görevini yerine getirmesi zorunluluğunu göstermektedir. Eğitim gibi anında yeterli sayıda kişilerin fayda fonksiyonlarına giren hizmetlerde, etkin bir kaynak dağılımı için devlet müdahalesi gerekmektedir. Devlet müdahalesi olmaksızın, eğitim hizmetlerinin piyasa mekanizması yoluyla sağlanması, bu hizmetlerdeki sosyal yatırımların eksik yapılması sorununu doğuracağına değinmiştir.

Eğitim hizmetlerinin dışsallıklarının olması, devletin bu hizmeti yürütmesini veya bu hizmetlere müdahale etmesini kaçınılmaz kılacaktır. Eğitimde önemli olan ğrenci ve onların aileleri dışındakilere sağladığı faydalar önemlidir, eğer eğitim hizmetlerinin dış faydası olmasaydı, eğitim de diğer mallar gibi sadece bir özel tüketim veya yatırım malı olacaktır.⁷⁸

Kamu tarafından sunulması gereken eğitim hizmetinin bir diğer gerekçesini Bulutoğlu şöyle ifade eder:

Eğitimin, kişilerin (ailelerin) kendi isteklerine bırakılması halinde, aileler, toplumda yalnızca varlıklı aile çocuklarının eğitim görmesinin sebep olacağı eşitsizliği görmemektedirler. Çağımızda toplumun, üretici, yaratıcı gençliğin yükseltilmesi, yurttaşlık hak ve özgürlüklerinin kullanılabilmesi için, bütün yurttaşları, bir eğitim asgarisine kavuşturma zorunluluğu vardır.⁷⁹

Kural'a göre, eğitim ve işgücü piyasasına ilişkin bilgi edinme maliyetini karşılayamayan veya uygun ortamı bulamayan birey ve ailelere okul aracılığı ile gerekli

⁷⁷ Ataç nl, Bu işe devlet el atmalı mı?,<http://www.liberal-dt.org.tr/idd/m5/DDunlu8.html>, 1999

⁷⁸ Engin Ataç, Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları açısından Analizi, Eskişehir. İ. İ.T. A. No:216/140 Eskişehir:1979, s.104

⁷⁹ Kenan Bulutoğlu, Kamu Ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul:1981, s.350

bilginin verilmesi, devletin yükümlükleri arasındadır. Eğitim için gerekli kaynaklar kamu kesimince sağlandığında en uygun büyüklükte okullar açılacak, eğitimde üretim fonksiyonlarını değiştirerek verimlilik artırılabilir. Eğitim maliyeti düşürülerek ek kazanç sağlanabilecektir.⁸⁰

Kamu finansmanının savunulara bir de özel finansmanı sakıncalarını ve noksanlarını eleştirenleri ekleyebiliriz. Önder bu konuda, eğitim maliyetlerinin kamusal finansman yoluyla sosyalle edilmesinin yarattığı sonucun, emeğin verimliliğinin yükseltilmesi, maliyetlerin topluma yayılması anlamına geldiğini ifade etmektedir. Eğitimin piyasalaştırılması politikası ve uygulamasının kamuoyuna aktarılması gibi yaklaşımların dayandığı nokta, kamusal kaynakların kıtlığı ile ilgili değil, toplumsal dönüşümlerde ve günümüz ekonomik faaliyetlerinde, başat role sahip bir konuma ulaşmış olan eğitimin, sermaye hakimiyeti altına alınması sorunu olarak görülmesi gerekmektedir.⁸¹

Eğitim hizmetleri piyasa mekanizmasıyla sunulursa sadece para ödeyenler bu hizmetten yararlanacak ve bu hizmetten yararlanamayanlar ise gelir dağılımındaki eşitsizlikten büyük ölçüde etkilenecek ve ayrıca sadece karlı olan bölgelere yatırım yapılacağından, bölgeler ve kır-kent arası eşitsizlikler de artacaktır.⁸²

Eğitim hizmeti, beşeri sermaye üretimi yanında aynı zamanda var olan ideolojiyi yeniden üreten bir süreç olarak tanımlandığında, bu hizmetin piyasaya bırakılması söz konusu olamaz, zira böyle bir durumda piyasa ideolojisi tüm eğitim kurumlarına hakim olarak toplumun önündeki tüm açılım kanallarını tıkar.⁸³

⁸⁰ Necla Kural Tural Öğrencilerin Ortaöğretimden Beklediği Yararlar ve Bireysel Öğrenim Maliyeti, Türk Eğitim Yönetimi, 1997 s.247

⁸¹ İzzettin Önder, Eğitim Üzerine, <http://www.odtu.edu.tr/home/wwwoes/yaz2.html>, 1999

⁸² A. Berrin Dikmelik, Eğitim Harcamalarının Niteliği Ve Devletin Eğitim Harc. Üslenme Nedenleri,

Türkiye Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporları Dizisi Ankara:1987, s.22

⁸³ İzzettin Önder, Devrimci Cumhuriyetin Eğitim Politikaları, Kaynak Yayınları No:257, İstanbul:1998, s.212

BÖLÜM V

TÜRKİYE'DE EĞİTİM FİNANSMANI

1. TÜRKİYE'DE EĞİTİM FİNANSMANI

Türkiye’de eğitim harcamalarının finansmanı kaynak ve yöntemlerine değinmeden önce bu konuda dünyadaki uygulamalar ve yaklaşımların ne şekilde olduğu hususunu inceleyeceğiz.

Eğitimin finansmanı konusunda çeşitli yöntem ve yaklaşımlar olmakla birlikte yoğunluklu olarak kamu finansmanı birçok ülkede ağırlığını korumaktadır. Bu ağırlık, ülkenin iktisadi ve politik yapısı ile ilgili olup değişik tarzlar ortaya koymaktadır. Zaten devletin eğitim finansmanındaki ağırlığının niçin devam ettiğinin açıklanabilmesi için devletin hangi nedenle eğitime harcama yaptığını açıklayabilmek gereklidir. Devletin eğitime yaptığı harcamalar, eğitim hizmetinden devletin ne beklediğine yönelik devlet anlayışına, bununla ilişkili olarak kamu politikasına bağlıdır.⁸⁴

Kamunun, eğitim harcaması yapması konusunda siyasal faktörler ön plandadır. Siyasal toplumsallaşmada belirli başlı aracı kurumlar, (1)Aile, (2)Okul ve Eğitim, (3)Arkadaş, çevre ve meslek gurupları, (4)Kitle iletişim araçları, (5)Somut kişisel deneyimler olmaktadır. Bu anlamda okullar bireye, bilişsel ve işitsel katkı sağlamaktadır. Aslında eğitim sistemi tümüyle makro düzeyde bilinçli olarak bir siyasal kültür

⁸⁴ L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996, s.309

aktarıcısıdır. Bu sistemin öğelerini oluşturan faktörlerin, nasıl bir değer sisteminin aktarılacağı konusu kesin olarak etkili olmayıp, öğretmen ve öğrenci süzgecinden geçse de ;müfredat programında neler olacağı, okul süresi, öğretim kadrosu niteliği, rol algıları, örgün eğitimin siyasal toplumsallaşmadaki etkisini belirlemektedir. Öte yandan otoriter ve totaliter toplumlarda yaygın eğitim de bir siyasal toplumsallaştırma aracı olarak kullanılabilir. ⁸⁵ Tüm dünyada eğitim bir yandan kültürü ya da statükoyu korurken, diğer yandan da sosyal gelişim ve değişmeyi etkilemektedir. Sürekliliği olan teknolojik değişim değerlerinin taşınmasında okullara aracılık rolü yüklenilmektedir. . Tüm bunlar eğitimin amaçları arasındadır.

Eğitim kurumları ülkenin gerektirdiği insan gücünü yetiştirerek ekonomik işlevini, çocuğu yetiştirerek , sosyalleştirerek ve ona kültür vererek toplumsallık işlevini yerine getirir. Tüm bu işlevlerin yerine getirilmesi için oluşturulacak ve uygulanacak olan eğitim politikalarının, ne denli geniş boyutlu olarak ele alınması gerektiğini, kısacası önemini ortaya koymaktadır. ⁸⁶

Bir ülkenin eğitime verdiği değer ölçütü, ekonomik anlamda o ülkenin Gayrisafi Milli Hasıla(GSMH)içerisinde eğitim harcamalarına ayırdığı miktarlarla ölçülmektedir. GSMH oranının ölçüt olarak kullanılmasının sebebi, milli sermayedeki yıpranma payının dikkate alınmadığı net milli üretim miktarı olmasıdır. Genellikle Milli Gelir anlamında kullanılmaktadır. ⁸⁷

Bu açıdan baktığımızda seçilmiş bazı ülkelerde yıllar itibariyle eğitim harcamalarının GSMH içerisindeki oranı Tablo 1’ de görülmektedir.

⁸⁵ Esergül Balcı Bucak, Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Ödülleri, Adım Yayıncılık, Ankara: 1993, s.5

⁸⁶ Esergül a. g. e, s. 4

⁸⁷ Tahir Özgü, Eğitim Ekonomisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:187. Eskişehir. 1987, s.52

Tablo 1

Seçilmiş Bazı Bölge ve Ülkelerde GSMH İçerisinde Eğitim Harcamaları

Ülkeler	1970	1980	1985	1990
Dünya Ortalaması	5, 2	5, 1	5	5
Avrupa Ortalaması	5, 2	5, 1	5, 1	5, 1
Afrika Ortalaması	5, 2	5, 3	4, 5	4, 9
Türkiye	2, 5	2, 7	2, 2	3, 8
Meksika	2, 4	4, 7	3, 9	4, 1
Şili	5, 1	4, 6	5, 8	5, 5
Nijerya	4, 3	-	1, 2	-
Tayland	3, 5	3, 4	3, 8	3, 8
Macaristan	4, 4	4, 7	5, 5	6, 1
Fransa	4, 9	5	5, 8	5, 5
Japonya	3, 9	5, 8	5	-
Sov. Birliği	6, 8	7, 3	7, 2	-
ABD	5, 9	5, 8	5, 6	5, 8
İsveç	7, 7	9	7, 7	7, 8

Kaynak: Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara:1996, s.37

Tablo 1’den de görülebileceği gibi GSMH içerisinde eğitime farklı oranlarda paylar ayrılmıştır. Dünya, Avrupa ve Afrika ortalamalarına bakıldığında, yaklaşık olarak %5’ler civarında GSMH içerisinde eğitim harcamalarına pay ayrıldığını görmekteyiz. Türkiye’nin ise %3,8 ile Afrika ortalamasının bile altında oranla pay ayrılması oldukça düşündürücüdür.

Afrika ülkelerindeki harcama paylarının artmasının gerekçesi, bir noktada, hızlı nüfus artışına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Yalnız Ak, birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede eğitime ayrılan kaynağın büyük meblağlar tutmakta ve artmaya devam etmekte olduğunu vurgulayarak, Avrupa ülkelerinde nüfus artış hızının çok düşmesi ve eğitim alt yapısının kurulmuş olmasına rağmen, eğitim harcamaların hala yüksek düzeyde devam ettiğine değinmiştir.⁸⁸

⁸⁸ Tayfun Ak, *Türk Eğitim Sisteminin Ekonomik Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir :1997), s.99

Bir başka tabloda(Tablo 2) toplam kamu harcaması içerisinde seçilmiş bazı ülkelerde 1981-1989 yılları arasında, eğitim harcamaları oranı ile, GSMH içerisindeki eğitime ayrılan paylardaki değişim görülmektedir.

Tablo 2

Seçilmiş Bazı Ülkelerde Eğitim Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payları

	Toplam Kamu Harcamaları (%)		Eğitim Harcamaları (%)		Eğitime Giden Kamu Harcamaları GSMH(%)	
	1981	1989	1981	1989	1981	1989
YILLAR	1981	1989	1981	1989	1981	1989
Fildişi Sahili	32, 2	22, 1	16, 3	22, 6	5, 2	5
Gana	10, 1	1, 4	22	25, 7	2, 2	3, 6
Kenya	28, 4	28	20, 6	22, 1	5, 9	6, 2
Senegal	29, 3	22, 3	21, 3	16, 9	6, 2	4, 6
Zambiya	39, 9	20	11, 9	8, 6	4, 7	1, 7
Nijerya	25, 9	17, 5	18	22, 9	4, 7	4
Zaire	33, 8	18, 4	20, 2	6, 1	6, 8	1, 1
Brezilya	19, 5	30, 6	3, 8	4, 2	0, 7	1, 3
Şili	31	32, 5	14, 4	10, 1	4, 5	3, 3
Arjantin	23, 6	15, 5	7, 3	9, 3	1, 7	1, 4
Peru	36, 1	31, 7	12, 8	19, 1	4, 6	6, 1
Fas	39, 8	29, 1	16, 5	17	6, 6	4, 9
Kore	19	18, 5	17, 9	16, 9	3, 4	3, 1
Tayland	18, 5	15, 1	19, 3	19, 3	3, 6	2, 9
Türkiye	23, 3	23, 7	16, 8	15, 7	3, 9	3, 7

Kaynak: Fatma Gök, 75 Yılda Eğitim, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1999 S. 31

Tablodan da görülebileceği gibi bu yıllar arasında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de toplam kamu harcamalarında bir daralma söz konusudur. Bu daralma eğitim harcamalarına da yansımıştır. Türkiye’de de benzer bir durum söz konusu olmuş, 1981 ile 1989 yılları arasında kamu harcamalarında küçük bir oranda da olsa artış olmasına karşın, eğitime ayrılan paylarda daha büyük miktarlarda düşüş söz konusudur.

Ülkelerin eğitime verdikleri önem eğitime ayrılan kaynakların GSMH içerisindeki oranıyla değerlendirilebildiği gibi, kişi başına düşen harcama miktarlarıyla da değerlendirilebilmektedir.

Aşağıdaki Tablo da(Tablo 3) 1985 ile 1988 yıllarında ki sanayileşmiş ülkelerinin öğrenci başına düşen eğitim harcamalarının dolar cinsinden karşılaştırılması görülmektedir.

Tablo 3

**Sanayi Ülkelerinin Öğrenci Başına Düşen Harcamalarının Karşılaştırılması
Dolara Dönüştürülmüş**

Ülke	1995 Döviz Kurları ile öğrenci başına		1998 Döviz Kurları ile öğrenci başına	
	Harcama	Sıralama	Harcama	Sıralama
ABD	\$3, 456	4	\$3, 456	9
Avustralya	2, 040	11	2, 291	14
Avusturya	2, 564	8	4, 297	6
Belçika	2, 015	12	3, 254	10
Kanada	3, 322	5	3, 683	8
Danimarka	2, 802	6	4, 410	5
Fransa	2, 051	10	3, 094	12
Batı Almanya	2, 395	9	4, 016	7
İrlanda	956	16	1, 380	16
İtalya	1, 233	15	1, 809	15
Japonya	2, 647	7	4, 927	4
Hollanda	1, 919	13	3, 224	11
Norveç	3, 792	3	5, 002	3
İsveç	4, 224	1	5, 932	2
İsviçre	4, 205	2	7, 061	1
İngiltere	1, 668	14	2, 314	13

Kaynak: Mithat Melen, Eğitim Ekonomisi ve İstihdam, Creative Yayınları, İstanbul, 1997. S. 42

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, gelişmiş sanayi ülkelerinde öğrenci başına yapılan harcamalar ortalama 2500-3000 dolar seviyelerindedir. Yine ilginç bir nokta da, 1995 ve 1998 yıllarında, İsveç, İsviçre ve Norveç'in öğrenci başına en fazla harcamayı yapan ilk üç ülke olması konusunda değişikliğin olmamasıdır.

İlerideki bölümlerde Türkiye ile ilgili daha kapsamlı irdeleme yapılacak olmakla birlikte, yukarıdaki açıklamalar ışığında, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında öğrenci başına eğitim harcamalarının düşüklüğünü Melen kabaca şöyle izah etmiştir:

“1997 bütçesinde eğitime ayrılan pay 500 trilyon, biz bunu kayıt dışı ekonomi ve ödemeler bilançosunun açık vermesi varsayımından hareket ederek 100 trilyon olarak varsayalım. Bu miktar GSMH'nın yüzde 3'ü eder. Ayrıca 14 milyon öğrenciye bölündüğünde 600 dolar civarında bir miktar eğitim için ayrılıyor demektir.”⁸⁹

Unesco ve Dünya Bankası verilerinden hareketle yapılan bir analiz, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin eğitime ayırdıkları kaynağın, nüfuslarının büyüklükleri ile oranlı olmadığını, büyük ekonomilerin öğrenci başına çok yüksek kaynak tahsis edebildiklerini ortaya koymaktadır. 1980, 1992 dönemlerine ait nüfus ve öğrenci başına harcamalar esas alındığında yapılan incelemeye göre 1980 yılında dünya nüfusunun yaklaşık %80'inin oluşturan gelişmekte olan ülkelere öğrenci başına yılda yaklaşık 45 dolar harcama yapılırken toplam dünya nüfusunun %20'sini kapsayan gelişmiş ülkelere ise öğrenci başına ortalama yaklaşık 1150 dolar tahsis edilmektedir.⁹⁰

Gelişmekte olan ülkelerin kaynak sıkıntısının gerekçelerinden biri şöyle izah edilmiştir; Gerek neo-liberal politikaların kamu harcamalarının kısılması yönündeki kurgular, gerekse eğitime yönelik kamu harcamalarının kullanılması, yine üniversiteye yönelik kamu harcamalarının aşağıya çekilmesi yönündeki yaklaşımlar, sonuçta az gelişmiş ülkelere genelde kamu harcamalarının, özellikle eğitim harcamalarını düşürdüğünü göstermiştir.⁹¹

⁸⁹ Mithat Melen, Eğitim Ekonomisi ve İstihdam, Creative Yayınları, İstanbul: 1997 s.43

⁹⁰ Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara:1996, s.36

⁹¹ Fuat Ercan, 1980'lerde Eğitim Sisteminin Yeniden Yapılanması:Küreselleşme ve Neoliberal Eğitim Politikaları, 75 Yılda Eğitim, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul: 1999 s27,s.31

Uluslararası mukayeseler, eğitimin (başta ilk ve ortaöğretim olmak üzere) temelde kamu finansmanına dayandığını göstermektedir. Nitekim eğitimde özel sektörün dünyanın diğer bölgelerine nazaran daha fazla yer aldığı OECD ülkelerinde dahi, eğitime ayrılan toplam harcamaların %98 ile %74'ü oranında kamu tarafından sunulmaktadır.⁹²

Aşağıdaki tablo, (Tablo 4)yukarıdaki görüşü desteklercesine dünya üzerinde çeşitli ülkelerde öğretim düzeylerine göre özel ve kamu finansman kaynaklarının dağılımını göstermektedir.

Tablo 4

Seçilmiş Bazı Ülkelerde Öğretim Düzeylerine Göre Özel ve Kamu Finansman Kaynaklarının Dağılımı

Ülkeler	İlköğretim Ortaöğretim		Yükseköğretim		Toplam	
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	Kamu	Özel
ABD	90. 9	9. 1	54. 5	45. 5	77. 4	22. 6
Danimarka	100. 0	-	98. 8	1. 2	97. 1	2. 9
Fransa	93. 4	6. 6	91. 1	8. 9	93. 3	6. 7
Hollanda	100. 0	-	100. 0	-	100. 0	-
İspanya	87. 8	12. 2	83. 4	16. 6	86. 3	13. 7
İsveç	100. 0	-	99. 3	0. 7	98. 4	1. 6
Japonya	91. 1	8. 9	39. 7	60. 3	76. 0	24. 0
Kanada	95. 5	4. 5	97. 4	2. 6	97. 3	2. 7

Kaynak: L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996

S. 317

Tabloda da görüldüğü gibi çoğu ülkede eğitimin kamu ağırlıklı finanse edildiği rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Özel finansmanın en fazla oranda uygulandığı Japonya ve Amerika Birleşik Devletlerinde dahi oran %20'ler civarındadır. Ortalama olarak

⁹² T. Diyanet Vakfı Yayınları. a. g. e s.33

baktığımızda ülkelerin ayırdıkları kaynakların, %90,7 oranında kamu finansmanına dayalı olduğunu söyleyebiliriz.

Birtakım araştırmalar da göstermiştir ki, eğitim kademeleri açısından, bazı ülkeler bütün eğitim kademelerini desteklerken, diğerleri sübvansiyon politikalarını bazı okullarla sınırlamışlardır. ABD sadece özel yüksek-öğretimi İsveç ve Kanada ise özel orta öğretimi desteklemektedir. Bununla beraber, eğitim konusunda OECD üyeleri, ortaöğretim seviyesindeki özel okulları daha fazla desteklemelerine rağmen, yüksek öğretim 1975-1987 yılları arasında yavaş da olsa aldığı desteği artırmıştır.⁹³

Yukarıda, dünya üzerinde çeşitli ülkelerdeki uygulamalara, kısaca değindikten sonra Türkiye’de ki eğitimin finansman yapısı aşağıda incelenmeye çalışılmıştır.

2. FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Dünyada ve Türkiye’de birkaç farklı yöntem uygulanmasına karşın temel olarak birkaç finansman yönteminden bahsetmek olasıdır. Bu konuda Ataç, finansman yöntemlerinin üç grup altında toplanabileceğini belirtmiştir:

1. Doğrudan finansman olarak nitelendirilen birinci durumda eğitim hizmetleri salt kamusal mal olarak kabul edilmekte ve sosyal harcamaların tümünde olduğu gibi, devlet tarafından finanse edilmesi benimsenebilmektedir.

2. Kısmi finansman olarak nitelendirilen ikinci durumda, eğitim hizmetlerinin yarı kurumsal mal niteliğine daha uygun olan sosyal harcamaların bir kısmı veya tamamını fiyatlandırarak, harçlarla hizmetten yararlananlardan alınması görüşü benimsenmektedir.

3. Dolaylı finansman olarak nitelendirilen üçüncü durumda ise gerek doğrudan finansman gerek kısmi finansman biçimlerinde devlet, eğitim hizmetleri üzerinde etkin olmaktadır. Dolaylı finansmanda ise, eğitim hizmetini, kamu veya özel kesim üstlenebilir, fakat burada devlete düşen görev, öğrencilere eğitim hizmetlerini satın alma gücünü sağlamak amacı ile kredi ve hibe biçiminde transferlerde bulunmaktır.⁹⁴

⁹³ Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara:1996 s.42

Bir başka sınıflandırma ise genel olarak yapılmış ve; kamu, özel kesim (gönüllü kuruluşlar ve ticari kurumlar)ve halkın veya tüzel kişilerin gönüllü olarak mali teşvikler neticesinde yaptıkları aynı, nakit bağışlar ile zorunlu katkılar olarak bölümlenmiştir. ⁹⁵

Mutluya göre okullar bazında ele alınabilecek bir yaklaşımla, finansman yöntemleri şu şekilde sıralanmıştır:

- a-)Özel sektör tarafından kurulup, öğrenim ücretleriyle finanse edilen okullar.
- b-)Özel sektör tarafından kurulup, kısmen kamu yardımıyla desteklenen okullar.
- c-)Özel sektör tarafından kurulup, kamu personelinin eğitilmesi karşılığında ücret alan kurumlar.
- d-)Proje üretimini, denetimi veya bilgi satışı sayesinde konudan gelir elde eden üniversiteler
- e-)Kamu tarafında kurulup işletilen özel sektör personelinin eğiterek özel sektörden kazanç sağlayan okul ve kurumlar
- f-)Tümüyle kamu tarafından kurulup, finanse edilen okullar. ⁹⁶

Ülkemizde de eğitim hizmetlerinin finansmanı genel olarak doğrudan finansman biçimi olan vergilerle finanse edilmektedir. Yalnız yükseköğretimin finansmanı biraz farklılık göstererek, öğrenci harçları ile kamu kaynakları birleşerek kısmi finansman yöntemine kaymaktadır.

3. TÜRKİYE'DE EĞİTİMİN FİNANSMAN KAYNAKLARI

Eğitime ayrılan kaynakları temel olarak iki başlık altında toplayabiliriz. Bunlardan ilki, en büyük paya sahip olan kalem, genel ve katma bütçeden ayrılan paylardır . İkincisi ise, bu kalemlerin dışında kalan kaynaklardır. Bu kaynakları kalemlerini de başlıklar halinde şöyle özetleyebiliriz:

⁹⁴ Engin Ataç, Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi, Eskişehir. İ. İ.T. A. No:216/140 Eskişehir:1979 s 108-109

⁹⁵Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara:1996 s.42

⁹⁶ Latif Mutlu, Eğitim Düşünceleri, Ana Yayıncılık, İstanbul:1997 s.144

1- 222 sayılı yasa uyarınca il özel idarelerinin en az %20'sini köy bütçesinin en az %10'unun ilk öğretime ayrılması vakıf gelirlerinden ayrılacak hisseler,

2- 3308 sayılı çıraklık ve meslek eğitimi ve kanununun 32. maddesi ile kurulan çıraklık ve mesleki teknik eğitim geliştirme ve yaygınlaştırma fonundan elde edilen gelirler.

3- 3418 sayılı “eğitim, gençlik, spor ve sağlık hizmetleri kanunu”nun ön gördüğü fon gelirlerinin %52'si

4- Yükseköğretim kurumları öğrencilerinden alınan “cari hizmet ve maliyetlerine katkı payları”

5- Dernekler kanunu hükümlerine göre kurulan “okul koruma dernekleri” aracılığı ile elde edilen gelirler.

6- Her kademedeki döner sermaye gelirleri

7- Halkın katkı ve bağışları

8- Çeşitli eğitim projeleri için sağlanan dış kaynaklı krediler⁹⁷

Yarı kamusal mal olan eğitim hizmetinin, kamu tarafından bir kamu harcaması olarak algılandığı durum, en geniş tanımıyla, genel ve katma bütçeli dairelerle, diğer kamu kuruluşlarının bütçelerinden, eğitim hizmetine yapılan tüm harcamaları ifade etmektedir. Dar anlamda baktığımızda eğitim harcamaları genel ve katma bütçeli dairelerin, eğitim harcamalarını kapsamaktadır. Toplam eğitim harcamalarının GSMH'ya, ya da milli gelire bölünmesiyle elde edilen rakamlar ise eğitim harcamalarının, ulusal ekonomi içindeki payını ve milli gelirin ne kadarlık bölümünün eğitime ayrıldığını göstermektedir.

Türkiye’de eğitim, ilköğretimden üniversiteye kadar ağırlıklı olarak sosyal mal niteliğinde görülmekte ve doğrudan sosyal harcamalar devletçe karşılanmaktadır. Yalnız, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu, yükseköğretimi bir karma mal olarak görmekte ve öğrencilerin de katılımıyla kısmi finansman yöntemine işaret edilmektedir. . Kamu kesimi, kendisine ait diğer kamu görevlerinin yanında, bir kamu görevi olarak algılanan

⁹⁷ A. Rıza Erdem, Nasıl Bir İnsan Modeli Yetiştirelim?, Anı yayıncılık, Ankara:1998 s.172

eğitim hizmetini finanse etmek için başta vergi gelirlerine, daha sonra da dış borçlanma gibi diğer kaynaklara başvurmaktadır.⁹⁸

Türkiye’de eğitimin finansmanı çok büyük ölçüde kamunun üslendiğine daha önce değinmiştik. Bu durumun sayısal değerlerle destekleyebilmek için, kamu ve özel okulların sayısına bakmak yeterlidir.

Tablo 5’te 1999 yılı itibariyle eğitim kademelerine göre okul/kurum, öğrenci ve öğretmen sayıları görülmektedir.

Tablo 5

Öğretim Yılında Eğitim Kademelerine Göre Okul/Kurum, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

EĞİTİM KADEMESİ	OKUL/ KURUM SAYISI	ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETME N SAYISI
		TOPLAM	ERKEK	KIZ	
OKULÖNCESİ EĞİTİMİ	8 550	251 469	131 783	119 686	15 678
Okulöncesi (Resmî)	7 913	199 028	104 469	94 559	10 346
Okulöncesi (Özel)	637	14 585	7 742	6 843	1 277
Diğer Kurumlar	-	37 856	19 572	18 284	4 055
İLKÖĞRETİM	43 257	9 884 444	5 354 700	4 529 744	324 257
İlköğretim (Resmî)	42 580	9 710 052	5 258 524	4 451 828	312 122
İlköğretim (Özel)	677	174 392	96 176	78 216	12 135
ORTAÖĞRETİM	5 851	2 019 501	1 171 974	847 527	137 516
Ortaöğretim (Resmî)	5 381	1 962 844	1 140 761	822 083	128 101
Ortaöğretim (Özel)	470	56 657	31 213	25 444	9 415
Genel Ortaöğretim	2 662	1 175 537	644 199	531 338	70 123
Genel Ortaöğretim (Resmî)	2 216	1 120 904	614 355	506 549	60 880
Genel Ortaöğretim (Özel)	446	54 633	29 844	24 789	9 243
Meslekî Teknik Ortaöğ.	3 189	843 964	527 775	316 189	67 393
Mes. Tek. Ortaöğr. (Resmî)	3 165	841 940	526 406	315 534	67 221
Mes. Tek. Ortaöğr. (Özel)	24	2 024	1 369	655	172
ÖRGÜN EĞİTİM	57 658	12 155 414	6 658 457	5 496 957	477 451
Resmî	1 906	1 294 633	491 402	803 231	11 922
Özel	4 625	1 684 166	1 183 653	500 513	36 584
YAYGIN EĞİTİM	6 531	2 978 799	1 675 055	1 303 744	48 506
TOPLAM	64 189	15 134 213	8 333 512	6 800 701	525 957

Kaynak: Milli Eğitim 2000, www.meb.gov.tr, 2000

Not : Sayısal veriler 1 Ekim 1999 tarihi itibarıyla alınmıştır.

⁹⁸ Muhsin Hesapçıoğlu, *Eğitim Planlaması ve Yönetim*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 1999, s.183

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 1 Ekim 1999 tarihli verilere göre örgün öğretimde 57. 658, yaygın öğretimde 6. 531 okul sayısı ile toplamda 64. 189 rakamına erişilmiştir. Bu rakamlar içerisinde özel okulların toplam sayısı 2. 254 tür.

Her düzey eğitimde özel kurumlar bulunmakla birlikte, bunların oranı çok düşüktür. Yine aynı konuda yapılan bir araştırmada, yukarıdaki tabloyu destekler niteliktedir.

Tablo 6
Eğitimimizde Özel Okulların Payı

Okul Türü	Resmi (%)	Özel(%)
Okul Öncesi	94, 41	5, 59
İlkokul	99, 38	0, 62
Ortaokul	97, 05	2, 95
Lise	89, 16	10, 84

Kaynak:Savaş Yalçın, Paralı Özel Eğitim, ABECE Ekin ve Sanat Dergisi Eylül, Ankara:1998 s. 20

Yukarıdaki tablodan da görülebileceği gibi özel okulların oranı, resmi okul oranlarına göre oldukça düşüktür.

Cumhuriyetle birlikte 1920-1950 yılları arasında 30 yılda, sayıları 28 olan paralı özel okullar 1950-1960 arasında 112'ye yükselmiştir. 1950'den itibaren sıçrama yaparak on yılda dört kat artmıştır. 1970 yılında 269'a çıkan özel okulların sayılarında bu tarihten itibaren bir gerileme kaydedilmiştir. Bu düşüşte Yüksek Mahkemenin özel yüksek okulları kamulaştırma kararı almasını ve mezunlarının iş bulamamasının etkisi olduğu söylenebilir. 625 sayılı Özel Öğretim kurumları Yasası'nda değişiklikler yapılarak teşvik edici kimi düzenlemeler yapılmasından sonra, 1980'li yıllarda bir patlama görülüyor. Paralı özel okul sayısı 1980 de 200 iken on yıl içerisinde 561, onbeş yıl içerisinde(1980-1995)929 oluyor .

1997 yılında açılan 153 özel okulla birlikte ülkemizdeki yerli ve yabancı tüm paralı özel okul sayısı 1200'ü geçmiştir. ⁹⁹Ekim 1999 itibariyle 2254'e ulaşmıştır.

1999 yılı değerlere baktığımızda özel okullaşmanın oranını en yüksek olduğu kademeler okul öncesi ile liselerdir. Özel paralı okulların eğitimimiz içindeki genel payı %1, 67 dir. Görüldüğü gibi devlet teşviklerine rağmen bu pay oldukça düşüktür. Yalçın'a göre özel okulların öğrenci kapasiteleri ile öğrenci sayılarının karşılaştırılmasında bu okulların %42, 9 boş kapasite ile çalıştığını belirtmiş ve nedenlerini şöyle sıralamıştır:

1-Halkın, eğitimin devlet tarafından parasız verilmesi konusunda kuvvetli bir alışkanlığı vardır. Cumhuriyet ile başlayan parasız eğitim anlayışı yerleşmiştir.

2-Halkın, eğitim için ayırdığı pay özel okul giderlerini karşılayacak düzeyde değildir.

3-Özel okul giderlerini karşılayacak kadar paralı olan dar kesimde çocuğunu kurs vb. özel okullarda yetiştirip sınav kazanmasını sağlayacak, anadolu, fen lisesi, süper lise gibi okullara göndermektedir.

4-Halk arasında bilim, okul ve bunlar gibi işlerin hayır ve iyilik işi olduğu kanısı vardır.

5-Özel okulların başarılarına ilişkin ciddi bir kanıt yoktur. ¹⁰⁰

Bu durum bize yukarıda değinildiği gibi özel öğretim kurumlarının sayısının hızla artmasına karşın, yine de ağırlığın büyük oranda resmi okullarda olduğuna işaret etmektedir. İki tablo bir arada(Tablo5 ve 6) değerlendirildiğinde, sayısal anlamdaki bu okul/kurum sayıları bize, eğitimin yoğunluklu olarak kamu tarafından finanse edildiğinin net göstergesidir.

4. TÜRKİYE'DE EĞİTİME AYRILAN KAYNAKLARIN ANALİZİ

Genel olarak baktığımızda, Türkiye'de eğitime ayrılan kaynakların temelini genel ve katma bütçeden ayrılan paylar ile diğer bazı gelirlerden oluştuğuna daha önce değinmiştik.

⁹⁹ Savaş Yalçın, Paralı Özel Eğitim, ABECE Ekin ve Sanat Dergisi Eylül, Ankara:1998, s.19

¹⁰⁰ Yalçın a.g.e s .20

Bu bölümde öncelikli olarak eğitim harcamalarını yıllar itibari ile GSMH içerisindeki gelişimi irdelenecek, daha sonra eğitim kademelerine ayrılan kaynak miktarlarını ve diğer gelirler incelenecektir.

Aşağıdaki tabloda (tablo 7) 1963-1995 yılları arasında eğitim harcamalarının(Milli Eğitim Bakanlığı, üniversiteler ve Milli Eğitim Bakanlığı+üniversite bütçe ödeneklerinin gelişimi ile konsolide bütçe ve GSMH içerisindeki payları bir tablo üzerinde gösterilmiştir.

TABLO 7

Yıllara Göre Milli Eğitim Bakanlığı, Üniversiteler ve Milli Eğitim Bakanlığı+Üniversite Bütçe Ödeneklerinin Gelişimi İle Konsolide Bütçe ve GSMH İçerisindeki Payları

YILLAR	KONS. BÜTÇE ÖDEN.	GSMH	MEB BÜTÇE ÖDEN.	YÖK+ÜN İV. BÜT. ÖDEN.	TOPLAM	MEB KONS. BÜT. PAYI	MEB GSMH PAYI	YÖK+ÜN İV. BÜT. PAYI	YÖK+ÜN İV. GSMH PAYI	MEB+ÜN İV. BÜTÇE PAYI	MEB+ÜN İV. GSMH PAYI
1963	12, 2	66, 8	1, 9	0, 2	2, 1	15, 6	2, 8	1, 6	0, 3	17, 2	3, 1
1964	13, 5	71, 3	2	0, 3	2, 3	14, 8	2, 8	2, 2	0, 4	17	3, 2
1965	14, 6	76, 7	2, 2	0, 3	2, 5	16, 1	2, 9	2, 1	0, 4	17, 1	3, 3
1966	17, 1	91, 4	2, 4	0, 3	2, 7	14	2, 6	1, 8	0, 3	15, 8	3
1967	19	101, 5	2, 6	0, 4	3	13, 7	2, 6	2, 1	0, 4	15, 8	3
1968	21, 8	112, 5	3	0, 6	3, 6	13, 8	2, 7	2, 8	0, 5	16, 5	3, 2
1969	25, 6	124, 9	2, 7	0, 8	3, 5	10, 5	2, 2	3, 1	0, 6	13, 7	2, 8
1970	28, 1	147, 8	2, 8	0, 9	3, 7	10	1, 9	3, 2	0, 6	13, 2	2, 5
1971	36, 3	192, 6	0, 9	0, 8	1, 7	2, 5	0, 5	2, 2	0, 4	4, 7	0, 9
1972	48, 5	240, 8	7, 1	1, 4	8, 5	14, 6	2, 9	2, 9	0, 6	17, 5	3, 5
1973	59, 8	309, 8	8, 9	1, 9	10, 8	14, 9	2, 9	3, 2	0, 6	18, 1	3, 5
1974	81, 1	427, 1	12, 8	3	15, 8	15, 8	3	3, 7	0, 7	19, 5	3, 7
1975	105, 6	535, 8	14, 5	3, 5	18	13, 7	2, 7	3, 3	0, 7	17	3, 4
1976	162, 2	674, 9	21, 7	4, 6	26, 3	14, 3	3, 2	3	0, 7	17, 3	3, 9
1977	228, 3	872, 9	25, 7	6, 2	31, 9	11, 3	2, 9	2, 7	0, 7	14	3, 7
1978	274, 7	1290, 7	27, 3	7, 4	34, 7	9, 9	2, 1	2, 7	0, 6	12, 6	2, 7
1979	412, 6	2199, 5	46, 1	17, 3	63, 4	11, 2	2, 1	4, 2	0, 8	15, 1	2, 9
1980	731, 8	4435, 2	88, 3	29, 3	117, 6	12, 1	2	4	0, 7	16, 1	2, 7
1981	1502, 6	6553, 6	147, 3	46, 5	193, 8	9, 8	2, 2	3, 1	0, 7	12, 9	3

1982	1750, 7	8735	187, 2	54, 8	242	10, 7	2, 1	3, 1	0, 6	13, 8	2, 8
1983	2528, 1	11551, 9	287, 7	95, 5	383, 2	11, 4	2, 5	3, 8	0, 8	15, 2	3, 3
1984	3231, 6	18374, 8	341, 6	118, 2	459, 8	10, 6	1, 9	3, 7	0, 6	14, 2	2, 5
1985	4999, 5	27796, 8	466	150, 1	616, 1	9, 3	1, 7	3	0, 5	12, 3	2, 2
1986	7254, 2	39369, 5	618, 5	221, 1	839, 6	8, 5	1, 6	3	0, 6	11, 6	2, 1
1987	11050, 7	58564, 8	928, 6	322	1250, 6	8, 4	1, 6	2, 9	0, 5	11, 3	2, 1
1988	20882	100582, 2	1797, 4	614, 5	2411, 9	8, 6	1, 8	2, 9	0, 6	11, 6	2, 4
1989	32933, 4	170412, 4	2967, 1	1050, 7	4017, 8	9	1, 7	3, 2	0, 6	12, 2	2, 4
1990	64400, 4	287254, 2	8506, 5	2505, 4	11011, 9	13, 2	3	3, 9	0, 9	17, 1	3, 8
1991	101265, 2	454838, 4	13850, 2	4291, 2	18141, 4	13, 7	3	4, 2	0, 9	17, 9	4
1992	208545, 3	729378, 8	30357, 2	8996, 7	39353, 9	14, 6	4, 2	4, 3	1, 2	18, 9	5, 4
1993	370710	1227682	57549, 4	16480	74029, 4	15, 4	4, 6	4, 4	1, 3	18, 8	6
1994	818839, 8	2901996	93911, 4	31182, 8	125094, 2	11, 4	3, 2	3, 8	1	15, 2	4, 3
1995	1341978	4338508	135572, 4	45232, 7	180805, 1	10, 1	3, 1	3, 3	1	13, 4	4, 1

Kaynak: Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara:1996 s. 46

Tablo incelendiğinde 1963-1995 dönemine ait verilere göre, eğitime ayrılan kaynakların GSMH içindeki payı %0, 9 ile %6 arasında değişmiştir. Genellikle düzensiz bir gelişme gösteren GSMH içinde eğitim payının en düşük noktası, 1971 de(%0, 9), en yüksek noktası 1993 yılında(%6) olmuştur. 1990 yılından sonra başlayan düşme eğilimi, 1990 yılından sonra yerini yükselme eğilimine bırakmıştır. Nihayet en yüksek seviyeye 1993'te ulaşılmıştır. 1993 yılından sonra tekrar düşmeye başlasa da 1965-1991 dönemine ait değerlerin üzerinde kalmıştır.¹⁰¹

Eğitime ayrılan kaynakların, 1965-1992 döneminde yıllık ortalama artış oranı GSMH. için %6, 2, toplam kamu harcamaları için %6, 6 ve kamusal eğitim harcamaları için de %7, 3'tür. Bu oranlar toplam kamu harcamaları incelendiğinde 1960-1995 döneminde eğitim kesimine yapılan harcamalar, genel kamu harcamalarına oranla düşüktür. Toplam kamu harcamalarından kamusal eğitime ayrılan payı 1973 yılında %16, 29 iken 1985 yılında bu oran %9, 92 ye düşmüştür.

¹⁰¹ *Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara:1996 s.44*

Oysa Martı, aynı yıllar içinde her tür eğitim düzeyinde öğretmen, öğretim elemanı ve öğrenci sayısının arttığını belirtmiş, . öğrenci, öğretmen ve öğretim elemanı bu kadar artarken, bu alana ayrılan kaynakların düşmesinin düşündürücü olduğuna değinmiştir. ¹⁰²

Ulusal eğitim harcamalarının GSMH içindeki oranındaki dalgalanmalar; siyasal iktidarların, eğitim konusuna verdiği önemin de bir göstergesidir. Nitekim eğitim harcamalarının GSMH içindeki payının en yüksek olduğu 1977 ve 1978 yıllarında eğitim, en önemli kamu görevi sayılırken, en düşük düzeyde olduğu 1987 yılında gerek cumhurbaşkanı, gerekse hükümetçe eğitim, artık fiyat ödemeksizin sunulan bir kamu hizmeti olarak kabul edilmemektedir. Üniversite öğreniminin, anadolu liseleri ile fen liselerinin paralı olmasının düşünülmesi bu politikanın bir sonucudur. Oysa günümüzde eğitim devletçe parasız sunulan bir hizmet aracı olarak kabul edilmediği ABD, Kanada vb. ülkelerde bile eğitime devletin katkısı, giderek artmaktadır. ¹⁰³

15. milli eğitim şurasında eğitimin finansmanı ile ilgili olarak alınan kararların 32 ve 34. maddelerinde, Milli Eğitim bütçesinin, konsolide bütçe içerisindeki payının en az %20 ve GSMH içindeki payının ise %8 düzeyinde olması gerektiğine değinilmiştir. Ayrıca daha önce iptal edilen 222 sayılı yasanın 76-c maddesi yeniden yürürlüğe konularak, belediye gelirlerinin %51'i emlak ve çtv den pay ayrılmalıdır denilmektedir. Oysa sonraki yıllarda siyasi politikasızlık ve yaklaşımların istenilen neticelere ulaşılmasına engel teşkil ettiğini göstermektedir. ¹⁰⁴

1995 yılı bütçesinden eğitime ayrılan paylara baktığımızda bütçenin %14 üne, GSMH 'nin %4. 7 sine ulaştığını görmekteyiz.

Mutlu kaynakların yetersizliğini birtakım örneklerle şöyle özetlemiştir;

Avrupa düzeyindeki bir yüksek eğitimi devlet bütçesi ile parasal olarak vermemiz için Türkiye bütçesinden kişi başına hiç olmazsa Avrupa'nın yarısı kadar "500\$"

¹⁰² Mehmet Muzaffer Martı.,Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi:1997), s.76

¹⁰³ Mahmut Adem, Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak. Yayın No:172, Ankara:1993, s.123

¹⁰⁴ Tayfun Ak,Türk Eğitim Sisteminin Ekonomik Analizi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir :1997), s.98

ayrılması gerekmektedir ki bu 30 milyon \$ demektir. Bu miktar 1995 yılı kamu bütçesinden fazladır.

Avrupa'nın en fakiri Yunanistan kadar kamu bütçesinden eğitime para ayırma olanağımız yoktur. Yunanistan'da kişi başına eğitime ayrılan para 175\$ 'dır. Bize de aynı oranda eğitime para ayırmak demek bütçenin %33'ünü bu hizmete ayırmak demektir. ¹⁰⁵

Ülkelerin eğitime verdiği önemin bir başka göstergesi de toplam yatırımlar içerisinde eğitim yatırımlarına ayırdığı paydır.

Türkiye'de 1963-1998 yılları arasında, eğitim yatırımlarının, toplam kamu yatırımları içerisindeki oranı Tablo 8'de görülmektedir.

¹⁰⁵ Latif Mutlu, Eğitim Düşünceleri, Ana Yayıncılık, İstanbul:1997, s.146

Tablo 8

Yıllar ve Sektörler İtibariyle Kamu Sabit Sermaye Yatırımları

Sektörler	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
Tarım	16, 2	19, 1	20, 7	18, 2	17, 8	17, 7	15, 2	13, 5	11, 4	9, 6	9, 3	9, 9
Madencilik	6, 6	6, 5	9, 7	9, 5	6, 4	4, 5	4, 2	5, 0	5, 2	5, 4	6, 3	6, 4
İmalat	10, 2	11, 9	10, 9	12, 6	14, 4	15, 7	18, 5	19, 8	22, 7	29, 6	23, 8	21, 8
Enerji	8, 9	11, 2	11, 3	11, 4	12, 4	13, 8	15, 2	17, 2	13, 9	12, 8	13, 1	13, 5
Ulaştırma	28, 0	21, 6	20, 3	21, 8	22, 3	21, 1	20, 6	21, 1	23, 4	24, 0	26, 4	26, 6
Turizm	0, 5	0, 6	0, 7	0, 8	0, 7	1, 4	1, 2	1, 3	1, 4	1, 0	1, 4	0, 9
Konut	3, 3	3, 5	3, 0	3, 7	4, 1	3, 6	4, 2	4, 5	3, 7	2, 4	1, 6	1, 6
Eğitim	12, 8	14, 8	12, 3	11, 1	11, 1	11, 5	9, 2	8, 1	8, 4	6, 4	7, 2	7, 2
Sağlık	2, 3	3, 2	3, 5	3, 3	3, 2	3, 0	2, 9	2, 5	2, 5	2, 5	2, 0	2, 3
Diğer Hizmetler	11, 1	7, 5	7, 6	7, 5	7, 6	7, 8	8, 6	6, 8	7, 4	6, 4	8, 9	9, 8
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Sektörler	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Tarım	9, 2	10, 4	11, 4	10, 6	8, 1	7, 9	10, 2	10, 3	9, 8	9, 6	7, 0	6, 8
Madencilik	5, 8	7, 2	6, 6	7, 9	8, 3	7, 6	9, 7	8, 6	8, 8	9, 1	9, 8	6, 7
İmalat	27, 2	23, 3	21, 6	19, 8	24, 1	26, 3	21, 9	18, 9	15, 8	14, 0	12, 6	9, 8
Enerji	12, 3	14, 6	14, 4	17, 2	22, 2	21, 3	22, 1	24, 7	25, 4	24, 0	22, 0	24, 3
Ulaştırma	24, 7	24, 2	25, 3	24, 9	21, 6	20, 8	19, 7	21, 3	23, 5	25, 0	28, 0	29, 3
Turizm	0, 6	0, 7	0, 8	1, 0	0, 8	0, 5	0, 5	0, 5	0, 6	0, 9	0, 9	1, 8
Konut	2, 6	2, 2	2, 4	3, 0	3, 1	2, 4	2, 4	1, 4	1, 8	2, 6	2, 6	2, 0
Eğitim	6, 5	6, 3	4, 9	5, 0	3, 6	4, 1	4, 2	4, 5	4, 5	3, 7	4, 2	3, 7
Sağlık	2, 1	2, 3	1, 8	2, 2	1, 7	1, 8	2, 0	2, 0	1, 6	1, 5	1, 2	1, 2
Diğer Hizmetler	8, 8	8, 8	10, 6	8, 4	6, 5	7, 2	7, 2	7, 9	8, 1	9, 6	11, 6	14, 2
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Sektörler	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997(1)	1998(2)
Tarım	8, 7	9, 1	10, 3	9, 6	11, 1	8, 9	9, 6	10, 2	12, 0	10, 5	11, 0	8, 0
Madencilik	4, 1	4, 5	3, 2	3, 4	3, 5	3, 4	2, 5	2, 6	2, 1	1, 5	1, 9	1, 8
İmalat	6, 5	5, 9	4, 5	4, 5	5, 0	5, 4	3, 2	3, 1	5, 7	4, 1	2, 9	3, 6
Enerji	22, 9	26, 9	29, 8	21, 7	16, 8	14, 5	12, 0	11, 6	12, 3	13, 0	13, 1	15, 2
Ulaştırma	33, 9	29, 7	30, 1	34, 0	36, 6	36, 5	42, 6	38, 4	31, 7	34, 2	32, 9	27, 9
Turizm	1, 7	1, 5	1, 1	1, 2	1, 5	1, 6	1, 7	1, 9	2, 2	1, 4	0, 9	0, 7
Konut	1, 6	1, 8	1, 8	4, 0	2, 2	2, 6	1, 2	1, 7	1, 7	1, 6	1, 7	1, 3
Eğitim	4, 8	5, 6	6, 2	6, 9	7, 1	8, 4	9, 2	7, 4	7, 7	9, 4	11, 2	17, 7
Sağlık	1, 5	1, 8	2, 1	2, 8	2, 6	3, 2	3, 8	4, 8	4, 7	4, 4	3, 6	3, 5
Diğer Hizmetler	14, 3	13, 2	10, 8	11, 9	13, 6	15, 4	14, 3	18, 4	20, 0	19, 8	20, 8	20, 3
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

KAYNAK: Dpt, www.dpt.gov.tr 2000

(1) Tahmin

(2) Program

Planlı dönemin başladığı yıllarda eğitim yatırımlarına büyük önem verilmiştir. 1971 yılına kadar olan yatırımların payı, toplam yatırımlar içerisinde %12, 8 ile %8, 4 arasında değişmiştir. 1976 yılından sonra büyük bir düşüş trendine girmiştir. 1990 yılından sonra eğitim yatırımlarında, 1994'te yaşanan bir düşüş(%7, 4) hariç tutulursa, genel olarak küçük de olsa bir yükseliş olmuştur. Ama şunu da belirtelim ki 1970'li yıllara kadar %10'un altına düşmeyen eğitim yatırımları, bu tarihten günümüze kadar, bu oranın üstüne çıkmamıştır. 1964 yılındaki(%14, 8) seviyesine hiçbir zaman da erişilememiştir. 1984(%3, 7) ve 1986(%3, 7) yılları eğitim yatırımlarına en az pay ayrılan yıllar olmuştur.

Bu nispi düşüşün nedeni şöyle dile getirilmiştir.

Türk ekonomisinin, bilhassa 1975'ten sonraki yıllardan sonra karşılaştığı iktisadi krizle birlikte enerji probleminin ön plana çıkmasından ötürü yatırımların sektörel dağılımlarında bazı sektörlerin(enerji, ulaştırma vb.)lehine işlemiş, sosyal yatırımlardan ve bu arada eğitim yatırımlarından fedakarlık edilmesi gereği ortaya çıkmıştır.

Onsekiz yıllık (1963-1980) dönemde, GSMH da %69, 8 misli artış olmuştur. Aynı sürede yatırım harcamaları 50, 8 kat artmıştır. Toplam yatırımların artış hızı GSMH artış hızının %72, 9 nispetinde olmuştur. Bahsi geçen dönem aralığında %50, 8 kat artan yatırım harcamalarından %7 si, eğitime ayrılmıştır.¹⁰⁶

Adem, toplam eğitim giderlerinin genel kamu giderlerinin %15-20'si ve eğitim yatırım giderlerinin de toplam yatırım eğitim giderlerinin %10-15 i dolayında olmasının dengeli bir gelişim olarak kabul edilebileceğine değinmiştir.¹⁰⁷

Son rakamlar eğitim için harcanan toplam devlet kaynaklarının oransal olarak azaldığını göstermektedir. Oransal azalmaya rağmen artan eğitim yatırımları nedeniyle

¹⁰⁶ Deniz Kağnıcıoğlu, Türkiye'de Kamu Sektöründe İşçi Sendikacılığı ve Küreselleşmenin Etkileri, Anadolu Üniv. Yayınları No:1163, Eskişehir, 1997, s.412

¹⁰⁷ Mahmut Adem, Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri

Fak. Yayın No:172, Ankara:1993 s.59

kullanılan kaynaklarda mutlak olarak artış söz konusudur. Bu rakamlarda devlet kaynaklarına işaret etmektedir.¹⁰⁸

Günümüzde eğitim harcamaları sadece bir sosyal yatırım değil, fiziki sermaye yatırımı gibi milli gelirin büyümesine katkıda bulunan bir beşeri sermaye yatırımı olarak görülmektedir. Bir nevi milli gelirdeki artışın %80’lik bir bölümünü bilimsel ve teknik ilerlemenin, dolayısıyla eğitimin gelişmesine doğrudan ve dolaylı olarak bağlı bulunduğu söylenebilir. Bu durumda ekonomik ve sosyal gelişmelerin motoru olan eğitime, en azından toplumdaki bireylerin taleplerini tam olarak karşılayacak düzeyde kaynak ayrılmıyorsa, burada bir finansman sorunu var denilebilir.¹⁰⁹

5. EĞİTİM KADEMELERİ İTİBARIYLA FİNANSMAN YAPISI

5.1 İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİM FİNANSMANI

Eğitimin, kişinin gelişimi ve topluma olan faydasının en yoğun görüldüğü eğitim kademesi ilköğretimdir. Türkiye’de ilköğretim zorunludur ve eğitim kanununa göre zorunlu ilköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar(madde 76). Toplumsal yararı ön plana alınarak düşünülen ilköğretimin, Anayasa ve çeşitli kalkınma planlarında devlet tarafından üstlenilmesi ön görülmüştür.

Türkiye’de ilköğretim ve ortaöğretim için yaratılan fonların çok büyük bir bölümü, vakıf ve dernek gelirleri, bağış ve yardımlarla birlikte, krediler gibi birçok kaynak hariç, kamu finansmanı kapsamındadır. Bunlar daha çok, devlet okulları için geçerli olan finansman kaynaklarıdır ve Türkiye’de ilköğretim ile ortaöğretimde özel okullarda bulunmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁸ L. Işıl Ünal, *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*, Epar Yayınları, Ankara:1996, s.307-308

¹⁰⁹ Metin Meriç, *Türkiye’de Yükseköğretimde Finansman Sorunu*, D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi Sayı:1,İzmir:1998 s.50

¹¹⁰ Ünal, a. g. e. s.307-308

Milli Eğitim Bakanlığı, ilköğretim, cari harcamalarının yıllara göre gelişimi Tablo 9 da görülmektedir. .

Tablo 9

Mili Eğitim Bakanlığı ve İlköğretim Cari Harcamaları

Yıllar	Meb	İlköğretim	İlköğretim/ Meb
1973	20, 648, 363, 006, 522	9, 616, 625, 367, 391	46, 57
1974	18, 248, 853, 385, 965	10, 206, 668, 633, 333	55, 93
1975	25, 941, 917, 066, 667	15, 574, 455, 111, 667	60, 04
1976	22, 834, 436, 251, 948	13, 031, 173, 300, 000	57, 07
1977	24, 685, 014, 100, 000	14, 124, 913, 981, 651	57, 22
1978	40, 368, 264, 673, 581	23, 402, 010, 618, 868	57, 97
1979	22, 650, 537, 750, 000	13, 463, 783, 463, 667	59, 44
1980	19, 599, 351, 266, 047	10, 959, 681, 510, 642	55, 92
1981	19, 290, 345, 634, 921	10, 347, 621, 640, 741	53, 64
1982	17, 124, 197, 297, 297	9, 152, 560, 686, 590	53, 45
1983	17, 394, 719, 582, 506	9, 548, 292, 289, 993	54, 89
1984	17, 073, 083, 336, 969	9, 890, 965, 725, 038	57, 93
1985	14, 904, 801, 873, 559	8, 650, 224, 790, 370	58, 04
1986	15, 570, 787, 001. 646	8, 796, 593, 187, 980	56, 49
1987	18, 593, 161, 221, 385	10, 730, 751, 153, 366	57, 71
1988	18, 281, 270, 473, 685	10, 802, 308, 832, 657	59, 09
1989	27, 108, 413, 077, 735	16, 895, 272, 941, 898	62, 32
1990	39, 680, 656, 129, 738	24, 573, 488, 068, 608	61, 93
1991	42, 816, 626, 843, 748	26, 230, 067, 834, 043	61, 26
1992	51, 606, 912, 169, 702	31, 522, 129, 157, 872	61, 08

Kaynak: Mehmet Muzaffer Martı. Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi:1997), s.80

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi 1973-1992 yılları arasında milli eğitim bütçesinden cari harcama kalemleri içerisinde, ilk öğretime ayrılan pay görülmektedir. Bu oranlar Milli Eğitim Cari harcamaları arasında ilköğretimin oldukça önemli bir paya sahip olduğunu göstermektedir. Öyle ki, en düşük payın sahip olduğu yıl olan 1973 te bile ilköğretimin oranı %46. 47 dir. En yüksek pay ise 1989 yılında %62, 32 olmuştur. Ayrıca, Milli Eğitim cari harcama artışlarıyla, ilköğretim cari harcamalarına ayrılan paylarda bir paralelliğin olduğu söylenebilir.

Martı'nın, 1973-1992 yılları arasında yatırım harcamaları ve öğrenci sayılarındaki yıllık ortalama artışlarıyla ilgili araştırmasında, cari harcamalar ile öğrenci sayısı arasındaki ilişkilerin çok anlamlı olmadığını gözlemlemiştir Bu durumda, eğitime yapılan harcamaların ülkenin genel ekonomik ve politik yapısı ile ilgili olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 10

**İlköğretim Yatırımlarının Milli Eğitim Harcamaları
İçerisindeki Payı
(1993 Sabit Fiyatlarıyla) Milyar TL**

Yıllar	Meb	İlköğretim	İlköğretim/ Meb
1973	453	90	20
1974	1, 170	763	65
1975	1, 586	817	52
1976	2, 124	1, 076	51
1977	2, 974	1, 117	38
1978	1, 569	644	41
1979	4, 177	3, 274	78
1980	4, 920	3, 531	72
1981	9, 455	5, 673	60

1982	14, 207	7, 850	55
1983	24, 622	18, 122	74
1984	31, 397	22, 245	71
1985	43, 492	33, 647	77
1986	64, 885	51, 094	79
1987	125, 958	79, 292	63
1988	287, 487	129, 040	45
1989	498, 603	218, 079	44
1990	966, 860	373, 969	39
1991	1, 340, 975	552, 026	41
1992	2, 172, 496	1, 282, 763	59

Kaynak: Mehmet Muzaffer Martı. Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi: 1997), s84

Aynı dönemler için Milli Eğitim Bakanlığının, ilköğretim yatırımlarına ayırdığı paya baktığımızda 1973 yılında %20 den 1974’de %65’e fırladığını görüyoruz. Aynı şekilde 1979’da sıçrama kaydeden yatırımlar genel olarak dengesiz bir seyir izlenmiş ve 1974 yılından sonra en düşük seviyesine, 1990 yılında %39 a inerek göstermiştir. Yıllar itibari ile düzenli bir şekilde artan öğrenci sayılarına bakıldığında, yatırımlarda bir dengesizliğin olduğu görülmektedir. Martı, yatırımların azalma trendinde olmasını, 1995-1996 öğretim yılında MEB’e bağlı 63888 okuldan %17’sini ikili öğretimin oluşturması, yeni yapılan tüm okulların da %74 ‘lük kısmının ilköğretimde olmasıyla açıklamıştır. .

111

İlköğretime ayrılan ve yukarıda incelenen kamu kaynaklarının dışında 4306 sayılı yasanın geçici 1. maddesi ile sekiz yıllık ilköğretim giderlerinde kullanılmak üzere 01. 09. 1997 ile 31. 12. 2000 tarihleri arasında çeşitli işlem ve kağıtlardan eğitime katkı payı alınması öngörülmüştür.

¹¹¹Mehmet Muzaffer Martı., Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi: 1997), s.82

Eğitime katkı payı gelirlerinde 03. 03. 1999 tarih ve 12481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile artış yapılmıştır. Buna göre katkı payı gelirlerinden a fıkrasının 1, 3, 4, 5 ve 7 numaralı bentlerinden alınan miktarlarda 0, 5 ile 3 kat arasında değişen oranlarda artış yapılırken, 2 ve 9 numaralı bentler ile alınan miktarlar değiştirilmemiştir. Ayrıca eğitim, gençlik, spor ve sağlık hizmetleri vergi oranı % 10'dan % 15'e yükseltilmiştir. Hangi kalemlerden ne kadar katkı payının alındığı Tablo 11'de görülmektedir.

Tablo 11

4306 Sayılı Yasanın Geçici Birinci Maddesi Uyarınca Toplanan Eğitime Katkı Payı Miktarları

FIKRA/ BENT	İŞLEM VE KAĞITLAR	ÖNCEKİ DURUM(1)	YENİ DURUM(2)	ARTIŞ
A / 1	- Vergi daireleri ve belediyelere verilen beyannameler ile Sosyal Sigortalar Kurumu'na verilen sigorta prim bildirimlerinden - Gümrük idarelerine verilen beyannamelerden	500 000	1 000 000	1 Kat
		1 000 000	4 000 000	3 Kat
A / 2	Taşıt alım vergisine tabi motorlu taşıtların kayıt, tescil ve devirlerinde	10 000 000	10 000 000	-
A / 3	- Spor-Toto, Spor-Loto ve Sayısal Loto oyunlarında her bir kolon için - At yarışlarında oynanan her bir bilet için	10 000	20 000	1 Kat
		20 000	40 000	1 Kat
A / 4	- Silah taşıma ve bulundurma vesikalarından - Kara avcılığı ruhsat tezkerelerinden	20 000 000	30 000 000	0, 5 Kat
		10 000 000	15 000 000	0, 5 Kat

A / 5	Hava yolu iç hat yolcu taşımacılığında düzenlenen; • Her bilet için • Dönüşlü biletler için	500 000 1 000 000	1 500 000 3 000 000	2 Kat 2 Kat
A / 6	• İstanbul Menkul Kıymetler ile ilgili işlemler ve Sermaye Piyasası Kurulu tarafından tescil ve kayıt nedeniyle alınan ücretlerin 1 / 4'ü			
A / 7	• Cep telefonu için adlarına GSM aboneliği tesis edilenlerden	2 000 000	5 000 000	1, 5 Kat
A / 8	• Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından yayın kuruluşlarının reklam gelirlerinden alınan pay kadar			
A / 9	• Tapu işlemlerinde harç mükellefiyeti doğuran her bir işlemin taraflarından	5 000 000	5 000 000	-
B	• Eğitim, gençlik ve spor hizmetleri vergisi	% 10	% 15	0, 5 Kat
D	• Radyo Televizyon Üst Kurulu, Rekabet Kurumu ve Sermaye Piyasası Kurulu'nda belirtilen işlemler sonucunda birikmiş tutarlardan Maliye Bakanı'nın teklifi üzerine Başbakan tarafından belirlenen kısım.			
E	• 1996 Türkiye Europalia Festivali sonunda Toplanan gelir ve bağışlardan arta kalan miktar.			

KAYNAK : Kaynak: Milli Eğitim 2000, www. meb. gov. tr, 2000

(1) 16. 08. 1997 tarih ve 4306 sayılı Yasa.

(2) 03. 03. 1999 tarih ve 12481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

Eğitime katkı payı olarak Maliye Bakanlığı'nca Merkez Saymanlık Müdürlüğü hesaplarına 20 Aralık 1999 tarihine kadar 510. 195. 598. 403. 000 lira aktarılmıştır. Toplam katkı payının 52. 647. 296. 719. 000 lirası 1997, 215. 066. 313. 775. 000 lirası 1998 ve 242. 481. 987. 909. 000 lirası da 1999 yılında sağlanmıştır. Toplanan katkı payının aylık ortalama tutarı 1997'de 13. 162 trilyon lira, 1998'de 17. 922 trilyon lira ve 1999'da ise 24. 248 trilyon liradır. Bu zamana kadar geçen 26 aylık sürede toplanan katkı payı gelirinin aylık ortalama tutarı ise 19. 623 trilyon liradır. 1998 yılında toplanan katkı

paylarında yılın ikinci altı aylık diliminde ilk altı aylık dilimine oranla belirgin bir artış olduğu gözlenmektedir. 1999 yılı Ocak ayı geliri 1998 yılı Ocak ayı gelirinden daha az olmuştur.

Eğitime katkı payı alınması hakkındaki 4306 sayılı yasanın geçici 1. maddesinin (F) fıkrası uyarınca sekiz yıllık ilköğretim giderlerini karşılamak amacıyla yapılan her türlü bağış ve yardımların eğitime katkı paylarının gerçekleşme ve kullanılma durumları her 6 ayda bir Millî Eğitim ve Maliye Bakanlığı denetim elemanlarınca denetlenmektedir.

Eğitime katkı paylarını yanında İlköğretime aktarılan bir diğer kaynak kalemi ise, halkın ve özel idarelerin katkılarıdır. Aşağıdaki tablo yıllar itibariyle bu konudaki gelişmeleri göstermektedir.

Tablo 12

Yıllara Göre Halkın ve Özel İdarenin Eğitime Katkıları

YILLAR	HALK KATKISI			ÖZEL İDARE KATKISI		
	Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 1999 Yılı Deflatörüne Göre Tutar		Sağlandığı Yıl Tutarı	DPT 1999 Yılı Deflatörüne Göre Tutar	
1982	3 098	9 549 938		1 495	4 608 508	
1983	5 255	12 544 760		2 700	6 445 452	
1984	6 210	10 422 960		3 766	6 320 913	
1985	25 066	29 482 474		5 596	6 581 980	
1986	37 615	31 705 158		10 587	8 923 634	
1987	46 267	27 318 729		21 276	12 562 588	
1988	82 388	26 352 354		34 224	10 946 775	
1989	114 638	25 204 581		48 930	10 757 865	
1990	187 178	27 623 264		65 711	9 697 466	
1991	238 664	21 065 713		91 873	8 109 183	
1992	404 492	22 176 825		162 360	8 901 608	
1993	740 259	25 271 884		195 402	6 670 877	
1994	1 885 332	27 649 921		481 582	7 062 790	

1995	4 587 242	39 167 493	1 127 502	9 627 010
1996	9 486 177	45 345 707	2 868 142	13 710 257
1997	18 471 454	49 235 127	6 749 141	17 989 640
1998	50 986 181	80 048 301	16 435 656	25 803 978
1999(*)	90 000 000	90 000 000	27 721 024	27 721 024
TOPLAM	177 307 516	600 165 189	56 026 967	202 441 548

(*) Tahmini

Kaynak: Milli Eğitim 2000, www. meb. gov. tr, 2000

5.2 ORTAÖĞRETİM FİNANSMANI

Ortaöğretim; 8 yıllık zorunlu ilköğretimden sonra, en az üç yıllık öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsamaktadır.

Tablo 13

Milli Eğitim Bakanlığı ve Ortaöğretim(Genel+Mesleki Teknik)Cari Harcamaları

Yıllar	MEB	Ortaöğretim(Genel+Mesleki Teknik)	Ortaöğretim(Genel+ Mesleki Teknik/ MEB(%))
1973	20, 648, 363, 006, 522	5, 308, 592, 415, 217	25, 71
1974	18, 248, 853, 385, 965	5, 939, 828, 291, 228	32, 55
1975	25, 941, 917, 066, 667	8, 293, 304, 056, 667	31, 97
1976	22, 834, 436, 251, 948	7, 101, 315, 219, 481	31, 10
1977	24, 685, 014, 100, 000	7, 719, 586, 575, 229	31, 27
1978	40, 368, 264, 673, 581	12, 728, 566, 939, 623	31, 53
1979	22, 650, 537, 750, 000	6, 872, 261, 134, 000	30, 34
1980	19, 599, 351, 266, 047	6, 709, 780, 421, 115	34, 23
1981	19, 290, 345, 634, 921	6, 785, 842, 437, 037	35, 18
1982	17, 124, 197, 297, 297	6, 264, 467, 873, 285	36, 58
1983	17, 394, 719, 582, 506	6, 519, 865, 268, 125	37, 48

1984	17, 073, 083, 336, 969	4, 772, 711, 406, 196	27, 95
1985	14, 904, 801, 873, 559	3, 894, 052, 232, 947	26, 13
1986	15, 570, 787, 001. 646	4, 145, 017, 932, 387	26, 62
1987	18, 593, 161, 221, 385	4, 885, 309, 373, 964	26, 27
1988	18, 281, 270, 473, 685	4, 872, 318, 230, 188	26, 65
1989	27, 108, 413, 077, 735	7, 107, 523, 002, 786	26, 22
1990	39, 680, 656, 129, 738	10, 415, 585, 454, 009	26, 25
1991	42, 816, 626, 843, 748	11, 201, 702, 483, 539	26, 16
1992	51, 606, 912, 169, 702	13, 668, 328, 688, 297	26, 49

Kaynak: Mehmet Muzaffer Martı. Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi:1997), s. 81

Cari harcamalar içerisinde ortaöğretim toplam, yani genel ve mesleki teknik eğitim harcamaları dahil edilerek incelendiğinde, 1973 ile 1992 yılları arasında %25, 71 ile %37, 48 arasında değişen oranların olduğunu görüyoruz. Genelde periyodik bir artışın mevcut olduğu 1973-1992 yıl aralığında, ortaöğretime ayrılan pay 1983 yılında %37,8 ile en yüksek seviyesine ulaşmış, bu tarihten sonra yine düzenli olarak düşme trendine girmiştir. 1983 yılından sonraki yıllarda düşüş devam etmiş ve en düşük seviye olan %26, 16'ya 1991 yılında ulaşmıştır.

Aynı yıllar arasında öğrenci ve öğretmen sayılarını inceleyen Martı, öğrenci sayısının yıllık ortalama artışını %5, 8, öğretmen sayısının yıllık ortalama artışını da %5, 1 olduğunu ifade ederek, ortaöğretim cari giderlerinin öğrenci ve öğretmen sayısı evriminden geride kaldığını tespit etmiştir. Aynı incelemede MEB cari giderlerinin %75'inin personel giderleri, bu giderlerin %80, 9'ununda öğretmen ücretlerine gittiğine değinmiştir. İncelenen bu dönemde MEB'e bağlı okulların öğrenci sayısı yıllık ortalama %2, 7 bu okullarda görevli öğretmen sayısı da yıllık ortalama %3, 6 artmıştır. Buna karşın cari harcamalar (%4, 8) 1991-1992 yılları harcamaları hiçbir zaman 1978 yılındaki düzeye çıkmadığı ifade edilmiştir. ¹¹²

¹¹²Martı, a.g.e. s.82-83

Tablo 14

Toplam Cari ve Yatırım Harcamalarının, Ortaöğretime Ayrılan Cari ve Yatırım Harcamalarına Oranı

Yıllar	Toplam Ortaöğretim		Genel Ortaöğretim	
	Cari Harcama Oranı(%)	Yatırım Harcama Oranı(%)	Cari Harcama Oranı(%)	Yatırım Harcama Oranı(%)
1973	97, 82	2, 18	91, 44	8, 56
1974	98, 89	1, 11	92, 21	7, 79
1975	97, 41	2, 59	93, 79	6, 21
1976	98, 21	1, 79	91, 50	8, 50
1977	99, 21	0, 79	93, 80	6, 20
1978	99, 49	0, 51	97, 64	2, 36
1979	99, 70	0, 30	97, 29	2, 71
1980	99, 85	0, 15	97, 74	2, 26
1981	98, 81	1, 19	94, 78	5, 22
1982	99, 09	0, 91	92, 02	7, 98
1983	99, 27	0, 73	92, 34	7, 66
1984	98, 32	1, 68	93, 40	6, 60
1985	97, 67	2, 33	95, 87	4, 13
1986	97, 67	2, 33	94, 79	5, 21
1987	90, 47	9, 53	92, 13	7, 97
1988	89, 81	10, 19	86, 56	13, 94
1989	91, 70	8, 30	91, 00	9, 00
1990	94, 33	5, 67	90, 00	10, 00
1991	94, 97	5, 03	91, 83	8, 17
1992	94, 85	5, 15	91, 27	8, 73

Kaynak: Mehmet Muzaffer Martı. Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi: 1997), s. 85

Aynı eğitim kademesi için yatırım harcamalarına baktığımızda (Tablo 14) genel ortaöğretim kademesinde, çok dalgalı ve dengesiz seyir izleyen yatırım harcamaları, 1973-1992 yılları arasında, %13, 94 ile %2, 26 seviyeleri arasında dalgalanmıştır. %2, 26 ile 1980 yılında en düşük seviye görülmüş, %13, 94 ile, en yüksek nokta, 1988 yılında yakalanmıştır. İncelenen dönemde mesleki ve teknik eğitim kurumlarına ayrılan paylarda da değişmelerin gözlemlendiğini Martı şu cümlelerle ifade etmiştir;

“Erkek teknik okullarına %28, 04 den %12, 77’ye düşmüş, daha çok diplomalı işsiz yetiştiren turizm ticaret ve din öğretim kurumlarında yatırımların, önceki yıllara nazaran son yıllarda artış göstermesi ilginç bir noktadır. ”

5.3 YÜKSEKÖĞRETİM FİNANSMANI

Yükseköğretim, ortaöğretimden sonra belirli bir konuda ihtisaslaşmak amacıyla isteğe bağlı olarak sürdürülen eğitimin kademesidir. Bu eğitim kademesinin finansmanı diğer eğitim kademelerine göre biraz farklılık göstermektedir. Bireysel getirilerinin, toplumsal getirilerinden yüksek olduğu farz edilerek, kamu finansmanının dışında eğitim hizmetinden yararlananların da finansmana katılımını öngören uygulamalar mevcuttur. Bu anlamda ön plana çıkan yükseköğretimin toplumsal ve kişisel getirilerinin olası ekonomik ve sosyal boyutları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 15
Yükseköğretimin Getirileri

	Toplumsal	Kişisel
Ekonomik	• Vergi gelirlerindeki artış • Üretkenlikteki artış • Tüketimdeki artış • İş gücü esnekliğinin artışı • Devletten beklenen mali desteğin azalması	• Yüksek kazanç düzeyi • İş bulmada kolaylık • Yatırımda artış • Daha iyi çalışma koşulları • Kişisel /Mesleki hareketlilik
Sosyal	• Suç oranındaki azalma • Bağış ve topluma hizmette artış • Vatandaşlık bilincinin gelişmesi • Sosyal kenetlenme • Teknolojiye uyum sağlama ve kullanma becerisinin gelişmesi	• Daha sağlıklı ve uzun yaşam • Çocuklar için daha iyi yaşam koşulları • Müşteri olarak daha iyi karar verebilme • Kişisel statünün yükselmesi • Daha fazla hobi ve boş zaman aktiviteleri

Kaynak: Eğitim Raporları, TürkYükseköğretiminBugünküDurumu. www.yok.gov.tr/egitim/rapor.html

Yükseköğretime ayrılan kaynakları incelediğimizde, toplam bütçe ve GSMH içerisindeki paylarının 1981-2000 yılları arasındaki değişimi, Tablo 16’ da görülmektedir.

Tablo 16

Yükseköğretime Ayrılan Bütçe Ödeneklerinin Yıllara Göre Değişimi

Yıl	Toplam Eğitim Bütçesi İçindeki Payı (%)	Toplam Bütçe İçindeki Payı (%)	GSMH İçindeki Payı (%)
1981	24, 0	3, 1	0, 58
1982	22, 6	3, 1	0, 52
1983	24, 9	3, 8	0, 69
1984	25, 7	3, 7	0, 53
1985	24, 4	3, 0	0, 42
1986	26, 3	3, 0	0, 42
1987	25, 7	2, 9	0, 42
1988	25, 5	2, 9	0, 47
1989	26, 2	3, 2	0, 45
1990	22, 8	3, 9	0, 56
1991	23, 7	4, 2	0, 69
1992	22, 9	4, 3	0, 84
1993	22, 5	4, 1	0, 90
1994	25, 0	3, 8	1, 10
1995	25, 1	3, 2	0, 90
1996	26, 4	2, 6	0, 80
1997	28, 4	3, 1	0, 80
1998	25, 4	2, 9	0, 86
1999	22, 9	2, 8	0, 84

Kaynak: Yükseköğretimin finansmanı 8. Bölüm, <http://www.yok.gov.tr/egitim/mart2000/fraporu.html>. s. 1

Değerler üzerinde inceleme yapıldığında yüksek öğretimin, eğitim bütçe içerisindeki payının %22, 5 ile %28, 4 aralığında seyrettiğini görüyoruz. 1997 yılı 28, 4 ile en yüksek seviyesini 1993 yılı da %22, 5 ile en düşük seviyesini oluşturmaktadır. Toplam bütçe içerisindeki payda ise dalgalı bir seyir izleniyor. 2, 8 ile 4, 3 arasında dalgalanmalar olmuş, 1992 yılı, bütçeden en çok pay ayrılan yıl olmuştur (%4, 3). 1993 yılından sonra YÖK'e ayrılan payda belirgin düşüşler gözlenmiş ve en düşük seviyesine de 1999 yılında %2, 8 ile ulaşmıştır. GSMH içerisinde YÖK'e ayrılan bütçe payının periyodik bir artış kaydettiğini görüyoruz. 1981-1993 yılına kadar düzenli bir artış ile gelen oran, 1994 yılında doruk noktasına ulaşmıştır(1, 10). Bu yıldan sonra hafif düşme eğilimi ile 1999 yılında 0, 84 seviyesine gerilemiştir.

Yıllar itibari ile, 1989-2000 konsolide bütçe yatırımlarından YÖK yatırımlarına ayrılan pay ise, Tablo 17 ile görülmektedir.

Tablo 17**Konsolide Bütçe Yatırımlarından YÖK Yatırımlarına Ayrılan Pay**

Yıllar	Konsolide Bütçe Yatırım Ödeneği	YÖK Yatırım Ödeneği	Konsolide Bütçe yatırımlarından YÖK yatırımlarına ayrılan pay(%)
1989	5, 287, 631	356, 686	6, 70
1990	9, 814, 360	709, 206	7, 20
1991	15, 052, 650	1, 199, 014	7, 90
1992	27, 086, 750	2, 165, 231	7, 90
1993	46, 225, 500	3, 759, 940	8, 10
1994	84, 575, 000	7, 842, 000	9, 20
1995	89, 275, 215	9, 878, 703	11, 00
1996	251, 035, 771	25, 441, 745	10, 10
1997	524, 600, 000	63, 143, 000	12, 10
1998	999, 975, 000	128, 958, 000	12, 89
1999	1, 410, 000, 000	145, 924, 000	10, 34
2000	2, 352, 000, 000	249, 508, 000	10, 60

Kaynak: Milli Eğitim Sayısal Veriler 2000, Araştırma ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Ankara 2000. s. 268

YÖK yatırımlarına ayrılan pay bu dönem aralığında 6, 70 ile 12, 89 oranında değişiklik göstermiştir. 1989 yılından sonra periyodik bir artış gösteren oranlar 1998 da 12, 89 la tepe noktasını oluşturmuş ve sonra düşüş trendine geçmiştir.

Yukarı'daki tablo sadece yükseköğretime ayrılan, ödenmesi düşünülen yatırım paylarıdır. Ayrılan bu payların dahi tam olarak tahsisinin gerçekleşmediğini aşağıdaki tablo daha iyi izah etmektedir.

Tablo 18

1998 Yılı Fiyatlarıyla Yatırım Teklif ve Tahsisatlarının Karşılaştırılması

Yıl	1998 Yılı Fiyatlarıyla		Tahsis/Teklif(%)
	Teklif	Tahsis	
1995	199, 68	49, 03	24, 5
1996	243, 87	78, 27	32, 0
1997	225, 69	107, 97	47, 8
1998	263, 90	128, 81	48, 8
1999	442, 56	145, 92	32, 9
Toplam	1, 375, 70	510, 01	37, 0

Kaynak: Yükseköğretimin finansmanı 8. Bölüm, <http://www.yok.gov.tr/egitim/mart2000/fraporu.html> s.

7

Tablodan da görüldüğü gibi, yükseköğretim kurumlarına ayrılan kaynak, tekliflerin çok altında kalmaktadır. Başka bir deyişle, son beş yılda 1998 fiyatları ile 1, 375, 7 milyar TL kaynak ayrılması teklif edilmiş, buna karşılık 510. 01 milyar TL kaynak ayrılmış ve son beş yılda üniversitelerin ihtiyacı olan 865, 69 milyar TL lik yatırım karşılanamamıştır. Bu nedenle üniversiteler, altyapı yatırımları açısından geri kalmışlardır.

Yatırım ödeneklerinin yaklaşık %30 ile %40 arasında değişen bir kısmı sağlık sektörüne, yani üniversite hastanelerine gitmektedir. Buna karşılık örgün öğretimdeki öğrencilerin yaklaşık %4 ü tıp fakültelerindedir¹¹³. Başka bir deyişle, tıp fakülteleri hariç tutulduğunda, örgün öğretimdeki öğrenci başına yapılan ortalama harcama düzeyinde oldukça az kaynakla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durumu aşağıdaki tablo daha iyi izah etmektedir.

¹¹³ Yükseköğretimin finansmanı 8. Bölüm, <http://www.yok.gov.tr/egitim/mart2000/fraporu.html> s.6

Tablo 19**Yükseköğretim Yatırım Ödeneklerinin Alt Sektörlere Göre Dağılımı**

Yıl	Toplam Yatırım Ödeneği		Sektörlere Göre Dağılım		
	Cari Fiyatlarla	1998 Fiyatlarıyla	Eğitim	Sağlık	Diğer
1986	50486	27537926	71, 9	28, 1	-
1987	79161	30145299	73, 6	26, 4	-
1988	171278	31948021	68, 9	21, 9	0, 2
1989	3511941	49532241	68, 7	30, 1	1, 2
1990	647837	60862580	72, 6	25, 1	2, 1
1991	1198014	67027843	60, 8	35, 1	4, 1
1992	2052441	71507356	56	41, 7	2, 3
1993	3759940	81121849	60, 7	37, 6	1, 7
1994	7842265	73644345	65, 2	31, 3	3, 5
1995	8923450	49030263	59, 9	34, 7	5, 4
1996	25441754	78277002	66, 2	29, 3	4, 5
1997	63142830	107924299	59, 8	35, 9	4, 3
1998	128812700	128812700	54, 3	40, 3	5, 4
1999	145924000	145924000	61, 5	32, 9	5, 6

Kaynak: Yükseköğretimin finansmanı 8. Bölüm, <http://www.yok.gov.tr/egitim/mart2000/raporu.html> S.8

Aşağıdaki tabloda bölümlere göre ortalama cari maliyetler görülmektedir. Tıp ve sağlık birimleriyle ilgili bölümlere dikkat edildiğinde, harcamaları bu bölümler için ne kadar yüksek olduğu ortadadır. Bu Tablo, Tablo 19'la paralellik arz etmektedir.

Tablo 20

Programlara Göre Öğrenci Başına Cari Maliyetler ve Öğrenciler Tarafından Ödenen Katkı Payları (Milyon TL)

Program	1997-1998			1998-1999		
	Ort. Cari Maliyet	Katkı Payı		Ort. Cari Maliyet	Katkı Payı	
		I. Öğretim	II. Öğretim		I. Öğretim	II. Öğretim
Tıp	990	46	–	2. 200	74	–
Diğer Sağlık Bilimleri	360	38	200	800	61	400
Mühendislik-Mimarlık	216	30	108	432	48	216
Ziraat-Orman	216	30	108	432	48	216
Güzel Sanatlar	270	24	135	540	38	270
Eğitim	144	22	72	288	35	144
Hukuk-İktisat-İşletme	162	24	81	324	38	162
İletişim	144	22	72	270	35	135
Açık Öğretim	12	6	–	15	7, 5	–
Konservatuar	540	46	300	540	46	300
Yabancı Diller YO	756	31	–	1. 680	50	–
Sivil Havacılık YO	540	37	–	1. 200	59	–
Diğer 4 Yıllık YO	270-162	15-18	81-135	324-540	24-29	162-270
2 Yıllık MYO	108	15	54	216	24	108
Lisansüstü Programlar	108	20	54	216	32	–
Fen-Edebiyat	180	22	90	360	35	180

Kaynak: Yükseköğretimin finansmanı 8. Bölüm, <http://www.yok.gov.tr/egitim/mart2000/fraporu.html>

Tablodan da görülebileceği gibi en yüksek ortalama cari maliyetler sırasıyla Tıp, Yabancı Diller, Konservatuar, Sivil Havacılık Y. O. Sağlık Bilimleri ve Güzel sanatlar

bölümlerindedir. Bütün bölümlerde katkı paylarının cari maliyetleri karşılama oranının çok gerisinde olduğu görülmektedir.

Türk yükseköğretimi büyük ölçüde devlet tarafından finanse edildiği görülmektedir. Devletin yükseköğretim için ayırdığı kaynak, kullanılan tüm kaynakların önemli bir yüzdesini oluşturmakla birlikte, GSMH'nın küçük bir oranını oluşturmakta ve gereksinimleri karşılamakta yetersiz kalmaktadır.

Yukarıdaki kaniya, Tablo 21 deki 1995 yılında yapılan bir araştırmada seçilmiş bazı ülkelerde toplam eğitim harcamaları ve YÖK'e ayrılan payların GSMH içindeki yerleri incelendiğinde daha kolay ulaşılabacaktır.

Tablo 21

Toplam Eğitime Ve Yükseköğretime Yapılan Kamu Ve Özel Sektör Harcamalarının Gsyih'ye Oranları (1995)

ÜLKE	Toplam Eğitim/GSYİH (%)	Yükseköğretim/GSYİH (%)
Almanya	5, 8	1, 2
ABD	6, 7	2, 4
Arjantin	4, 1	1
Avusturalya	5, 6	1, 8
Çek Cumhuriyeti	5, 7	1
Danimarka	7, 1	1, 3
Finlandiya	6, 6	1, 7
Fransa	6, 3	1, 1
Hindistan	2, 6	0, 7
İsrail	8, 3	1, 8
İsveç	6, 7	1, 7
İtalya	4, 7	0, 8
Japonya	4, 7	1
Kore	6, 2	1, 9
Şili	5, 6	1, 8
TÜRKİYE	2, 4	0, 9
Yunanistan	3, 7	0, 8

Kaynak: Yükseköğretimin finansmanı 8. Bölüm, <http://www.yok.gov.tr/egitim/mart2000/fraporu.html>

Konumuza sadece, yükseköğretimin finansmanının hangi kaynaklardan karşılandığı ile yaklaşırsak hakim finansman kaynağının kamuya ait olduğunu Tablo 22'den net olarak

görebiliriz. Devlet gerek direkt tahsisatlarla gerekse özel harcamalara yönelik sübvansiyonlarla eğitimin finansmanında ağırlıklı bir rol oynamaktadır.

Tablo 22

Yükseköğretim Kurumlarının Gelir Gerçekleşmeleri(1983-1992)

Yıllar	Harçlar(öğrenci katkı payı)	Diğer Özel Giderler	Hazine Yardımı	Toplam Gelir	Hazine Yard/Topl Gel. Oranı
1983	-	2, 079	75, 289	77, 368	97, 0
1984	970	1, 093	109, 819	111, 882	98, 0
1985	10, 121	1, 979	146, 630	158, 730	92, 0
1986	13, 304	2, 437	222, 793	238, 535	93, 0
1987	14, 426	4, 097	352, 251	370, 774	95, 0
1988	6, 077	5, 927	586, 001	598, 005	98, 0
1989	24	7, 802	1, 334, 735	1, 342, 561	99, 4
1990	24	30, 539	2, 752, 627	2, 783, 190	98, 9
1991	67, 823	51, 145	5, 106, 929	5, 239, 366	97, 5
1992	109, 683	37, 138	8, 533, 102	8, 749, 177	97, 5

Kaynak:; Metin Meriç, Türkiye’de Yükseköğretimde Finansman sorunu, D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi Sayı : İzmir:1998 S. 51

Görüldüğü gibi hazine yardımının %90’ın üzerinde olduğu net olarak görülmektedir. %5 ile %10 arasında kalan oran ise diğer gelirler olarak adlandıracağımız gelirleri oluşturmaktadır. Bunlar 2547 sayılı kanunun 55’inci maddesi ile üniversitelerin gelir kaynakları aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

1. Her yıl bütçeye konan ödenekler
2. Özel idare ve belediyelerce yapılacak yardımlar
3. Öğrencilerden alınacak harçlar
4. Danışmanlık ve araştırma gelirleri
5. Yayın satış gelirleri

6. Taşınır ve taşınmaz malların gelirleri
7. Döner sermaye işletmelerinden elde edilecek gelir ve kiralara
8. Bağışlar, vasiyetler ve diğer gelirler.¹¹⁴

Üniversitelerin yukarıda saydığımız gelirlerinin dışında genel olarak Finansman kaynaklarına şunlar da eklenebilir:

1. Vakıfların ve firmaların(işverenlerin) sağlayacağı burslar: Özel teşebbüslerin Kritik personelini burslu okutma yanında vakıflar aracılığıyla da yükseköğretimi teşvik ettiği de gözlemlenmektedir. Örneğin, İ. BAYSAL, TEV, VAKSA, vakıfları gibi.

2. Devlet Kredileri: Ülkemizde uygulanmayan bu yöntemin anlamı, öğrenci harçlarının devlet tarafından uygun vade ve faiz politikasıyla kredi sağlanmasıdır. Bu yöntemi benimseyenlerin savı, hizmetten yararlananların hem bedelini ödemesi hem de fırsat eşitliği bozmamış olmasıdır.

3. Mezuniyet Vergisi(Graduate Tax):Devletin harç kredisi vermesinin doğuracağı sakıncaları olan, enflasyon, idari maliyetin yüksekliği, varlık testinin gerekliliği, ailelerin gönüllü katılımlarını kısıması ve yüksek oranda geri ödmeden kaçınma (bedavacılık)gerekçeleri ile bazı iktisatçılar bir mezun vergisi önermektedirler. Bu vergi ile yükseköğretimi bitirenlerin gelir vergisi oranına bir eklenti yapılarak, yükseköğretimin finansmanında kullanılabileceği savunulmaktadır.

4. Sosyal güvenlik borçlanma şeması:Öğrencilerin devlete olan harç ve burs borçlarını öderken, bireyin ücretinden kesilen, sosyal güvenlik kesintileri üzerine % lik oranlar ekleyerek tahsilatın yapılabilmesi savunulmaktadır¹¹⁵

5. Eğitim Kuponları Yöntemi:İlk defa Monetarizm'in kurucusu Milton Friedman tarafından 1956 yılında geliştirilebilen eğitim kuponları metodu bir tür kamu finansman yolu olmakla beraber, doğrudan kamu tarafından yapılan finansmana alternatif bir metottur.

Voucher plan, voucher ticket, voucher of education veya educational voucher

¹¹⁴Latif Mutlu, Eğitim Düşünceleri, Ana Yayıncılık, İstanbul:1997 s 127

¹¹⁵ Güneri Akalın, Üniversite Harçları:Türkiye'de Yükseköğretim Hizmetinin Fiyatlandırılması, TODAİ Yayınları, Eylül, Ankara 1997, s.74

adlarıyla özellikle ABD’de tartışılan bu metod müşteri durumundaki öğrenci (veya aile)ile hizmeti sunan (okul yönetimi)arasında doğrudan finansal ilişkiyi öngörmektedir.

Sistemin işleyişi oldukça basittir. Öğrenci (veya velisi) yıllık öğretim maliyetini kapsayacak şekilde kamudan aldığı kuponu (veya çek, belge vs)istediği okula vererek kaydını yaptırabilmektedir. Böylece öğrenci istediği okulu seçebilmek, okullar ise rekabet şartları içinde daha nitelikli eğitim vermek ve daha fazla kupon toplayarak ek kaynak bulmak imkanına sahip olabilmektedirler. Sistem sadece kamu okulları için değil, özel okullar için de ortak çalıştığı için kamu-özel okullar ayrımını ortadan kaldırmakta bütün yükseköğretim için rekabet şartları oluşturmaktadır¹¹⁶

6.Kupon sisteminin sosyal güvenlik borçlanma şemasıyla birleştirilmesi:Kupon sistemiyle, öğrencinin başvurduğu üniversite ister devlet ister vakıf üniversitesi olsun harç tutarı kupon bedelinin üstünde ise;bu farkı kendi kaynaklarıyla finanse etmek durumundadır. Eğer kupon bedeli harç tutarından yüksek ise, öğrencinin fiili borcu daha düşük seviyede gerçekleşecektir.

Burada kupon ve sosyal güvenlik sisteminin birleştirilmesiyle şu hususlar gerçekleştirilmek istenmektedir. (1)Birincisi yüksek öğretim sektöründe, piyasa benzeri bir mekanizma sokularak sistemin rekabete açılması ve kaynak tahsislerinin etkinliğinin artırılması istenmektedir. (2). İkinci olarak yanlış bir uygulama olan vakıf üniversitelerinin cari maliyetlerinin sübvansiyonu yerine, vakıf ve devlet üniversitelerinin hizmetlerinin fonlandırılması konusundaki ayırma son verilmektedir. (3)Kupon bedeline eklenmesiyle vakıf üniversitelerine başvuracakların sayısı artırılamayacağından hem fırsat eşitliği, hem de bu sektörde kaynakların etkin tahsisi teşvik edilmektedir. ¹¹⁷

7.Halkın gönüllü katılımı:Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunu artan kamusal ihtiyaçlara karşın, kaynakların kıt olması ve artmamasıdır. Bu sorunun çözümü için halkın potansiyel gücünden yararlanmanın da bir yöntem olduğu belirtilmektedir. Bu konuda Yıldırım bir örnekle kaynak yaratmaya şöyle değinmiştir;

¹¹⁶ Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara:1996, s.60

¹¹⁷ Güneri Akalın, Üniversite Harçları:Türkiye’de Yükseköğretim Hizmetinin Fiyatlandırılması, TODAİ Yayınları, Eylül, Ankara 1997, s.76

Tokat modeli adıyla bilinen; emanet yönetimi, torba bütçe ve gönüllü vergi biçimindeki bu uygulama, DPT tarafından diğer illere örnek ve model olarak gösterilmiştir. Halkın yönetime katılmasıyla ilgili bu örnek uygulamaya, daha sonra Aydın ve Erzincan illerin de kısmen de olsa rastlanmıştır. Hayırsever yurttaşlarla, çeşitli vakıfların okul binası yapımı, arsa bağışı, okul donatımı, yurt, lojman yapımı, spor sitesi yapımı ve işletilmesi, yurtiçi ve yurtdışı burs tahsisi gibi konularda, milli eğitime büyük katkıları olmuştur. 1988 yılındaki halk katkısı, devletin MEB'na ayırdığı toplam yatırım ödeneklerinin 1/3 üne ulaşmıştır. Bu sonuç halk katkısının, yörelerin ihtiyaçlarına göre yeni teşvik önlemleriyle birlikte eğitimin finansmanında önemli roller üslenebilecek bir kaynak olduğunu göstermektedir.¹¹⁸

Kurumların fon yaratma yolları çeşitlilik göstermekle birlikte, bunların fazlaca kullanılmadığı ve yükseköğretim kurumlarının kendilerinin yeterli kaynak yaratamadıklarını görmekteyiz. Ünal, %80 oranındaki devlet katkısının dışında, yükseköğrenim için ayrılan kaynakların %1 ini öğrenci harçları, %19 unu da diğer kaynakların oluşturduğunu belirtmektedir. Tablo 23'e bakıldığında öğrenci katkı paylarının, belirttiğimiz oranlar civarında olduğu görülmektedir. Yalnız öğrenci harçlarının toplam kaynaklar içerisindeki payının dünya üzerindeki (Finlandiya hariçtir, çünkü öğrenci harcı bu ülkede uygulanmamaktadır.)ülkelerle karşılaştırıldığında çok cüzzî olduğu görülmektedir.

¹¹⁸ Uğur Yıldırım, Eğitim Sektöründe Devletin Konumu ve Rolü Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım, Türk İdare Dergisi, 1998, s.93

Tablo 23

Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretimin Gelir Kaynakları

Ülkeler	Kamu Bütçesinden(%)	Öğrencilerden (%)	Diğer Gelirler (%)
ABD Tüm Yüksek Öğretim	45	22	33
Japonya Tüm Yüksek Öğretim	42	36	22
İngiltere Üniversiteler	55	14	31
Finlandiya Yüksek Öğretim	85		15
Avusturya Yüksek Öğretim	88	2	10
Fransa Yüksek Öğretim	90	5	5
Hollanda Yüksek Öğretim	80	12	8
Türkiye Kamu Yüksek Öğretim Kurumu	80	2	18
Avustralya Yüksek Öğretim	87, 96	2, 11	9, 93
İspanya Yüksek Öğretim	80	20	
Norveç Yüksek Öğretim	90		10

Kaynak: Latif Mutlu, Eğitim Düşünceleri, Ana Yayıncılık, İstanbul:1997s. 160

L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996 s. 320

Bütün buraya kadar anlatılanlar devlet kurumu olarak yükseköğretim'e bağlı üniversitelerinin finansman yapısıyla ilgili idi.

Cumhuriyet döneminde yükseköğretim alanında ortaya çıkan ihtiyaçlara cevap aramak amacıyla yapılan reform niteliğindeki değişiklikler ile birlikte, vakıf geleneği de medrese ile birlikte kaybolmuştu. Vakıf uygulaması yükseköğretim kurumlarında, 1984 yılından itibaren yükseköğretimin finansmanında yeniden başvurulmuş bir yöntem olmuştur.

119

Anayasanın 130. maddelerine göre kar amacı gütmeyen vakıflarca özel yükseköğretim kurumları açılabileceği belirtilmektedir. Ancak yasayla kurulabilen bu kurumlar, yalnızca akademik açıdan devlet kurumlarıyla aynı yasal düzenlemelere bağlıdırlar. Finansal ve yönetsel açıdan ise farklılaşabilmektedirler¹²⁰

¹¹⁹ Metin Meriç, Türkiye'de Yükseköğretimde Finansman Sorunu, D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi Sayı 1, İzmir: 1998, s.51

¹²⁰ L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996, s.349

VII. beş yıllık kalkınma planı döneminde 15 yeni vakıf üniversitesi kurulmuş, böylece 21 vakıf üniversitesi olmak üzere üniversite sayısı 74'e yükselmiştir.¹²¹

Vakıf yükseköğretim kurumlarının kamu ile ilişkisini dört başlık altında toplamak mümkündür: Kuruluş izni, denetim (eğitimin niteliği, idari, ekonomik, mali), standart ve "devlet yardımı"dır.

Kamunun genel bütçeden vakıf yükseköğretim kurumlarına yapacağı yardımı belirleyen şartlar 2547 sayılı kanuna 1991 yılında eklenen "Ek 18. madde"de belirtilmiştir.

Bu maddeye göre kamu yardımı;

1. Kamu üniversitelerine tahsis edilen ödenek,
2. Kamu üniversitelerindeki öğrenci sayısı,
3. Belirli vakıf üniversitelerindeki öğrenci sayısı,
4. Vakıf üniversitesinin toplam bütçesi,
5. Vakıf kurumunun faaliyet süresi,
6. Yayın sayısı,
7. Öğrenciler tarafından tercih edilme oranı,
8. Vakıf kurumunun burs sağlayabilme yeteneği gibi faktörlere bağlanmış durumdadır.

Finansman aracı olarak kamu yardımlarının iki kritik noktası mevcuttur.

1- Kamu yardımı hizmet karşılığı olmaksızın yapılmaktadır ve hibe niteliğindedir.

2- Vakıf yükseköğretim kurumunun toplam bütçesinin %45'inin kamu tarafından karşılanması mümkündür.¹²²

Türkiye'de vakıf yükseköğretim kurumlarının dahi finansmanının önemli ölçüde devletçe karşılandığı belirtilebilir. Yasaya göre, devlet kurumlarından daha fazla olmamak kaydıyla devlet bu kurumlara yardım yapabilmektedir. Ancak bu kurumlar, kullandıkları teknoloji ve modern eğitim ortamı nedeniyle yüksek maliyette eğitim yapan kurumlardır ve öğrenci sayıları düşüktür. Bu durumda, öğrenim maliyeti dikkate alınarak yapılan devlet yardımları, öğrenci başına yapılan yardım olarak hesaplandığında, vakıf kurumlarına

¹²¹ VIII. . Beş yıllık Kalkınma Planı, Sekizinci Bölüm, [Http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf](http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf). s.80

¹²² Türk Eğitim Sistemi, Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara:1996, s.48

yapılan harcama, devletin yükseköğretim kurumların yaptığı öğrenci başına harcamadan daha yüksek olacağı aşıkardır.

Örneğin, 1996 bütçesine ait aşağıdaki Tablo'dan vakıf üniversitelerinin almış oldukları paylar bizlere bir fikir sunmaktadır.

Tablo 24

Vakıf Üniversitelerine Aktarılan Ödenek Miktarları(1996)

Üniversite	Bütçesinin(%)si	Milyar TL	Öğrenci Sayısı	Öğrenci başına Milyon TL
Bilkent	17	775	9, 337	83
Başkent	1	27	47	574
Koç	6	55	610	90

Kaynak: Latif Mutlu, , Eğitim Düşünceleri, Ana Yayıncılık, İstanbul: 1997s. 156

Bu denli dengesiz kaynak aktarımını, Aşağıdaki tabloda verilen bazı ülke kıyaslamalarıyla daha iyi anlayabiliriz. Tabloda “İlk Kaynak” ve Son Kaynak” arasındaki fark, kamudan özele aktarılan kaynak miktarlarını, son sütunu ise, bu miktarın toplam içerisindeki oranının göstermektedir. Bu oran hiçbir ülkede %40 a ulaşmamıştır. ¹²³

¹²³L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996, s.349

Tablo 25**Seçilmiş Bazı Ülkelerde Yükseköğretimde Kamudan Özele Aktarılan Kaynak Oranları**

Ülkeler	İlk Kaynaklar		Son Kaynaklar		Kamudan Özele Transfer Oranı
	Kamu	Özel	Kamu	Özel	
ABD	54, 5	45, 5	49, 6	50, 4	4, 9
Danimarka	98, 8	1, 2	62, 1	37, 9	36, 7
Fransa	91, 1	8, 9	83, 7	16, 3	7, 4
Hollanda	100, 0	-	70, 5	29, 5	29, 5
İrlanda	83, 3	16, 7	66, 8	33, 2	16, 5
İspanya	83, 4	16, 6	77, 2	22, 8	6, 2
İngiltere	100, 0	-	77, 7	22, 3	22, 3
Japonya	39, 7	60, 3	39, 7	60, 3	-

Kaynak: L. Işıl Ünal, Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi, Epar Yayınları, Ankara:1996 s. 335

**İlk Kaynak: Kamudan Özele ve yönetim birimleri arasında yapılan Transferden önceki kaynak.*

**Son kaynak Söz konusu transferlerden sonraki kaynak*

Vakıf üniversitelerine devlet tarafından finansal anlamda kaynak aktarılması, tepki görmüş ve bu durumun sakıncalarını, öğretim elemanları açısından Akşin, şöyle dile getirmiştir:

Bir üniversitenin ya da herhangi bir eğitim kurumunun niteliği kadar, öğretim kadrolarının niteliği denli, öğrencilerin niteliğine de bağlıdır. Vakıf üniversiteleri bunun için bir miktar burslu öğrenci almayı ihmal etmiyorlar. Ama bu da doyurucu bir çözüm olmuyor. Bu yöntemi geniş ölçüde uygulayan bir vakıf üniversitesi için kimi kişilerin söylediği ağır, fakat galiba durumu betimleyen bir sözü, herkesten özür dileyerek aktarmak istiyorum: "300 dâhi ve 3000 akılsızın bulunduğu falan üniversitesi. " Böyle bir üniversite, o 'dâhiler' sayesinde bir ölçüde adını ve ününü belki 'kurtarıyor' . Ama o ölçüde de önemli sorunlara yol açıyor. Bunlardan belki en önemlisi öğretim üyesinin tutumuna ilişkin olandır. Hoca dersi, birkaç burslu öğrenciye göre mi, yoksa varlıklı olmak dışında genellikle 'nasipsiz' olan çoğunluktaki öğrencilere göre mi anlatacak? Deyim yerindeyse, 'şizofrenik' bir konumda olacaktır öğretim üyesi. Ve belki cüzdanı

şışkince olacaktır, ama ders vermenin tadını hiç alamayacaktır diyerek dile getirmiş ve finansman konusunda şunları da eklemiştir: Bu üniversiteler özel, ama 12 Eylül ortamında herhalde Doğramacı 'nın bulduğu güzel bir düzenele bütçelerinin %5'e değin varabilen bir bölümünü, ayrıca arazilerini devletten alabiliyorlar. (1999 bütçesinde 2. 5 trilyon bu işe ayrılmış.) Devlet kendi üniversitelerinin öğretim üyelerinin maaşlarından, kitaplıklarından, laboratuvarlarından esiriyor, özele veriyor.”¹²⁴

Üniversitelerin ulaştığı konumun son noktasında bir başka serzeniş ise şöyledir:

“Türkiye'de de bir kamu hizmeti olarak verilen yükseköğretim hizmeti YÖK ile birlikte "yarı-kamusal bir hizmet" olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Vakıf üniversitelerinde zaten paralı olan bu hizmeti, üniversite kurumunda yapılacak değişikliklere bağılı olarak bütün yükseköğretim sistemine teşmil etmek istemekte ve "yarı-kamusal hizmet" tanımına bağılı olarak harç miktarını yükseltmeyi amaçlamaktadır. Bunun ilk adımı "nitelikli" üniversitelerin harç miktarını yüzde 10 oranında artırmasına olanak veren düzenlemedir, ancak amaçlanan bununla sınırlı değildir. En kısa zamanda, bugün "maliyetin" yüzde 1-3'ü arasında değişen harç miktarının yüzde 15'e çıkartılması planlanmakta ve üniversitenin yeniden yapılandırılmasına bağılı olarak tıp ve hukuk fakülteleri "bireysel fayda" göz önüne alınarak yalnızca zengin olanların gidebileceği kurumlara dönüştürülecektir.”¹²⁵

¹²⁴ Sina Akşın, "Boğaziçi Üniversitesi'ne", Cumhuriyet, 31. Mayıs. 1999, s.2

¹²⁵ Faruk Alpkaya, "YÖK'ün Yeni Dönemi Ya da Kemal Gürüz Ne Yapmak İstiyor?", <http://www.metu.edu.tr/home/wwwoes/yaz1.html>

BÖLÜM VI

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

SONUÇLAR

Küreselleşmeyle birlikte başlayan süreç, devletin görev alanlarının yeniden tanımlanma gereğini gündeme getirmiştir. Dünyada 1929 ekonomik buhranında sonra, klasik iktisadi sistemin sıkıntıları neticesinde doğan Keynes'ci yaklaşım, devletin görevlerini bir nebze genişletmiştir. 1960, özellikle 1970'li yıllarla başlayan neo-liberal yaklaşımlar piyasa ekonomisine geçişte devletin işlevlerini en aza indirgenmesi teziyle gündeme damgasını vurmuştur. Bu süreç içerisinde farklı ekonomik, kültürel ve siyasi yapıları sahip ülkelerin sınırları ortadan kalkarak, teknolojiye dayalı baş döndürücü bir entegrasyon başlamıştır. Liberalcilik adı altında devletin ekonomik ağırlığının en aza çekilmesi uğraşlarının yanında, az gelişmiş ülkeler de bu modele uymaya zorlanılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve siyasi anlamda kısaca alınmaları, bu ülkelerin ulus devlet olma yolundaki çabalarını kırmaktadır. Borçlanma batağına sürüklenen bu ülkeler, topluma sunması gereken temel hizmetler konusunda da yetersiz kalmaktadır.

Ayrıca küresel dünyaya kapılarını kapatmak isteyen ülkelerin kaynak üretme konusundaki yetersizlikleri, kamu tarafından sunulacak hizmetlerin yoğun olarak vergilere dayanması, kamu kurumlarındaki verimsizlikle birleşince devletin faaliyet alanının daralmasına neden olmaktadır. Aslında devletin sınırlarının daraltılması konusu, tüketilecek mal ve hizmetlerin kimin tarafından üretilmesi sorusuyla ilgilidir. Bu konuda müdahaleci sosyal devlet ya da refah devleti olarak adlandırılan yaklaşımla, piyasa

başarısızlıklarının ve yetersizliklerinin ortadan kaldırılması için ekonomiye aktif ve fonksiyonel müdahalelerde bulunulması gerektiği savunulmuştur. Buna bağlı olarak;

1. Tüm kamusal malların özellikleri itibariyle piyasa ekonomisinde sunulmaması,
2. Yarı kamusal niteliğinde olan malların dışsallık özelliğine bağlı olarak kamu ekonomisinde üretilmesi gerektiği,
3. Doğal tekel maddelerinin ölçek ekonomileri özelliğine sahip olması ve birim başına ortalama maliyetlerinin azalması sonucunu doğurduğundan devlet tarafından sunulması gerektiği,
4. Özel malların ise esasen, piyasa ekonomisi tarafından üretilebileceği savunulmuştur

Buna karşılık, neo-liberal yaklaşım taraftarları devletin, mal ve hizmetleri verimli bir şekilde sunmadığını, bireysel girişimciliği ve özgürlüğü sınırladığını, yine devletin kaynak yaratmak amacıyla vergi yükünü arttırarak bireylere yansıttığını savunmuşlardır.

Bu anlamda tam kamusal mal niteliğindeki hizmetler dışında, (adalet, iç ve dış güvenlik) yarı kamusal ve özel malların piyasada üretilebileceği görüşü hakim olmuştur. Bu bağlamda üretimi konusunda devletin ve özel kesimin sınırlarının tam olarak tespit edilemediği konuların başında eğitim hizmetleri gelmektedir.

Bugünkü uygulamalarda, eğitimin, tam kamusal bir mal olarak algılanıp tamamen devlet tarafından finanse edildiği ülkeler bulunduğu gibi, yarı kamusal bir mal olarak ele alındığı ve finansal yükünün kamu ile özel kesim arasında paylaşıldığı ülkeler de mevcuttur.

Neo-liberal politika taraftarı olanlar eğitimin piyasaya bırakılması gerektiğini düşünmektedirler ve :

1. Bireylerin eğitim olanaklarından yararlanması konusunda özgür olması gerektiğini,
2. Bireysel getirilerinin toplumsal getirilerinden fazla olduğunu, dolayısıyla bireyin öğrenme maliyetine katlanması gerektiğini,
3. Özel eğitim kurumların daha verimli çalıştıklarını,

4. Kamu harcamalarının genel olarak artmasının, eğitime ayrılan payların düşmesine sebebiyet verdiğini,
5. Devlet tarafından sunulan eğitimin ideolojik boyutunun bulunduğu ve hakim siyasal sistemin taraflı hizmet sunacağını savunmuşlardır.

Devlet finansmanını savunanların ise dışsalıklar üzerinde yoğunlaştığını görüyoruz. Yani;

1. Eğitimin bireye ve aileye sağladığı kazançların dışında topluma sağladığı faydanın da önemli olduğuna değinilmiştir. Okuyan kişilerin sayısının artmasının ekonomi ve siyasal kalkınmanın itici gücü olacağına işaret edilmiştir,
2. Eğitimin kişilerinin isteklerine ve piyasa şartlarına bırakılması durumunda toplumda sadece varlıklı öğrencilerin okuyacağı ve eşitsizliğe neden olacağı,
3. Eğitim hizmetlerinin toplumsal ve kültürel düzeyi yükselteceği, bu yönüyle kişileri değerler çatışmasına, çevre sorunlarına ve manevi huzursuzluklara karşı da duyarlı bir hale getireceği savunulmuştur.
4. Eğitim hizmetlerinin piyasaya bırakılması durumunda, piyasa ideolojisinin eğitim kurumlarına hakim olacağı, toplumun önündeki tüm açık kanalların tıkanabileceğine değinilmiştir.

Kanımca, eğitimin dışsal faydalarının ve ideolojik yönünün ağır basması, bu sektörün devlet tarafından finansmanını zorunlu kılmaktadır. Gelişmiş kapitalist ve serbest piyasa mekanizmasının hakim olduğu ülkelerde dahi bu hizmet, kamu ile özel kesim arasında paylaşılmakta ve yürütülmektedir. Ancak gözardı edilmemesi gereken husus, “küreselleşme” olarak adlandırılan olgu, sermayenin paranın ve metanın ulusal sınırlarının dışında hareket yeteneğinin artmasıyla birlikte, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler yapısal uyum politikaları ile borç darboğazı içerisine sürüklenmekte ve buna bağlı olarak da eğitim piyasalaştırılması yönünde hareketlenmeler hız kazanmaktadır. Bir anlamda eğitim hizmetleri kamusal alanın dışına çıkarak özel alana doğru yönelmektedir.

Türkiye açısından eğitim harcamalarını analiz ettiğimizde şu sonuçlara ulaşmaktayız:

Türkiye’de toplumsal ve sosyal faydanın büyük olduğu zorunlu eğitim kademelerinde eğitim, devlet tarafından üstlenilmekte ve finansmanı vergi ve borçlanma yoluyla yine devlet tarafından sağlanmaktadır. Her eğitim kademesinde özel kurumlar olmasına rağmen bunların sayısı çok düşüktür. Bireysel faydanın nispeten büyük olduğu daha üst eğitim kademelerinde (yükseköğretim) ise hizmetten yararlananlar da harçlar yoluyla finansmana katkıda bulunmaktadırlar.

Toplam eğitim harcamalarının GSMH içerisindeki oranı, gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. GSMH içerisinde eğitimin payı Dünya ve Avrupa ortalaması %5 iken, Türkiye’de %3. 8 seviyelerindedir. Yıllık öğrenci başına yapılan harcamalar da yukarıdaki sonucu desteklemektedir. 1998 döviz kuruyla yapılan hesaplamada gelişmiş ülkelerde öğrenci başına ortalama olarak yıllık 2500/3000 \$ harcama yapılırken, Türkiye’de ortalama yıllık 600 \$ harcama yapılmaktadır. Dünya üzerinde birçok ülkede, kamu finansmanının %90 oranında ağırlığı olduğu, Türkiye’de de durumun aynı paralellik gösterdiği, devlet okulları ve burada okuyan öğrenci sayılarının yoğunluğuyla görülebilmektedir.

Türkiye’de eğitim hizmetleri, genel olarak doğrudan finansman biçimi olan vergilerle finanse edilmektedir. Yalnız yükseköğretim finansmanı biraz farklılık göstererek, öğrenci harçları ile kamu kaynakları birleşerek, kısmi finansman yöntemi uygulanmaktadır. 1970’ li yıllara kadar eğitim yatırımlarına ayrılan pay %10’ların altına düşmez iken, özellikle 1975 yılından itibaren düşmeye başlamış, 80’ li yıllardan sonra iyice azalmıştır. Öyle ki; 1984 ve 1986 yıllarındaki %3, 7’lik seviye, yatırımlara ayrılan en düşük oran olmuştur.

Yıllar itibariyle eğitim kademelerine ayrılan kaynak dağılımı, toplam eğitime ayrılan kaynakların dağılımıyla paralellik göstermektedir. Toplam kaynakların %46, 47 sı ile %62, 32 arasında ilköğretime ayrıldığı görülmektedir. Yaklaşık olarak %50’lik kısmı da yarı yarıya ortaöğretim ile yükseköğretim arasında paylaşılmıştır.

Yükseköğretimin Türkiye’de de kişisel getirilerinin toplumsal getirilerden yüksek olması nedeniyle yarı kamusal bir hizmet olarak algılanmaktadır. Toplam eğitim bütçesi içerisinde yaklaşık %25 lik bir pay, GSMH. içerisinde de ortalama %0, 75 ile %0, 80 arasında pay yükseköğretime ayrılmaktadır. 2000 yılı itibariyle konsolide bütçe içerisinde yükseköğretim yatırımlarına ayrılan pay %10, 6 civarındadır. Yalnız bu oranın içerisinde tıp fakülteleri yüksek maliyet oluşturulmaktadır. Bu bölümlerde okuyan öğrenci sayısının düşük olduğunu düşünersek, diğer bölümlere yapılan yatırım miktarı yetersiz kalmaktadır.

Birçok ülkede, üniversitelerde, kamu bütçesinden %80 civarında pay ayrıldığı, geri kalan %20’lik dilimin ise öğrenci harçları ve diğer gelirlerden oluştuğu görülmektedir. GSMH. içerisinde yüksek öğretime ayrılan pay çoğu ülkede ortalama %1, 5 civarındadır. Türkiye’de ise bu oran ortalama % 0, 9 dur. Bu oran kaynakların yetersizliğini işaret etmektedir. Türkiye’de her yeni kalkınma planında eğitimde eşitlikçi, bütünleştirici ve sosyal fayda üzerinde durulmuş, kaynakların her planda artırılması planlanmış ve buna göre hedefler tespit edilmiştir. Ancak bir sonraki planlı dönemde bu hedeflerin yakalanamadığı görülmüştür.

Devlet tarafından ayrılan kaynakların yetersizliği sonucu, yükseköğretim alanında ortaya çıkan ihtiyaç neticesinde, 1984 yılından itibaren vakıf üniversiteleri uygulaması yürütölmeye başlanmıştır. Ancak kendi kaynaklarını kendisinin yaratması gerekli olan vakıf üniversitelerinin devletten kaynak alması devlet üniversiteleriyle vakıf üniversiteleri arasında adaletsizliği artırmaktadır. Bir başka olumsuz etki de devlet üniversitelerindeki yetenekli, kaliteli öğretim elemanlarının yüksek ücretler karşılığında vakıf üniversitelere geçmesidir. Bu durum da üniversitelerin yetiştireceği öğretim elemanlarının önünü kesmekte ve kaliteyi düşürmektedir.

ÖNERİLER

Türkiye’de toplumun tüm kesimlerini, dolayısıyla ülkenin ekonomik ve kültürel anlamda gelişimini sağlayacak öncü sektörün başında, eğitim ve sağlık hizmetleri gelmektedir. Bu hizmetlerin özellikle bireyin doğumundan ölümüne kadar olan süreci ilgilendirmesi, konuya ayrı bir önem katmaktadır. Dolayısıyla bu hizmetlerin planlanması uzun vadeli sonuçlar düşünülerek yapılmalıdır.

Kamu harcamalarının temel amacı, sosyal faydayı sağlamak olmalıdır. Bu durumda sosyal fayda maksimizasyonunu sağlayıcı harcama programları yapılmalı ve bunların neler olduğu açık olarak belirlenmelidir. Sosyal faydanın temelini, bireylerin tercihleri teşkil eder. Dolayısıyla kamu harcamalarına yönelik demokratik kuramsal düzenlemeler, bireylerin tercihlerine göre belirlenmelidir. Zaten kısıtlı olan kamu kaynaklarından özel eğitim kurumlarına pay verilmesi sonlandırılmalıdır.

Kamu eğitim harcamaları, tasarruf tedbirleri ve bütçe kesintileri dışında tutulabilir. Kamuoyu, eğitimin finansal darboğazları konusunda duyarlı hale getirilmeli, yardımsever kişi ve kuruluşların, gerçek ve tüzel kişilerin, gönüllü kuruluşların yaptığı bağışlar, eğitim sektörüne yönlendirilmelidir. Eğitim kurumlarına kaynak tahsisi, proje bazında değil makro düzeyde ele alınmalı ve eğitim kademelerine göre ödenekler toplu olarak tahsis edilmelidir.

Yatırımların planlanmasında çok sayıda ve az ödenekle yatırım yerine, ihtiyaca göre süreli ve gerçekleştirilebilecek sayıda yatırımlara yer verilmelidir.

Genel olarak eğitim alanında dışsal faydanın yoğun olduğu ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde devletin finansörlüğü devam etmeli, yükseköğretimde eğitimden faydalananlar, güçleri oranında, eğitimin finansmanına doğrudan katılmalıdırlar. Kamunun buradaki görevi, gerek kupon yöntemi gerekse uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlamakla ödeme gücü olmayanları finanse etme yönünde politika izlemek olmalıdır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, zorunlu olmayan eğitimin özelleştirilmesi mevcut okulların satılması anlamına gelmez. Bu bir yöntemdir. Ancak, her okulun çevresinde, halen mevcut olan okul-aile birliklerinin bir vakfa dönüştürülebilmesi ve devletin bu okulların idari ve mali yönetimini bu vakıflara bırakabilmesi bir yöntem olarak görülebilir.

Yükseköğretimde kaynakların artırılması için alınan katkı paylarının belirlenmesi hususunda “ödeme gücüne bağlı olması” ilkesine titizlikle dikkat edilmelidir. Ödeme gücünün tespiti konusunda Kredi Yurtlar Kurumu’nun yurtlara giriş esnasındaki “velilerin gelir beyanı” ve Maliye Bakanlığı verilerinden yararlanılarak, gelir durumuna göre “kademeli harç” uygulaması yapılabilir. Üniversiteler, kendi kaynaklarını kendileri üretebildikleri ölçüde mali özerkliğe sahip olabileceklerdir. Bu amaçla üniversitelerin mevcut finansman sıkıntısını aşmak için sanayi kesimiyle işbirliğine gitmesi kaçınılmazdır. Bu kurumlar öncelikli olarak merkeziyetçi yapılarının dışına çıkarak, topluma dönük, piyasaya hizmet eden kurumlar haline gelmelidir .

Yükseköğretimde, bilim dalları ile ülkenin ihtiyaç duyduğu insangücü arasında ilişki kurulmak suretiyle yapılacak araştırmaların, kaynak dağılımında önceliklerin saptanması açısından yararlı olacağı kanaatindeyim.

KAYNAKLAR

Adem, Mahmut. *Ulusal Eğitim Politikamız ve Finansmanı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak. Yayın No:172, Ankara: 1993

Ak, Tayfun. *Türk Eğitim Sisteminin Ekonomik Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir : 1997

Akalın, Güneri. *Kamu Ekonomisi*. A. Ü. SBF Yayınları, Ankara: 1986

Akdoğan, Abdurrahman. *Kamu Maliyesi*. Gazi Büro Kitabevi, Ankara: 1996

Altunya, Niyazi. *Devrimci Cumhuriyetin Eğitim Politikaları*. Kaynak Yayınları no:257, İstanbul: 1998

Ataç, Engin. *Türkiye’de Eğitim Hizmetlerinin Kamu Harcamaları Açısından Analizi*. Eskişehir. İ. İ. . T. A no:216/140, Eskişehir: 1979

Baloğlu, Zekai. “*Türkiye’de Eğitim*”. Tusiad Yayınları, 1990

Bircan, İsmail. “*Eğitimde Nitelik Geliştirmede Finansman ve Ücret Politikaları*”, Eğitimde Nitelik Geliştirmede Bildiri Özetleri, Eğitimde Arayışlar Birinci Sempozyumu, EFAM, Kültür Kolej Genel Müdürlüğü, Ankara: 1991

Bucak, Esengül Balcı. *Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Siyasi Parti Ödülleri*. Adım Yayıncılık, Ankara: 1993

Bulutoğlu, Kenan. *Kamu Ekonomisine Giriş*. Filiz Kitabevi, İstanbul: 1981

Dikmelik, A.Berrin “*Eğitim Harcamalarının Niteliği ve Devletin Eğitim Harcamalarını Üslenme Nedenleri*”, Türkiye Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporları Dizisi, Ankara:1987

Dikmelik,A.Berrin, *Türkiye Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporları Dizisi*. Ankara: 1987

Duran, Davut .*Küreselleşme ve Türkiye*,Yeni Türkiye, Sayı:19,İstanbul,1998

Eker, Ayça. *Kamu Kesiminin Sınırlarının Belirlenmesinde Alternatif Mali Politikalar*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi),Dokuz Eylül Üniversitesi,1997

Ercan, Fuat.“*Eğitimin Metalaşması ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Eğitim*”, İktisat Dergisi, Şubat: 1998

Erdem, A. Rıza. *Nasıl Bir İnsan Modeli Yetiştirelim?* Anı yayıncılık, Ankara: 1998

Erginay, Akif. *Kamu Maliyesi*, Turhan Kitabevi, Ankara: 1985

Gök ,Fatma. *75 Yılda Eğitim*, T. İş Bankası Yayınları, İstanbul: 1999

Gözübüyük, A.Şeref. *Anayasa Hukuku*, “S”Yayınları,Ankara:1986

Gökbunar, Ramazan;Kovancılar, Birol. “*Sosyal Refah Devleti ve Değişim*”. Süleyman Demirel Üniv. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Sayı:3, Isparta:1998

Güneri, Akalın “*Üniversite Harçları,Türkiye’de Yükseköğretim Hizmetinin Fiyatlandırılması*”. TODAİ Yayınları, Eylül, Ankara :1997

Hesapçıoğlu, Muhsin. *Eğitim Planlaması ve Yönetim*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul: 1999

İktisadi Rapor, Türkiye Ticaret Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Ankara: 1990

İşgüden, Tamer; Rona Turanlı, *Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul: 1992

Karacan, A. İhsan. “Özelleştirme İyileştirme sağlıyor mu?”, Finans Dünyası Yayınları İstanbul: 1996

Kavak, Yüksel. *Eğitim Ekonomisi*, Personel geliştirme merkezi Yayın no:14, Ankara: 1994

Kavak, Burgaz Yüksel. *Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar*. Personel Geliştirme Merkezi Yayın no:14, Ankara: 1994

Kavak, Ekinci Gökçe. “İlköğretimde Kaynak Arayışları”. Eğitim Yönetimi Dergisi Sayı:3 :1997

Kural, N.Tural, “Öğrencilerin Ortaöğretimden Beklediği Yararlar ve Bireysel Öğrenim Maliyeti”, Türk Eğitim Yönetimi, Ankara:1997

Martı, Mehmet Muzaffer. *Planlı Dönemde Ulusal Eğitimimizin Temel Hedefleri ve Finansman Kaynakları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: 1997

Melen, Mithat. *Eğitim Ekonomisi ve İstihdam*. Creative Yayınları, İstanbul: 1997

Meriç, Metin. “Türkiye’de Yükseköğretimde Finansman Sorunu”, D. E. Ü. İ. İ. B. F. Dergisi Sayı :1, İzmir:1998

Mutlu, Latif. *Eğitim Düşünceleri*. Ana Yayıncılık, İstanbul: 1997

Nuhoğlu, Emre. “Küreselleşme Olgusu, İdeoloji ve Ulusal Gerçekler”. Yeni Hayat Dergisi Sayı 29, İstanbul: 1999

Önder, İzzettin. “Eğitimin Yeniden Tasarlanması”. İktisat Dergisi Haziran, 1996

Özgü, Tahir. *Eğitim Ekonomisi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları No:187, Eskişehir: 1987

Sarıbay, A.Yaşar, *Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz*.Alfa Yayınları No:674 ,İstanbul: 2000

Serin, Necdet.*Eğitim Ekonomisi*.Ankara Üniversitesi Eğitim Fak. Yayını No:25, Ankara: 1972

Stiglitz, E. Joseph. *Kamu Kesim Ekonomisi*.Marmara Üniversitesi Yayın No:396, İstanbul: 1998

Şener, Orhan. *Kamu Ekonomisi*. Beta yayınları, İstanbul: 1996

Şener, Orhan. “Eğitim Ekonomisinin Temel İlkeleri”. IV. Türkiye Maliye Eğitim Sempozyumu, Gebze: Nisan, 1987

Türk, İsmail. *Maliye Politikası*. Sevinç Yayınevi, İstanbul: 1991

Türk Eğitim Sistemi Alternatif Perspektif, T. Diyanet Vakfı Yayınları Ankara: 1996

Uluğ, Feyzi. “Eğitimde Yapısal Uyum Sorunları”, Eğitim Yönetimi, Sayı 14, 1998

Ülker, Halil. “Siyasi İktidar-Bürokrasi İlişkisi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü”, Kamu Yönetimi Disiplin Sempozyumu Bildirileri Cilt II, Ankara: Aralık, 1995

Ünal, L. Işıl. *Eğitim ve Yetiştirme Ekonomisi*. Epar Yayınları, Ankara: 1996

Yalçın, Savaş. “Paralı Özel Eğitim”, ABECE Ekin ve Sanat Dergisi ,Eylül, Ankara: 1998

Yay, Turan. *F. A. Hayek’te İktisadi Düşünce*. Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa: 1993

Yaymaz, Muhsin Haydar. *Türkiye’de Eğitim Yönetimi*. Kültür Koleji Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul: 1998

Yıldırım, Uğur. “Eğitim Sektöründe Devletin Konumu ve Rolü Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, Türk İdare Dergisi.Sayı 3,1998

“21. yy’a doğru Türkiye’de geleceğe dönük bir atılım stratejisi”, Türk Sanayicileri ve İşadamları Dergisi İstanbul: 1993

XIII Milli Eğitim Şurası, Yaygın Eğitim, Ankara: 1990

Alpkaya, Faruk. “YÖK’ün Yeni Dönemi Ya da Kemal Gürüz Ne Yapmak İstiyor?”, <http://www.metu.edu.tr/home/wwwoes/yaz1.html>

Ünlü, Ataç. “Bu işe devlet el atmalı mı?”.<http://www.liberaldt.org.tr/idd/m5/DDunlu8.Html>,1999

Ercan, Fuat. “Neo-Liberal Eğitim Politikalarının Anotomisi İçin Alternatif Bir Çerçeve”,<http://www.odtu.edu.tr/home/wwwoes/yaz4.html>

Eşitmez, Mahmut. “Siyaset-Kamu İkisat”, <http://araf.net/dergi/sayi08/html/mhmez963.shtml>,
Haziran 1996

Milli Eğitim 2000. <http://www.meb.gov.tr>, 2000

Önder, İzzettin. “Eğitim Üzerine”. <http://www.odtu.edu.tr/home/wwwoes/yaz2.html>, 1999

Yükseköğretimin Finansmanı. <http://www.yok.gov.tr/egitim/mart2000/fraporu.html>